

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ - TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Strukturální změny v Moravskoslezském kraji a regionu Porúří

Structural changes in the Moravian-Silesian Region and the Ruhr region

Student: Bc. Lucie Kolková

Vedoucí diplomové práce: doc. RNDr. Milan Šimek, Ph.D.

Ostrava 2017

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra národohospodářská

Zadání diplomové práce

Student:

Bc. Lucie Kolková

Studijní program:

N6202 Hospodářská politika a správa

Studijní obor:

6202T027 Národní hospodářství

Téma:

Strukturální změny v Moravskoslezském kraji a v regionu Porúří
Structural Changes in the Moravian-Silesian Region and the Ruhr
Region

Jazyk vypracování:

čeština

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
 2. Strukturální politika a její význam
 3. Změny v ekonomické struktuře Moravskoslezského kraje v období 1990-2015
 4. Strukturální změny v regionu Porúří v 60. a 70. letech 20. století
 5. Efekty strukturálních změn v Moravskoslezském kraji a v regionu Porúří
 6. Návrhy a doporučení
 7. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků diplomové práce
Seznam příloh
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

BOHÁČKOVÁ, Ivana a Magdalena HRABÁNKOVÁ. *Strukturální politika Evropské unie*. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-111-6.
ECKART, Karl et al. *Social, Economic and Cultural Aspects in the Dynamic Changing Process of Old Industrial Regions*. Münster: LIT Verlag, 2003. ISBN 3-8258-6784-6.
RUDOLF, Vladimír a Jaroslav HÁLA. *Regionální politika zaměstnanosti při strukturálních změnách v krizových regionech*. Praha: VÚPSV, 2000.

Formální náležitosti a rozsah diplomové práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí diplomové práce: **doc. RNDr. Milan Šimek, Ph.D.**

Datum zadání: 18.11.2016

Datum odevzdání: 21.04.2017



Ing. Lenka Filipová, Ph.D.
vedoucí katedry



prof. Dr. Ing. Zdeněk Zmeškal
děkan fakulty

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem celou práci, včetně všech příloh, vypracovala samostatně. Uvedla jsem všechny literární prameny a publikace, ze kterých jsem čerpala.“

V Ostravě dne 21.4.2017

.....*Kolková*.....

Lucie Kolková

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat svému vedoucímu diplomové práce doc. RNDr. Milanovi Šimkovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky, odborný dohled a především za jeho čas, který mi věnoval během psaní této diplomové práce.

Obsah

1	Úvod.....	5
2	Strukturální politika	7
2.1	Struktura ekonomiky	7
2.1.1	Strukturální změny.....	8
2.1.2	Strukturální krize	10
2.1.3	Možnosti srovnávání stavu a vývoje ekonomické struktury	11
2.2	Vymezení strukturální politiky	12
2.3	Role státu v oblasti strukturální politiky.....	13
2.4	Teoretické přístupy ke strukturální politice.....	14
2.5	Typy strukturální politiky	16
2.5.1	Podpora poražených.....	16
2.5.2	Vybírání vítězů.....	17
2.5.3	Nové strategie	17
2.6	Nástroje strukturální politiky.....	18
2.7	Oblasti působení strukturální politiky	19
2.8	Problémy strukturální politiky.....	22
3	Změny v ekonomické struktuře Moravskoslezského kraje v období 1990 – 2015.....	24
3.1	Základní charakteristiky Moravskoslezského kraje	24
3.2	Počátky těžby uhlí a hutnictví v Moravskoslezském kraji	25
3.3	Útlum tradičních odvětví	26
3.3.1	Restrukturalizace hornictví	27
3.3.2	Restrukturalizace hutnictví	29
3.4	Role institucí při strukturálních změnách v Moravskoslezském kraji.....	31
3.5	Vliv strukturálních změn na demografický vývoj v Moravskoslezském kraji	33
3.6	Vliv strukturálních změn na trh práce v Moravskoslezském kraji	35
4	Strukturální změny v regionu Porúří v 60. a 70. letech 20. století.....	38
4.1	Základní charakteristiky regionu Porúří	38
4.2	Počátky těžby uhlí a hutnictví v regionu Porúří	39
4.3	Strukturální změny v regionu Porúří	40
4.3.1	Restrukturalizace hornictví	41

4.3.2	Restrukturalizace hutnictví	44
4.4	Role institucí při strukturálních změnách v Porúří	47
4.5	Vliv strukturálních změn na demografický vývoj v regionu Porúří	48
4.6	Vliv strukturálních změn na trh práce v regionu Porúří	50
5	Efekty strukturálních změn v Moravskoslezském kraji a regionu Porúří	54
5.1	Efekty strukturálních změn v Moravskoslezském kraji	54
5.1.1	Vzdělávací systém v Moravskoslezském kraji	54
5.1.2	Rozvoj výzkumu a vývoje na území Moravskoslezského kraje	57
5.1.3	Rozvoj malého a středního podnikání v Moravskoslezském kraji	58
5.1.4	Přímé zahraniční investice v Moravskoslezském kraji	60
5.1.5	Aktivní politika zaměstnanosti Moravskoslezského kraje	62
5.1.6	Rozvoj strategických průmyslových zón v Moravskoslezském kraji	63
5.1.7	Realizace Brownfields v Moravskoslezském kraji	67
5.1.8	Komunikační rozměr Moravskoslezského kraje	69
5.2	Efekty strukturálních změn v Porúří	70
5.2.1	Vzdělávací systém	70
5.2.2	Rozvoj malého a středního podnikání v Porúří	71
5.2.3	IBA Emscher Park	72
5.2.4	Komunikační rozměr regionu Porúří	75
5.2.5	Rozvoj cestovního ruchu v regionu Porúří	76
6	Návrhy a doporučení	78
7	Závěr	81

1 Úvod

Strukturální změny jsou součástí každé ekonomiky a jsou důležitou podmínkou dlouhodobého ekonomického růstu. Výraznými strukturálními změnami procházel i region Porúří, který byl zasažen strukturální krizí již na konci padesátých let. Moravskoslezský kraj na rozdíl od regionu Porúří procházel strukturálními změnami až po pádu totalitního režimu na konci roku 1989. Přestože strukturální krize zasáhla v obou regionech v jiném časovém období a měla odlišný charakter, lze najít v obou regionech určité společné znaky restrukturalizace.

Cílem diplomové práce je zhodnotit dopady strukturálních změn v Moravskoslezském kraj i v regionu Porúří a identifikovat problémové oblasti restrukturalizace Moravskoslezského kraje a navrhnout možná řešení.

Práce je strukturována do sedmi kapitol včetně úvodu, závěru, návrhu a doporučení. Předmětem druhé kapitoly je objasnit teoretické poznatky z oblasti strukturální politiky. V rámci kapitoly se nejprve seznámíme s pojmy, jako je struktura ekonomiky, co jsou to strukturální změny a co je vyvolává. Následně se zaměříme na strukturální politiku, její definici a jednotlivé přístupy ke strukturální politice a na nástroje a oblasti působení strukturální politiky.

Ve třetí kapitole se budeme věnovat strukturálním změnám v Moravskoslezském kraji v letech 1990 až 2015. Na začátku kapitoly se seznámíme s Moravskoslezským krajem a nahlédneme i do historie důlní a hutní činnosti na území Moravskoslezského kraje od počátku průmyslové revoluce. Následně se zaměříme na strukturální změny Moravskoslezského kraje, zejména jakým způsobem probíhala restrukturalizace hornické a hutní činnosti v kraji a jakou roli při strukturálních změnách sehrál stát a místní organizace. Na konci kapitoly nahlédneme, jaký vliv měla restrukturalizace kraje na demografický vývoj a na trh práce Moravskoslezského kraje.

Čtvrtá kapitola je zaměřena na strukturální změny v regionu Porúří. Stejně jako v předchozí kapitole se nejprve seznámíme s regionem Porúří a jeho historickým vývojem od počátku průmyslové revoluce. Poté se budeme věnovat strukturálním změnám v regionu. Na rozdíl od Moravskoslezského kraje se strukturální problémy v Porúří objevily již na konci 50. let v důlním průmyslu a v 70. letech v průmyslu hutním. V rámci kapitoly se seznámíme s průběhem krize, jakým způsobem byla řešena krize v důlním a hutním průmyslu a jakou roli

zde sehrála institucionální složka. Zaměříme se i na dopad restrukturalizace na demografický vývoj v regionu i na trh práce. Přestože z názvu kapitoly plyne orientace pouze na strukturální změny v období šedesátých a sedmdesátých let, vzhledem k úplnosti výkladu se zaměříme i na následující dekády až do současnosti.

V páté kapitole budou zhodnoceny efekty strukturálních změn v Moravskoslezském kraji a regionu Porúří. Nejprve se zaměříme na Moravskoslezský kraj. Efekty strukturálních změn budou zkoumány z pozice rozvoje nových odvětví, rozvoje vzdělávacího systému, zájmu zahraničních investorů. Stejný rozbor uděláme i pro region Porúří.

Šestá kapitola bude věnována možným řešením problémových oblastí restrukturalizace Moravskoslezského kraje. V závěru zhodnotíme poznatky z diplomové práce a vypracujeme celkové shrnutí.

2 Strukturální politika

2.1 Struktura ekonomiky

Z nejobecnějšího pohledu je struktura ekonomiky chápána jako vnitřní členění ekonomiky, které je spojeno vzájemnými prvky a vazbami. Můžeme hovořit o odvětvové, sektorové nebo regionální struktuře, ale i o struktuře vlastnictví a zaměstnanosti (Kliková, Kotlán, 2012). Struktura ekonomiky je zobrazena v jednotlivých makroekonomických agregátech, zejména v hrubém domácím produktu, zaměstnanosti, investicích i mezinárodním obchodě (Němcová, Žák, 1997).

Lukáčik a kol. (2013, s. 188) definuje strukturu ekonomiky jako „*relativně stálý souhrn prvků a vazeb určitého sociálně-ekonomického celku v daném časovém období a v daném prostoru, který se formuje v procesu alokace a realokace zdrojů.*“

Struktura ekonomiky se v čase mění, zejména v dlouhodobém horizontu vlivem hospodářského vývoje. Ekonomický růst se vyznačuje nerovnoměrným vývojem, kdy některá odvětví rostou a jiná stagnují nebo zanikají spolu se ztrátou konkurenční výhody (Slaný, 2004). Příčinou změn jsou nové alokace výrobních faktorů do jednotlivých struktur, odvětví a změny v jednotlivých odvětvích, strukturách výroby, technické a technologické změny ve výrobě, změny v zaměstnanosti a kvalifikaci pracovní síly. Důsledkem uvedených změn jsou neustále probíhající pozvolné změny v ekonomické struktuře a adaptace hospodářství na nové podmínky. Strukturální změny probíhají v delším časovém horizontu a jsou důležitou podmínkou pro dlouhodobý ekonomický růst (Lukáčik a kol., 2013).

Ekonomická struktura je nejčastěji sledována z odvětvového a sektorového hlediska:

a) Odvětvová struktura

Odvětvová struktura je formována individuálními ekonomickými činnostmi a vztahy mezi nimi a vyjadřuje postavení jednotlivých odvětví v ekonomice. Ekonomické činnosti jsou v České republice povinně členěny podle klasifikace CZ-NACE¹, která nahradila dříve používanou

¹ „NACE je akronym pro statistickou klasifikaci ekonomických činností, kterou používá Evropská Unie od roku 1970. NACE vytváří rámec pro statistická data o činnostech v mnoha ekonomických oblastech“ (ČSÚ, 2008).

klasifikaci podle OKEČ². Odvětvová struktura je zkoumána například jako podíl jednotlivých odvětví na hrubém domácím produktu, zaměstnanosti a vývozu nebo dovozu (Dvořáček a Slunčík, 2012).

b) Sektorová struktura

V případě sektorového rozdělení je národní hospodářství členěno do sektorů podle toho, zda jsou zdroje získávány přímo z přírody nebo již byly z přírody vytěženy a jsou dále zpracovávány ve výrobních procesech nebo se jedná o služby poskytované člověkem, případně se uvádí i čtvrtý sektor zaměřený na vědu a výzkum. Sektorová struktura je definována následovně (Němcová, Žák, 1997):

- **Primární sektor**, zahrnuje činnosti spojené přímo se získáváním zdrojů z přírody. Patří sem činnosti jako je zemědělství, pastevectví, rybolov, těžba dřeva a nerostných surovin a v neposlední řadě i těžba ropy. Činnosti spadající do primárního sektoru jsou hlavním zdrojem HDP rozvojových států.
- **Sekundární sektor**, tvoří odvětví zaměřené na zpracování surovin z primárního sektoru a zahrnuje veškerý zpracovatelský průmysl a stavebnictví. Je typický pro země procházející industrializací ekonomiky.
- **Terciární sektor**, tzv. nevýrobní část hospodářství, zahrnuje činnosti v oblasti služeb. Výstupem sektoru služeb není fyzický produkt a patří sem doprava, telekomunikace, pohostinství a cestovní ruch, bankovníctví, pojišťovnictví, poštovní služby a další. Ve vyspělých státech tvoří sektor služeb nejvýznamnější podíl zaměstnanosti na celkovém počtu zaměstnaných osob v ekonomice.
- **Kvarterní sektor**, je posledním sektorem národního hospodářství, který je tvořen vědou a výzkumem. Je rozvinut zejména ve vyspělých státech s vysokou ekonomickou úrovní a přispívá k rozvoji osoby jednotlivce i celé společnosti.

2.1.1 Strukturální změny

Strukturální změny v ekonomice jsou dány změnami určitých faktorů v národním hospodářství. Mohou to být změny vnitřní, vnější, změny na straně poptávky i změny na straně nabídky.

² Odvětvová klasifikace ekonomických činností

Významným faktorem, který změny v ekonomické struktuře vyvolává je vědecko-technický pokrok (Němcová, Žák, 1997). Strukturální změny lze definovat jako nepřetržitě probíhající proces adaptace ekonomiky na vnitřní a vnější změny s využitím alokační funkce trhu. Jsou podmínkou dlouhodobého ekonomického růstu a ovlivňují růstovou dynamiku hospodářství (Lukáčik a kol., 2013).

Vnitřní faktory, které mají vliv na strukturální změny přicházejí buď ze strany nabídky nebo poptávky. Podněty ze strany poptávky jsou dány např. změnami v preferencích spotřebitelů, změnami relativních cen, růstem disponibilního důchodu domácností či demografickými změnami ve složení obyvatelstva (Slaný, 2003).

Klíčovým faktorem ze strany nabídky způsobujícím změny ve struktuře ekonomiky jsou inovace. Inovace jsou důležitým faktorem v oblasti vytváření, udržení a ztráty konkurenční výhody jednotlivých firem a odvětví. Mají zásadní vliv na přizpůsobení výrobních faktorů a pro vyspělé ekonomiky jsou rozhodujícím zdrojem dynamického růstu (Slaný, 2003). Demografické změny ve složení obyvatelstva uvedené jako zdroj strukturálních změn na straně poptávky se projeví i ve změně nabídky pracovních sil a stávají se tak i faktorem nabídkovým (Němcová, Žák, 1997).

S rostoucí globalizací a otevřeností ekonomik roste vliv vnějších stimulů strukturálních změn. Mezi vnější faktory patří změny v pohybu měnových kurzů a změny cen surovin na světových trzích (Slaný, 2004). Vnější impulsy na straně poptávky jsou způsobeny změnami ve vývozu a na straně nabídky jsou to změny na straně dovozu. Tyto změny mohou být důsledkem změn konkurenčních podmínek v ekonomice (Němcová, Žák, 1997). Mohou mít charakter šokový, který se projevuje prudkými změnami relevantních veličin nebo být součástí dlouhodobého trendu s postupnými změnami (Slaný, 2004). Strukturální změny se v důsledku rostoucí globalizace projevují ve změnách mezinárodní dělby práce, zejména ve zpracovatelském průmyslu, kdy ve vyspělých zemích dochází k procesu dezindustrializace, v tranzitivních státech k procesu restrukturalizace a v méně rozvinutých státech k procesu industrializace (Kliková, Kotlán, 2012).

Zásahy státu a hospodářskopolitická opatření tvoří specifickou skupinu faktorů strukturálních změn (Němcová, Žák, 1997).

2.1.2 Strukturální krize

Ekonomická odvětví spolu s technickým rozvojem po určité době, zejména oblasti těžkého průmyslu, pomalu ztrácejí svou ziskovost, dostávají se do útlumu a spolu s útlumem tradičních odvětví se objevují nová perspektivnější odvětví (Němcová, Žák, 1997). Strukturální krize je spojena s dlouhodobým nevyužíváním zdrojů v určitém sektoru ekonomiky a jejich pomalou adaptací na nové podmínky a nedostatečnou mobilitou výrobních faktorů, což může vyústit až v sociální destabilizaci (Urban, 1994).

Obr. 2.1 Životní cyklus odvětví



Zdroj: Němcová, Žák (1997)

Podle fáze životního cyklu odvětví jsou rozlišovány tři druhy odvětví, kterými jsou rozvíjející se odvětví, zralá a upadající odvětví. V první etapě životního cyklu tzv. rozvíjející se fázi, jsou mladá perspektivní odvětví přitahující kapitál. Příkladem takového odvětví jsou v současné době biotechnologie. Postupně se odvětví stávají zralými a dostávají se na vrchol svého životního cyklu. Právě tato odvětví tvoří významný podíl na HDP a jsou označovány za „páteř ekonomiky“. V poslední fázi jsou stará, útlumová odvětví, která postupně zanikají (Němcová, Žák, 1997).

Právě odvětví v poslední fázi životního cyklu jsou zrodem strukturálních krizí. Strukturální krize je spojena s útlumem ekonomického života určitého odvětví a často je velmi bolestivá s dlouhou dobou trvání (Němcová, Žák, 1997).

2.1.3 Možnosti srovnávání stavu a vývoje ekonomické struktury

a) Ukazatel strukturální změny

Ukazatel strukturální změny vyjadřuje vývoj ekonomické struktury v čase a rozsah strukturálních změn ve zkoumané ekonomice, regionu. Ukazatel strukturální změny je definován v následující podobě:

$$S = \sqrt{\sum (sh_k^{t_2} - sh_k^{t_1})^2 (sh_k^{t_1}/100)}$$

kde

S je strukturální změna,

sh_k označuje podíl sektoru na celkovém výstupu, zaměstnanosti (v %),

t_2 běžné období (rok),

t_1 základní období (rok).

Čím vyšší výsledné hodnoty je ve výpočtu ukazatele strukturální změny dosaženo, tím větší je strukturální změna v ekonomice (Sucháček, 2005).

b) Ukazatel strukturální odchylky

Strukturální odchylka porovnává dvě různé ekonomiky, regiony v daném čase. Cílem tohoto ukazatele je srovnání podílů jednotlivých odvětví na výstupu, zaměstnanosti případně jiných požadovaných agregátech. Ukazatel strukturální odchylky je definován jako:

$$s = \sqrt{\sum_k (sh_k^x - sh_k^y)^2 (sh_k^y/100)}$$

kde

s je strukturální odchylka,

x označuje údaje o srovnávaném regionu,

y označuje údaje o regionu, s nímž je region srovnáván,

sh_k^x vyjadřuje podíl sektoru k na celkovém výstupu nebo zaměstnanosti regionu x (v %),

sh_k^y vyjadřuje podíl sektoru k na celkovém výstupu nebo zaměstnanosti regionu y (v %).

Čím menší je výsledná hodnota ukazatele, tím větší je podoba mezi srovnávanými sektory zkoumaných ekonomik, regionů (Sucháček, 2005).

2.2 Vymezení strukturální politiky

Strukturální politika je nezbytnou součástí hospodářské politiky státu. Prostřednictvím strukturální politiky je ovlivňována ekonomická struktura země. Každé hospodářskopolitické opatření má dříve či později vliv na ekonomickou strukturu státu, ovšem tato změna znamená většinou pouze doprovodný, nezamýšlený jev. Cílem nejsou změny ve struktuře uvnitř státu, regionu (Kliková, Kotlán, 2012). Zjednodušeně řečeno, pokud jsou v národním hospodářství realizována určitá hospodářskopolitická opatření, ekonomika získává novou podobu a mění se její struktura (Kubíček a kol., 2006). Zatímco v případě strukturální politiky dochází k záměrnému ovlivňování ekonomické struktury země, zejména v oblasti stabilizace ekonomiky a podpory ekonomického růstu (Kliková, Kotlán, 2012). To znamená, že strukturální politika by měla být uplatňovaná a realizovaná tak, aby napomáhala ekonomické stabilitě a dlouhodobému ekonomickému růstu (Vincúr a kol., 2001).

Strukturální politika představuje „*souhrn hospodářskopolitických opatření a nástrojů, která diferencovaně ovlivňují chování jednotlivých ekonomických subjektů, případně odvětví a sektorů* (Kliková, Kotlán, 2012, s. 187)“.

Boháčková a Hrabánková (2009) propojuje definici strukturální politiky spolu s politikou regionální, která je zaměřena především na snižování nerovnoměrnosti mezi regiony a posilování jejich hospodářské a sociální soudržnosti a na snižování sociálního napětí.

Vincúr a kol. (2001, s. 236) definuje strukturální politiku jako „*soubor procesů, aktivit, nástrojů a opatření, která jsou zaměřená na formování, ovlivňování a usměrňování strukturálního rozvoje ekonomiky a strukturálních změn v ekonomice. Tento soubor činností, nástrojů a opatření souvisí se změnami hospodářských struktur z různých zorných spekter reálných strukturálních problémů. Prostřednictvím strukturální politiky se stanovují základní cíle, směry, formy a nástroje působení státu ve strukturálních procesech v ekonomice, v rozvoji struktury ekonomiky se zaměřením na dosažení pozitivních strukturálních změn*“.

Podobnou definici strukturální politiky uvádí i Žák (2000), který vymezuje strukturální politiku jako souhrn opatření a nástrojů, kterými stát disponuje a ovlivňuje ekonomické subjekty v oblasti strukturálních změn v ekonomice, ve které působí.

Poměrně stručnou definici uvádí Kubiček a kol. (2006), který strukturální politiku definuje jako taková opatření, která jsou realizována z důvodu změny ekonomické struktury, ať už tím či oním směrem.

Strukturální politika by měla podporovat dlouhodobou adaptibilitu ekonomiky, zvyšovat její odolnost vůči nepříznivým vnějším vlivům a napomáhat zmírňování důsledků krátkodobé nerovnováhy v ekonomice. V současném globalizovaném světě a silících tendencích mezinárodní konkurence by měla vést ke zvyšování národní konkurenceschopnosti, a to nejen v oblasti využívání komparativních výhod, ale i v oblasti zvyšování národních konkurenčních výhod a přizpůsobování a realizování strukturálních změn tak, aby docházelo v ekonomice k utváření podmínek pro dlouhodobé uplatňování kvalitních a inovativních výrobků na mezinárodních trzích (Vincúr a kol., 2001).

2.3 Role státu v oblasti strukturální politiky

V případě strukturální politiky, stejně jako u většiny hospodářských politik, se naskýtá otázka, zda by měl stát jako nositel hospodářské politiky vůbec zasahovat do strukturálních změn v dané ekonomice. Pohled na zásahy státu v uvedené oblasti se liší z pozice liberálního a intervencionistického přístupu. Podle liberalistů by se ekonomika měla se strukturálními změnami vyrovnat sama pomocí tržních mechanismů bez zásahů státu (Slaný, 2003). Pro tyto směry je typický tržní mechanismus, který zajistí nejefektivnější alokaci zdrojů a potřeb. Rozhodování firem a podnikatelů je objektivně podložené signály a informacemi na trhu. Státní zásahy by měly být omezeny na minimum a hospodářská politika by měla poskytovat rovnocenné podmínky pro všechny subjekty na trhu (Vincúr a kol., 2001).

Intervencionisté, na rozdíl od liberalistů, nepředpokládají samoregulační schopnost ekonomiky, vzhledem ke strnulosti a nedokonalosti informací na trzích, a upřednostňují úlohu státu ve strukturální politice (Slaný, 2003). Intervencionistické přístupy sice připouštějí koordinaci ekonomických aktivit pomocí tržního mechanismu, ale zároveň konstatují, že v ekonomice existují určité sféry či oblasti, kde pouze tržní mechanismus není

efektivní a selhává. V oblastech, kde tržní mechanismus nezajišťuje efektivní alokaci zdrojů, vzniká prostor pro aplikaci aktivní hospodářské a strukturální politiky (Vincúr a kol., 2001).

Liberální proud tak představuje vymezení strukturální politiky v užším pojetí, zatímco keynesovský (intervencionistický) přístup definuje strukturální politiku v tzv. širším pojetí. V keynesovském pojetí je strukturální politika charakteristická vládními aktivitami zaměřenými na rozvoj nebo útlum různých odvětví za účelem dosažení a udržení globální konkurenceschopnosti (Vincúr a kol., 2001).

V intervencionistických i liberálních přístupech ovšem existují výrazná omezení v oblasti praktické hospodářské politiky. U liberálního přístupu se jedná převážně o zájmové skupiny zasaženého odvětví, které se snaží prosadit své zájmy do hospodářské politiky. U intervencionistického přístupu je hlavním omezením míra přerozdělovacích procesů v ekonomice, která představuje limit v aktivní strukturální politice. Praktické uplatňování strukturální politiky je jakýmsi kompromisem mezi těmito omezeními, tzn. mezi tlakem zájmových skupin a možností financování státem. Z uvedených důvodů je strukturální politika zaměřena převážně na obory s vysokou váhou v ekonomice a silným vlivem odborů. Jedná se například o těžký průmysl, těžbu surovin či zemědělství (Slaný, 2003).

2.4 Teoretické přístupy ke strukturální politice

Jak už bylo nastíněno v předchozí kapitole, existují různé přístupy ke strukturální politice. Hlavní rozdíl mezi těmito přístupy je z pohledu role státu a jeho zásahů do strukturální politiky. V podstatě lze rozdělit teoretické přístupy ke strukturální politice do dvou názorových proudů. První názorový proud vychází z klasické ekonomické teorie a preferuje tzv. „neviditelnou ruku trhu“. Druhá skupina upřednostňuje státní zásahy do ekonomiky. V oblasti strukturální politiky jsou rozlišovány čtyři hlavní přístupy (Kliková, Kotlán, 2012):

a) Liberální přístup

Podle liberálního přístupu pouze trh zajistí nejlepší alokaci zdrojů a je schopen vyřešit všechny disparity v ekonomice lépe než stát. Trh disponuje dokonalými informacemi a dokáže tak pružněji reagovat na změny na trhu a přesouvat výrobní faktory podle jejich efektivnosti mezi jednotlivými odvětvími. Úlohou státu je pouze vytvořit podmínky pro zdravé konkurenční prostředí a jeho udržení. Stát by měl zajistit odstranění všech překážek a bariér, které by mohly být příčinou zpomalení liberalizačního procesu zahraničního obchodu.

b) Podpůrný přístup

Podpůrný přístup předpokládá, že samoregulační schopnost trhu dokáže vyřešit většinu problému v ekonomice lépe než stát. Ovšem existují jistá omezení, kdy trh selhává a tuto roli by měl zastoupit stát. Úlohou státu v rámci podpůrného přístupu je tak pouze urychlit strukturální proces a zasáhnout pouze pokud trh selhává, čehož je dosaženo pomocí nástrojů, které mají za úkol:

- zdokonalit alokaci zdrojů,
- lépe vynucovat vlastnická práva,
- podporovat vzdělávání a podnikání.

c) Aktivní přístup

Aktivní přístup ke strukturální politice nepředpokládá tržní samoregulaci a již více upřednostňuje státní zásahy do ekonomiky. Státní zásahy jsou uplatňovány především formou finančních podpor vybraných odvětví a podniků procházejících restrukturalizací, pomocí tlumení úpadků již nekonkurenceschopných odvětví, podpor vyrovnávání regionálních disparit v důchodech a zaměstnanosti. Pro aktivní přístup jsou typická protekcionistická opatření v oblasti strukturální politiky, která mají za cíl chránit tuzemskou ekonomiku formou tarifních a netarifních nástrojů před zahraniční konkurencí.

d) Plánovací přístup

V plánovacím přístupu, někdy nazýván také strategickým přístupem, je kladen důraz na rozlišení mezi statickým a dynamickým pojetím konkurenční výhody. Na rozdíl od statického pojetí, ve kterém je trh odrazem stávajícího vybavení výrobními faktory, je v dynamickém přístupu předpokládána možnost aktivně ovlivňovat vybavenost ekonomiky výrobními faktory prostřednictvím státních zásahů. Plánovací přístup je soustředěn zejména na:

- zvyšování kvality vzdělávání a kvalifikace pracovní síly,
- podporu inovačního procesu,
- podporu a rozšiřování nových technologií apod.

2.5 Typy strukturální politiky

Strukturální politika se v průběhu času vyvíjela a postupem času vznikaly různé přístupy ke strukturální politice, zejména s koncem druhé světové války nabývala na svém významu a formovala se v souvislosti s hospodářským vývojem, který v daném období převažoval. V současné době existují tři hlavní typy strukturální politiky, které budou popsány v následujícím textu.

2.5.1 Podpora poražených

Model podpora poražených patří k tzv. tradičním modelům strukturální politiky a je zaměřený na útlumová odvětví, která procházejí strukturální krizí (Němcová a Žák, 1997). Problémem útlumových odvětví je riziko rostoucí nezaměstnanosti a hospodářský útlum celého odvětví. Rostoucí nezaměstnanost je spojována s růstem sociálního napětí, které může mít za následek destabilizaci politického systému v zemi. Vláda se snaží pomocí stanovených opatření a nástrojů eliminovat následky strukturálního poklesu v souvislosti s útlumem odvětví (Slaný, 2004).

Tento model strukturální politiky se řadí k tzv. intervencionistickým typům politiky, neboť stát uplatňováním zvolené strukturální politiky pomáhá zmírňovat důsledky útlumu odvětví a napomáhá rychlejší adaptaci ekonomiky. Stát zde uplatňuje užívání nástrojů jako jsou přímé státní výdaje ve formě subvencí, nenávratné půjčky, daňové úlevy a daňové prázdny. Sledovány jsou dva hlavní cíle (Němcová a Žák, 1997):

- zpomalení, zbrzdění útlumu odvětví zasažených krizí a snižování sociálních nákladů krize,
- vytvoření příznivých podmínek pro vznik nových, lukrativních odvětví spojených se vznikem nových pracovních míst a nastartováním ekonomického růstu.

Strukturální politika zaměřena na Podporu poražených ovšem nebyla zcela účinná zejména v oblasti stanovení délky a výše podpory útlumových odvětví a ve výběru a rozsahu podpory perspektivních odvětví, neboť státní zásahy jsou v rozporu s působením tržních mechanismů (Němcová a Žák, 1997).

Tento model je povětšinou zaměřen na úzký okruh odvětví a regionů v ekonomice, neboť je velmi náročný na zdroje ze státního rozpočtu. Mnohdy se jedná o těžký průmysl, který je

často orientován do určité oblasti a vzniklá strukturální krize nabývá regionální rozměr (Slaný, 2003).

2.5.2 Vybírání vítězů

Principem modelu je podpora a akcelerace rozvíjejících se odvětví. V politice zaměřené na strategii vybírání vítězů je kladen cíl na podporu odvětví vyznačujících se vysokou potenciální růstovou dynamikou a tímto způsobem zvyšovat konkurenceschopnost a ekonomický růst země (Slaný, 2003). Nejčastějším nástrojem je podpora výzkumné a inovační činnosti, který by měl průběh strukturálních změn značně urychlit a usnadnit (Paulík, 2002).

Jako problematické se ovšem ukazuje výběr perspektivních odvětví. Úspěšnost politiky vybírání vítězů se odvíjí od kvality vědní a výzkumné politiky státu. Vláda vyspělých států se snaží prostřednictvím této politiky stimulovat vyspělá odvětví na špičce světové vědy a výzkumu, která vyspělým státům zajistí přední postavení ve světové ekonomice (Slaný, 2003).

Hlavním důvodem zapojení státu v oblasti vědecko-výzkumné činnosti je, že v soukromém sektoru by tento obor činnosti představoval značnou nejistotu a některé programy by bez zapojení státu do vědy a výzkumu nebylo možné realizovat např. jaderný a kosmický průmysl (Slaný, 2003).

2.5.3 Nové strategie

Vzhledem k tomu, že často docházelo k selhávání předchozích postupů a strategie obsahovaly značné nedostatky, byly vytvořeny nové systémové strategie strukturální politiky, namísto selektivně orientovaných strategií (Slaný, 2003). Nové přístupy ke strukturální politice jsou založeny na liberálních přístupech ekonomického myšlení (Němcová a Žák, 1997). Strategie jsou založeny na zvyšování konkurenceschopnosti s důslednou orientací na posilování adaptace výrobních faktorů, zvyšování jejich mobility a podporu hospodářské soutěže ve vnitřních i vnějších vztazích (Slaný, 2003).

Urban (1994) dodává, že teorie i praxe směřované k systémově orientované strukturální politice vycházejí z následujících zásad:

- Výkonost tržní ekonomiky je závislá na efektivitě využití výrobních faktorů. V ekonomice dochází k neustálému přesouvání ekonomických zdrojů a jejich adaptaci na nové tržní podmínky.

- V současné době je pro většinu zemí typická otevřenost ekonomiky, ve které je prostřednictvím zahraniční konkurence zvyšován tlak na domácí výrobce v oblasti přizpůsobení mezinárodních norem a standardů kvality, přizpůsobování se struktuře poptávky na zahraničních trzích a úrovni nákladů. V důsledku postupného odstraňování bariér obchodu a zapojení podniků do mezinárodní dělby práce, dochází ke zvyšování konkurenceschopnosti a zlepšování výsledků korporací, oproti podnikům nezapojených do mezinárodní dělby práce. Z trhu jsou vytlačovány neprosperující podniky a jsou nahrazovány firmami konkurenceschopnými.

2.6 Nástroje strukturální politiky

V oblasti strukturální politiky je používána celá řada nástrojů podle toho, čeho bychom chtěli v dané struktuře dosáhnout. Účinnost strukturální politiky a určení jejich cílů je závislé na vyřešení dvou otázek (Vincúr a kol., 2001):

- jaké nástroje budou zvoleny k realizaci stanovených cílů,
- s jakou účinností budou tyto nástroje využívány.

V praktické strukturální politice je využívána celá řada nástrojů plošného i selektivního charakteru. Slaný (2003) mezi nejčastěji používané nástroje strukturální politiky řadí:

- dotace,
- daňové zvýhodnění,
- snadnější přístup k úvěrům,
- regulace cen,
- speciální fondy,
- licence,
- dovozní a vývozní kvóty,
- státní zakázky,
- ochranná či preferenční cla,
- mimotarifní překážky,

- vyrovnávací platby,
- prémie.

2.7 Oblasti působení strukturální politiky

Cílem nástrojů strukturální politiky je podpora vybraných odvětví v ekonomice. Oblasti působení strukturální politiky jsou opatření sektorové, odvětvové politiky, technologické a inovační politiky, opatření na řešení regionálních problémů, ochrany životního prostředí a v neposlední řadě i podpora malého a středního podnikání a podpora exportu (Lukáčik a kol., 2013).

a) Podpora technologického a inovačního procesu

Opatření orientovaná na podporu technologického a inovačního procesu jsou zaměřená především na rozvoj výzkumu a vývoje inovačních aktivit a na podporu transferů v moderních technologiích. Oblasti podpory jsou realizovány prostřednictvím vzdělávání, ochrany duševního vlastnictví, mezinárodní spolupráce ve vývoji a výzkumu, mobility výzkumných pracovníků, podpory inovativních podniků (Lukáčik a kol., 2013).

b) Odvětvová opatření

Účelem odvětvových opatření strukturální politiky je podpora adaptačních schopností jednotlivých podniků a podpora rozvoje perspektivních a konkurenceschopných oborů. Stát se může angažovat také při pomoci řešení útlumu neefektivních odvětví (Lukáčik a kol., 2013). Podpora podniků je realizována v návaznosti na splnění určitých podmínek, které si stát určuje k dosažení svých cílů. Pokud se podniky řídí stanovenými podmínkami, mohou získat podporu většinou ve formě dotací, levnějších úvěrů apod. V některých oblastech se stát sám podílí veřejnými finančními prostředky na investicích firmy. Jednou z možností odvětvových opatření může být i vypisování a zadávání státních zakázek (Kliková, Kotlán, 2012).

Odvětví, která se nacházejí v útlumové fázi jsou podporována formou (Kliková, Kotlán, 2012):

- úvěrové politiky,
- celní politiky,
- účelových dotací nebo daňových úlev při změně výrobního programu,

- mzdových dotací na rekvalifikaci pracovní síly.

c) Podpora exportu

Konkurenceschopnost ekonomiky je závislá nejen na realizaci strukturálních změn, zaměřených na podporu perspektivních odvětví, podporu technologického rozvoje, ale i na opatřeních zaměřených na hospodářský rozvoj, kde silnou roli hrají právě opatření proexportního charakteru (Lukáčik a kol. 2013). Strukturální politika v oblasti podpory exportu je uplatňována prostřednictvím (Kliková, Kotlán, 2012):

- nástrojů bankově měnových (devizový kurz, národní měny a jeho změny),
- nástrojů finančních (přímé a nepřímé daně),
- celních nástrojů,
- soustav pojištění a záruk,
- publicity úspěšných exportérů.

d) Podpora malých a středních podniků

Opatření strukturální politiky v oblasti podpory malého a středního podnikání jsou zaměřená zejména na zabezpečení příznivých ekonomických podmínek pro založení, fungování a rozvoj malých a středních podniků. Tyto podniky jsou mnohem náchylnější k tržním rizikům a je pro ně obtížnější získávat finanční zdroje. Stát v případě podpory malých a středních podniků vstupuje jako poskytovatel systémů garancí a půjček a pomáhá podnikům překonávat finanční bariéry (Slaný, 2003). Kromě toho stát v rámci podpory stanovuje speciální daňovou politiku a provádí nefinanční podporu podniků, která spočívá v poskytování poradenské a informační činnosti, pomoci s ochranou před konkurencí formou vydávání různých licencí a stimulací technického rozvoje zakládáním vědeckotechnických parků (Kliková, Kotlán, 2012). Důležitou součástí jsou i opatření na zvýšení zaměstnanosti a programy na podporu exportu malých a středních podniků (Lukáčik a kol., 2013).

e) Podpora podnikání ve vybraných regionech

V ekonomickém prostředí se regiony vyznačují rozdílným hospodářským vývojem, který se odráží v odlišné míře nezaměstnanosti mezi jednotlivými regiony. Některé kraje disponují lepšími podmínkami pro podnikání než jiné. Horší podmínky pro podnikání v některých

regionech mohou být způsobeny nedostatečným množstvím výrobních faktorů nebo jejich nedostatečným využíváním. Některé kraje mohou být postiženy strukturální krizí. Úlohou regionální politiky státu v oblasti podpory podnikání ve vybraných regionech je snižovat tyto nerovnosti (Slaný, 2003). Strukturální politika je realizována prostřednictvím fiskálních a nefinančních opatření (Kliková, Kotlán, 2012):

- z fiskálních opatření je nejčastěji uplatňováno osvobození od daně z příjmů na určité období, pojištění úvěrů na podnikání, získávání vhodných úvěrů na podnikání a poskytování dotací na nově vytvořená pracovní místa,
- nefinanční podpora podniků je zajištěna pomocí podpory technické infrastruktury, rekvalifikace pracovní síly a vytváření euroregionů v příhraničních oblastech.

f) Dopravní politika

Dopravní politika úzce souvisí s politikou regionální a zvyšuje obchodovatelnost mezi jednotlivými regiony prostřednictvím odbourávání vzdálenostních bariér. Dochází ke zvětšování geografické rozlohy trhu, spojování spotřebitelů a výrobců, snižování transakčních nákladů (Slaný, 2003).

g) Zemědělská politika

V oblasti zemědělství je strukturální politika jednou z nejrozšířenějších forem strukturální politiky. Podpora v zemědělském sektoru je důležitá zejména z důvodů (Slaný, 2003):

- nutnosti dosáhnout soběstačnosti v produkci základních potravin,
- rozdrobenosti zemědělské výroby,
- nutnosti vyrovnání rozdílů mezi městy a venkovem,
- nutnosti stabilizace cen zemědělských výrobků,
- silného politického tlaku zemědělců v oblasti prosazení svých zájmů.

Za účelem dosažení cílů v zemědělské politice se uplatňuje (Kliková, Kotlán, 2012):

- poskytování dotací na zemědělskou produkci,
- zaručení výkupních cen zemědělské produkce.

h) Průmyslová politika

Průmyslová politika se v jednotlivých zemích vyskytuje v různých podobách. V případě rozvinutých států je průmyslová politika realizována zejména v podobě podpory poražených, a to především v oblasti těžkého a těžebního průmyslu. Zatímco v rozvojových státech teprve probíhá proces industrializace země a převažuje zde zemědělský sektor s postupným přesouváním ekonomických činností k vyspělejšímu průmyslu (Slaný, 2003).

2.8 Problémy strukturální politiky

Stejně jako každá hospodářská politika je i strukturální politika spojována s řadou problémů. Jedním z problémů aktivní strukturální politiky je **aktivizace zájmových skupin**. Pokud se stát rozhodne řešit strukturální změny formou státních intervencí, vzniká zde prostor pro zájmové skupiny získat státní podporu právě do této oblasti. Vzhledem k omezenosti finančních prostředků poskytovaných státem se může strukturální politika lehce změnit v boj jednotlivých zájmových skupin získat státní podporu. V takovém prostředí vzniká prostor pro růst korupce a podvázání dlouhodobého ekonomického růstu.

Problematicky se jeví také **efektivita strukturálních politik**, kdy konečné dopady realizovaných opatření strukturálních politik jsou často velmi odlišné od zamýšlených dopadů. A pokud bylo zamýšlených cílů dosaženo, je nutné si odpovědět na otázku, za jakou cenu bylo těchto cílů dosaženo. Opatření strukturální politiky jsou většinou zaměřená na udržení a podporu zaměstnanosti v problematických regionech procházejících strukturální krizí. Ovšem zachování pracovních míst je spojeno s vysokými náklady a představuje pro stát značnou finanční zátěž.

Praktická hospodářská politika je často uplatňována prostřednictvím **politiky podpory poražených**, což znamená, že jsou veřejné finanční prostředky investovány do útlumových, neperspektivních odvětví, která jsou již téměř nekonkurenceschopná, namísto investování finančních zdrojů do nových prosperujících oborů.

V oblasti strukturální politiky se objevuje také problém **informační asymetrie**, který vede ze strany příjemců k vyhledávání renty u státních finančních prostředků. Poskytovatelé a příjemci strukturální pomoci se nacházejí v protichůdném vztahu. Znevýhodněným subjektem je zde státní aparát, který nedisponuje dostatečným množstvím informací na rozdíl od podniků,

které si jsou dobře vědomé jejich postavení na trhu. Podniky mohou zhoršovat svou skutečnou situaci, aby získaly státní pomoc (Slaný, 2003).

3 Změny v ekonomické struktuře Moravskoslezského kraje v období 1990 – 2015

Pád komunistického režimu ve východní Evropě v roce 1989 byl následován snížením ekonomické poptávky, která vedla na trhu práce k nadměrné nabídce práce a rychle rostoucí nezaměstnanosti. Hlavním tahounem hospodářského rozvoje byl před rokem 1989 průmysl a zemědělství. Úroveň terciárního sektoru byla nedostačující. Trh se vyznačoval neefektivností a nízkou produktivitou práce. Na počátku 90. let již bývalé komunistické státy musely projít řadou ekonomických reforem a přizpůsobit se novým tržním podmínkám. Příkladem takové země je i Česká republika a v rámci ní Moravskoslezský kraj, který byl na počátku 90. let zasažen strukturální krizí.

3.1 Základní charakteristiky Moravskoslezského kraje

Jádro Moravskoslezského kraje se nachází uvnitř ostravské aglomerace. Ostravská aglomerace je z hlediska její velikosti vnímána různě. Někteří autoři ostravskou aglomeraci chápou poněkud úzce a zařazují sem pouze okresy Ostrava-město a Karviná (např. Nešporová, 1998). Jiní autoři ztotožňují ostravskou aglomeraci s územím dnešního Moravskoslezského kraje (např. Šotkovský, 2004). Největší město kraje je Ostrava, která tvoří průmyslové srdce celé oblasti (Sucháček, 2005). Svou rozlohou je Ostrava druhé největší město v republice. Počtem obyvatel se řadí na třetí místo (Šimek a Tvrđý, 2004). Z urbanistického hlediska je na městě Ostrava zajímavá její poloha, jelikož na rozdíl od většiny velkých měst v Ostravě nepředstavují spojující prvek řeky. Tento jev je do jisté míry zapříčiněn způsobem urbanizace, která v Ostravě probíhala v období průmyslové revoluce. S rozvojem průmyslu byly postupně spojovány okolní průmyslové a zemědělské vesnice, až se z Ostravy stalo průmyslové velkoměsto, které dělí řeka Ostravice na dvě základní části Slezskou a Moravskou Ostravu (Hruška-Tvrđý, 2011).

Moravskoslezský kraj se skládá ze šesti okresů – Bruntál, Frýdek-Místek, Karviná, Nový Jičín, Opava a Ostrava-město a je rozdělen do 22 správních obvodů obcí s rozšířenou působností. Celkový počet obcí v Moravskoslezském kraji je 300, z toho je 42 měst. Kraj zaujímá rozlohu 5 428 m², což je 6,9 % celkového území České republiky a z hlediska rozlohy je 6. největším krajem v celé zemi. Zemědělská půda tvoří více než polovinu území kraje a dalších více než 35 % zaujímají lesní pozemky. Počet obyvatel v Moravskoslezském kraji je

1 215 tisíc. V kraji se nachází bohaté zásoby nerostných surovin, zvláště černého uhlí (ČSÚ, 2001-).

3.2 Počátky těžby uhlí a hutnictví v Moravskoslezském kraji

Černé uhlí v Moravskoslezském kraji bylo poprvé objeveno v roce 1763 v oblasti Slezské Ostravy. Podle prvních odhadů měly zásoby černého uhlí postačit na dalších patnáct až dvacet let. Druhý nález černého uhlí na území Ostravy byl zaznamenán v roce 1780 na petřkovickém kopci Landek. Hlavní rozmach těžby černého uhlí je datován až s příchodem průmyslové revoluce (Jiřík, 1993).

První hutě byly otevřeny v roce 1828 ve vesnici Vítkovice, tehdy pod názvem Rudolfova huť. Netrvalo tomu dlouho a hutě byly odkoupeny známým bankovním domem Rothschildů z Vídně. Vítkovické hutě se postupně staly největším a nejmodernějším hutnicko-strojírenským podnikem v celém Rakousko-Uhersku. S rozmachem hutnicko-strojírenské výroby byl v kraji zaznamenán značný příliv obyvatel a původně zemědělsko-průmyslové město bylo přeměněno na průmyslové velkoměsto (Prokop, Kovář, 1989).

Příchod průmyslové revoluce na území tehdejšího Rakousko-Uherska byl přitom poněkud opožděný. Výraznější rozmach je zaznamenán až v druhé polovině devatenáctého století (Häufler, Korčák a Král, 1960). V roce 1848 bylo v dolech na území Ostravy zaměstnáno 1089 horníků a v roce 1849 bylo vytěženo celkem 74 tisíc tun uhlí (Prokop, 2006).

Největší rozmach uhelného a hutního průmyslu byl zaznamenán mezi lety 1869 až 1910. Počet obyvatel se zvýšil o 125 tisíc obyvatel a počet nově vytvořených pracovních míst v ostravské části ostravsko-karvinského revíru (OKR) vzrostl o 11,6 tisíc (Prokop, 2006).

Na počátku 20. století produkce uhlí a oceli nadále rostla. S úderem světové hospodářské krize v roce 1929 silně poklesla hutní i uhelná produkce v kraji. Po roce 1934 byl zaznamenán opětovný nárůst produkce (Jiřík, 1993). Vývoj těžby uhlí a hutní produkce mezi lety 1913 až 1937 je zobrazen v příloze č. 1 a příloze č. 2.

V období druhé světové války se stal Moravskoslezský kraj jednou z klíčových oblastí německého zbrojního průmyslu. Po ukončení války byl hutní i uhelný průmysl silně poznamenán válkou a kraj nedisponoval dostatkem kvalifikované pracovní síly (Jiřík, 1993).

Po skončení druhé světové války s nástupem komunistické strany k moci byl Moravskoslezský kraj silně zaměřen na průmysl. Vzhledem k tomu, že nároky centrálních plánovačů na výrobu surového železa v socialistické éře byly vysoké, nebyly schopny tyto kapacity plnit pouze Vítkovické železárny, proto se začalo uvažovat o výstavbě nových kapacit na výrobu surového železa a oceli. Již v roce 1951 byla dokončena první fáze výstavby Nové huti (Przybylová a Barcuch, 2013).

Zatímco v západní Evropě již na počátku 60. let byla započata restrukturalizace tradičních odvětví, Česká republika se rozhodla jít opačným směrem a ke snižování podílu tradičních odvětví, jako je uhelný a hutní průmysl, docházelo až s přechodem z centrálně plánované ekonomiky na ekonomiku tržní v roce 1990.

3.3 Útlum tradičních odvětví

S nástupem nových politických systémů na počátku 90. let v zemích východní Evropy došlo k rozpadu Rady vzájemné hospodářské pomoci, čímž Česká republika ztratila hlavního obchodního partnera, se kterým do té doby obchodovala (Nešporová, 1998). Pokles HDP se projevil již v roce 1990, přičemž největší propad byl zaznamenán v roce 1991, z toho průmyslová výroba byla v roce 1991 zasažena 20 % poklesem (Jonáš, 1997). Kromě toho byly ostře sníženy dotace důlním i hutním podnikům a budoucí rozvoj těchto společností byl odkázán pouze do vlastních rukou manažerů.

Nicméně ve stejném roce proběhla i silná devalvace měny, kterou následovaly ekonomické reformy v lednu roku 1991 a defacto bylo zabráněno dovozu uhlí a oceli ze sousedních zemí a podnikům tak byl poskytnut určitý čas, aby se zorientovaly v nově vzniklé situaci a našly nová odbytí. Tato opatření měla zamezit rozsáhlému propouštění zaměstnanců z důlních a hutních podniků (Nešporová, 1998).

Transformace regionu se uskutečnila v rámci celostátní šokové terapie, ve které byl kladen důraz na rychlou privatizaci, deregulaci cen a liberalismus zahraničního obchodu (Sucháček, 2005). Díky rychlé realizaci malé privatizace, která měla vliv na rychlejší rozvoj terciárního sektoru, devalvaci měny, která zdražila dovoz uhlí z okolních zemí se nezaměstnanost na počátku transformace pohybovala na nízké úrovni (Sucháček, 2010). Silnější růst nezaměstnanosti se nakonec projevil v pozdější fázi transformace.

3.3.1 Restrukturalizace hornictví

Jak již bylo zmíněno po roce 1989 musela projít restrukturalizací i těžební oblast Moravskoslezského kraje. S přechodem ekonomiky na tržní hospodářství přišel prudký pokles průmyslové produkce, který se projevil ve výrazném poklesu těžby uhlí v Moravskoslezském kraji (Bruha, Ionascu, Jeong, 2007).

Nové vedení důlní firmy OKD vypracovalo restrukturalizační plán. Hlavní oblastí restrukturalizačního plánu bylo uzavření již neefektivních ztrátových dolů na území Ostravy do roku 1994. Zároveň bylo rozhodnuto modernizovat a privatizovat ziskové doly v karvinské oblasti. Česká vláda se zavázala uhradit velkou část technických a sociálních nákladů spojených s uzavíráním ostravských ztrátových dolů, zatímco náklady spojené s modernizací efektivních dolů a financování ostatních investičních aktivit bylo svěřeno výhradně společnosti OKD (Nešporová, 1998).

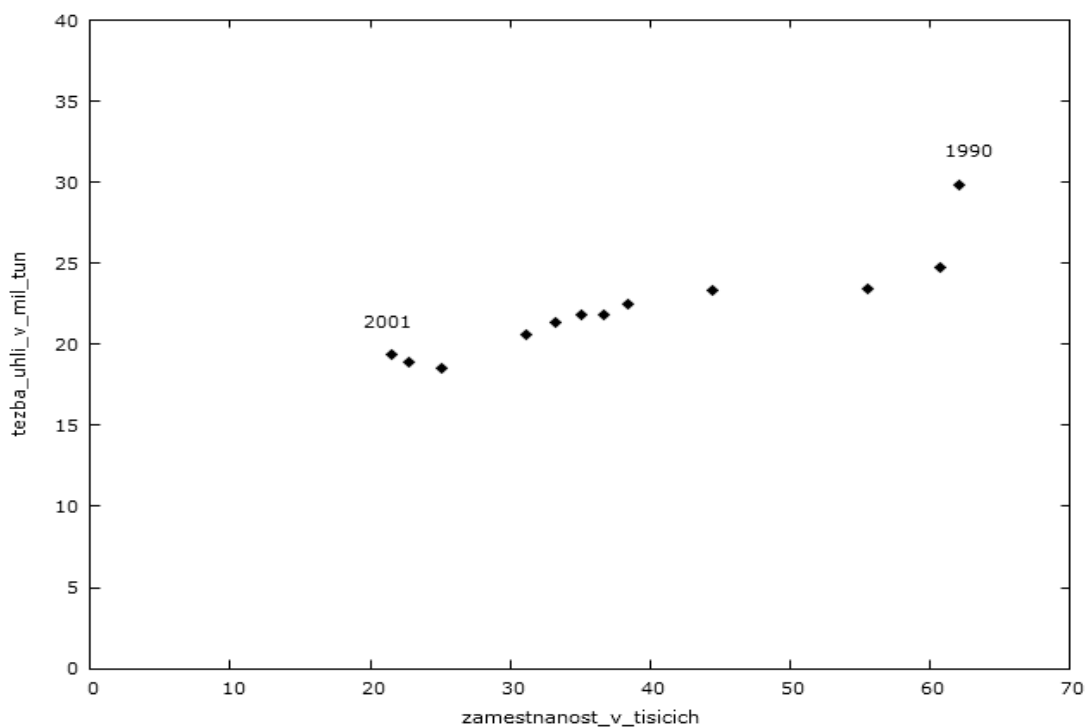
Snížování počtu pracovníků v uhelném průmyslu bylo realizováno různými způsoby. V první vlně restrukturalizace bylo dosaženo snížení počtu pracovníků neprodloužením pracovních smluv zahraničním pracovníkům. Někteří horníci odešli do předčasného důchodu. Určité procento horníků získalo nárok na finanční kompenzace ze zdravotních důvodů v důsledku špatných pracovních podmínek. Část horníků, která pracovala v ostravských dolech, byla přemístěná do zbývajících dolů v Karviné a část z nich ukončila činnost v hornictví a přijala zvýšené odstupné. Tímto způsobem se podařilo společnosti OKD zredukovat počet zaměstnanců ze 118 tisíc v roce 1989 na necelých 50 tisíc v roce 1995 bez většího sociálního napětí (Nešporová, 1998).

V roce 1992 společnost OKD založila vlastní agenturu pro podnikání a podporu zaměstnanosti. Tato agentura měla pomoci bývalým zaměstnancům s rekvalifikací a jejich následným přesunem do jiného zaměstnání nebo dokonce pomoci bývalým zaměstnancům se založením vlastního podniku. Agentura byla v úzké spolupráci i s dalšími firmami v regionu a v některých případech bylo OKD dokonce schopné podílet se na spolufinancování nákladů na vytvoření nových pracovních míst, případně pronajmout nevyužité firemní prostory a vytvářet nová pracovní místa pro bývalé zaměstnance společnosti. Bývalým pracovníkům, kteří se dali na podnikání byla poskytnuta pomoc ve formě preferenčních úvěrů, možnosti pronájmu nevyužitých prostor nebo zařízení, případně i školení (Nešporová, 1998).

Ceny uhlí byly v ČR plně liberalizovány v roce 1994, zatímco v Polsku byli producenti uhlí nadále podporováni vládou, která poskytovala dotace na vývoz černého uhlí ve výši 30 % a na export koksu ve výši 20 % běžné ceny na tamním trhu a docházelo tak k dovozu uhlí z Polska a překračování limitů povoleného dovozu uhlí do ČR z Polska. V roce 1996 byl dovozní limit překročen téměř o 60 %. V České republice se v této době těžilo (okolo 20 mil. tun) více černého uhlí, než se spotřebovávalo (10 – 11 mil. tun). Navíc bylo dovážené uhlí z Polska osvobozené od cla, přičemž Polsko uplatňovalo dovozní cla ve výši 11 – 15 % (Sucháček, 2005).

V roce 1998 byla společnost OKD již plně zprivatizována a výhradním vlastníkem se stala skupina Karbon Invest (Sucháček, 2005).

Graf 3.1 Vztah mezi objemem těžby uhlí a počtem pracovníků v důlním průmyslu v Moravskoslezském kraji v letech 1990 - 2001



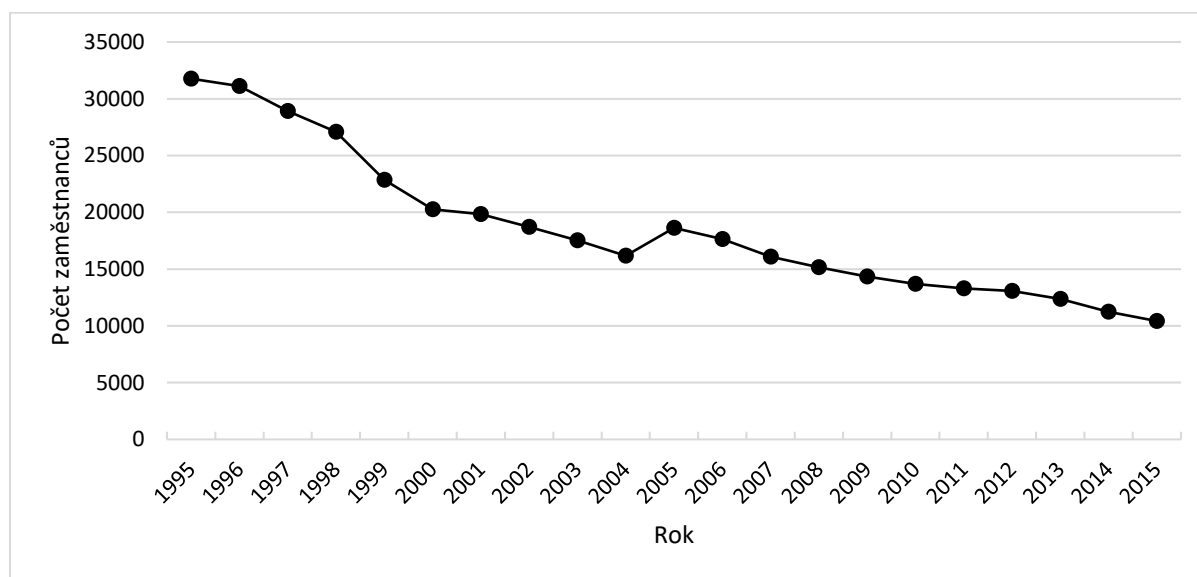
Zdroj: Bruha, Ionascu, Jeong (2007), vlastní zpracování

Graf 3.1 zobrazuje vztah mezi počtem důlních pracovníků a objemem těžby uhlí v Moravskoslezském kraji v letech 1990 až 2001. V roce 1990 bylo vytěženo celkem 29,8 mil. tun uhlí. V tomto roce pracovalo v uhelném průmyslu 62 tisíc pracovníků. Průměrná produktivita práce tak činila 481 tun na pracovníka ročně. Do roku 2001 se snížila těžba uhlí na 19,3 mil. tun uhlí a počet pracovníků se snížil na 21 tisíc, tzn. že těžba uhlí se snížila zhruba

o jednu třetinu, zatímco počet pracovníků se snížil téměř o dvě třetiny a průměrná produktivita práce v průběhu těchto let vzrostla na 900 tun na pracovníka ročně.

V grafu 3.2 je zobrazen vývoj zaměstnanosti v důlní společnosti OKD na území Moravskoslezského kraje od roku 1995 do roku 2015. V roce 1989 bylo ve společnosti OKD zaměstnáno přes 100 tisíc zaměstnanců, následně byl počet zaměstnanců v roce 1990 zredukován na 62 tisíc pracovníků. V roce 1995 společnost zaměstnávala něco přes 30 tisíc pracovníků a v současné době ve společnosti OKD pracuje už jen něco přes 10 tisíc zaměstnanců. Snižování zaměstnanosti v podniku tak dokazuje silný restrukturalizační charakter uhelného průmyslu na území kraje.

Graf 3.2 Vývoj počtu pracovníků v OKD v letech 1995 - 2015



Zdroj: OKD (2012), vlastní zpracování

3.3.2 Restrukturalizace hutnictví

Hutnictví na počátku ekonomické transformace po roce 1989 bylo další problematickou oblastí, která si vyžádala restrukturalizaci. Oproti ostatním vyspělým státům bylo české hutnictví charakteristické vyšší palivo-energetickou náročností a nižší produktivitou práce, což si vyžádalo útlum neproduktivních kapacit, ekologizaci výroby, rozvoj perspektivních technologií a vytvoření doprovodných sociálních programů. Jako problematické se ovšem ukázalo, že vláda svěřila restrukturalizaci výhradně do rukou manažerů podniků, kteří si začali vytvářet vlastní, naprosto nekoordinované modernizační strategie (Sucháček, 2005).

V hutním průmyslu v Moravskoslezském kraji dominovala zejména společnost Vítkovice a Nová huť. Kromě toho v kraji působily i další velké podniky: Třinecké železárny, ŽDB Bohumín a Válcovny plechu Frýdek-Místek.

V roce 1992 byly Vítkovické železárny přeměněny na akciovou společnost a byly převedeny do vlastnictví Fondu národního majetku (Przybylová a Barcuch, 2013). Společnost Vítkovice byla v rámci reorganizace podniku rozdělena do tří divizí, na hutnickou, strojírenskou divizi a na divizi, do které jsou zahrnuty všechny ostatní výroby, které byly určeny k postupné externalizaci prostřednictvím prodeje nebo k vytvoření dceřiných společností. Některé činnosti byly vyřazeny úplně.

Další kroky, které Vítkovické železárny v rámci restrukturalizace učinily, bylo snižování počtu zaměstnanců. Propuštění byli zaměstnanci v důchodovém věku a nový nábor pracovníků byl výrazně omezen. Pracovníkům, kterým byla zrušena pracovní místa bylo vyplaceno odstupné, a to nejvyšší stanovené podle zákona. Kromě toho zaměstnanci, kteří plánovali začít podnikat, měli možnost požádat o pomoc firmu. Zaměstnancům byla nabídnutá rovněž možnost rekvalifikace. K této příležitosti firma založila vlastní Technické a inovační centrum. Firmě se tímto způsobem podařilo snížit počet zaměstnanců ze 40 tisíc v roce 1989 na 25 tisíc v roce 1995 (Nešporová, 1998).

Druhá fáze transformace byla bolestnější doprovázená silnějším propadem zaměstnanosti. Způsobeno to bylo zejména ukončením činnosti vysokých pecí v roce 1998 (Machotková, 2003). A ne příliš povedenou restrukturalizací. Celkově byl počet zaměstnanců zredukován do konce roku 2000 na 9800 zaměstnanců. V současné době se společnost Vítkovice Machinery Group podílí významným způsobem na zlepšování kulturního vyžití na území města Ostravy a financování oprav nemovitých památek (Przybylová a Barcuch, 2013).

Společnost Nová huť byla diskutována jako nejúspěšnější v první fázi transformace. Po rozpadu Rady vzájemné hospodářské pomoci, která byla nejvýznamnějším odbytištěm českých průmyslových firem před rokem 1990, se Nové huti podařilo nalézt nové zahraniční trhy. V roce 1992 byla společnost Nová huť transformována na akciovou společnost, jejímž výhradním vlastníkem se stal Fond národního majetku (Przybylová a Barcuch, 2013). Firma začala investovat do technologické modernizace a získala souhlas a vládní záruku na výstavbu nové minihutě. Financována byla z vlastních zdrojů firmy spolu s konsorciem amerických

bank. Pokles zaměstnanosti byl v první fázi transformace v této firmě nejmenší. Počet zaměstnanců byl zredukován z 23 tisíc na 21 tisíc v letech 1991 až 1992 (Nešporová, 1998).

V druhé fázi transformace, která probíhala v letech 1995 až 2003 se pokles zaměstnanosti silně projevil i v Nové huti. V období druhé fáze transformace byl počet zaměstnanců zredukován na 11 tisíc zaměstnanců. V porovnání s první fází tak byla druhá vlna propouštění mnohem silnější.

Když na konci 90. let odstartovala celosvětová recese v hutním průmyslu, zhoršil se odbyt výrobků a společnost v roce 1999 poprvé vykázala záporný hospodářský výsledek ve výši 4,7 mld. Kč a ani v dalších letech nebyla situace pro Novou Huť příznivá. V roce 2002 dokonce hrozilo Nové Huti vyhlášení konkurzu.

V 2004 se společnost dostala do vlastnictví LNM Holdings N. V. patřící indické rodině Mittalů a byla začleněna do ocelářské skupiny Ispat. Podnik byl přejmenován na ArcelorMittal Ostrava a.s. S novým vlastníkem se stal podnik znovu ziskovým. Celkový počet zaměstnanců byl do konce roku 2009 zredukován na 5932. Společnost ovšem čelí silné kritice jako největšího znečišťovatele v kraji (Przybylová a Barcuch, 2013).

Jak uvádí Čermák (2002) „Dnešní situace hutních podniků ostravské aglomerace je bohužel smutným odrazem důsledků nekoncepčního přístupu všech dosavadních polistopadových vlád, zejména však těch prvních, které razily heslo restrukturalizace hutí až po jejich privatizaci. V opojení českého ekonomického zázraku se tímto mělo ukázat světu, co se zatím nikde nepodařilo. I konzervativní Velká Británie thatcherovské éry analýzou stavů svého hutního sektoru dospěla k historickému a v dějinách liberalismu zcela ojedinělému rozhodnutí – k faktickému znárodnění zadlužených hutních podniků. Vláda M. Thatcherové odkoupila tyto dluhy od bank a poté prostřednictvím svého zmocněnce redukovala hutní kapacity pouze na perspektivní, investovala do modernizací a ekologizací a takto restrukturované je teprve zprivatizovala. Zároveň s útlumem byly řešeny sociální dopady a investice do infrastruktury.“

3.4 Role institucí při strukturálních změnách v Moravskoslezském kraji

Na počátku ekonomické transformace v roce 1990 se centrální orgány vlády snažily přenést veškerou iniciativu na místní a regionální aktéry, ačkoliv jim k tomu nebyly vytvořeny vhodné předpoklady. Kraje byly zrušeny hned v roce 1990 a tímto způsobem odpadla regionální úroveň samosprávy, která byla přenesena pouze na úroveň obcí. Ovšem samospráva stanovená pouze

na úrovni obcí, představovala pouze malou část území a existovala zde příliš velká samosprávná mezera mezi obcemi a státem. Obce se tak dostaly do značně složité situace a bojovaly s nedostatkem finančních prostředků. V takovém případě nemohly vzniknout žádné rozvojové a strukturální programy na území dnešních krajů (Sucháček, 2004).

Od roku 1998 se vláda rozhodla už neponechávat rozvojové a strukturální reformy pouze na obcích a umožnila místním aktérům čerpání dotačních prostředků ze státního rozpočtu na rozvojové projekty v regionech, například z programu Systému podpory rozvoje průmyslových zón a v letech 2000 až 2006 z Programu rozvoje průmyslových zón. Regionální úroveň samosprávy byla znovu zavedena až v rámci reformy veřejné správy, která probíhala v letech 2000 – 2002 (Pochtiolová, 2010).

Jak už bylo výše napsáno, z důvodu zrušení vyšších samosprávních celků bylo značně zkomplikováno hospodaření nižších samosprávních celků, na které byla přenesená téměř veškerá odpovědnost. Z tohoto důvodu vznikaly na území Moravskoslezského kraje regionální občanská sdružení. Jedním z nich byla i **Hospodářská a sociální rada ostravsko-karvinské aglomerace** (ESC OKA). Cílem sdružení bylo vytvořit instituci, která bude zastupovat zájmy regionálních institucí, tedy okresních úřadů, obcí, podniků, odborů, bank, úřadu práce, vzdělávacích a výzkumných institucí, na národní úrovni. Stejně tak měla sloužit jako diskuzní fórum a iniciovat opatření pro hospodářskou obnovu, restrukturalizaci a rozvoj regionu (Nešporová, 1998).

Hospodářská a sociální rada ostravsko-karvinské aglomerace předložila v roce 1991 tehdejší vládě návrh na zmírnění dopadů restrukturalizace těžkého průmyslu, který byl následně odsouhlasen a zakomponován do vyhlášky č. 245/1991, Opatření pro obnovu a rozvoj ostravsko-karvinské aglomerace v letech 1991 – 1992 s výhledem do roku 1995. V rámci vyhlášky bylo vládou vyčleněno okresním úřadům celkem 200 milionů korun. Účelem vyhlášky byla mobilizace finančních prostředků a tvorba nových pracovních míst v regionu. Kromě toho se Radě podařilo připoutat pozornost mezinárodních organizací a zahraničních institucí (Nešporová, 1998).

V roce 1992 byla na území České republiky založena **Českomoravská záruční a rozvojová banka** (ČMZRB). Účelem banky bylo poskytování zvýhodněných úvěrů malým a středním podnikům. Poskytnuto bylo i několik úvěrů na území Moravskoslezského kraje (Sucháček, 2004).

Tabulka 3.1 Objem úvěrů v mil. Kč poskytnutých Českou spořitelnou v okrese Karviná a Ostrava zaručovaných ČMZRB v letech 1992 - 1997

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Karviná	6,8	1,5	2	15	0	0
Ostrava	0	7	10,7	39,3	15,5	45,5

Zdroj: Sucháček (2005)

V roce 1993 byla díky iniciativě Hospodářské a sociální rady ostravsko-karvinské aglomerace založena **Agentura pro regionální rozvoj** na území Moravskoslezského kraje. Její vznik byl financován českou a francouzskou vládou a programem PHARE. Agentura vznikla za účelem regionálního rozvoje a zmírnění nepříznivých vlivů ekonomické transformace (Nešporová, 1998).

V rámci programu PHARE byl financován také vznik **Regionálního podnikatelského fondu**, v rámci něhož, byl nabízen rizikový kapitál pro podnikatele se slibným podnikatelským záměrem, zejména se jednalo o malé a střední podniky (Nešporová, 1998). V rámci fondu byla poskytnuta pomoc v realizaci podnikatelských záměrů v oblasti potravinářství, výroby stavebních materiálů či opravy aut. Dohromady bylo podpořeno 15 firem. V roce 1998 byla působnost fondu rozšířena do celé České republiky pod názvem Czech Venture Partners (Sucháček, 2005).

Agentura pro regionální rozvoj se stala výkonným orgánem pro schválené projekty Hospodářskou a sociální radou ostravsko-karvinské aglomerace. Agentura byla z části ve vlastnictví Hospodářské a sociální rady ostravsko-karvinské aglomerace ve výši 35 % akcií a dále ve vlastnictví Sdružení obcí Horního Slezska a severní Moravy ve výši 35 % akcií a zbylých 30 % akcií společnosti vlastnilo Ministerstvo pro místní rozvoj (Sucháček, 2005).

3.5 Vliv strukturálních změn na demografický vývoj v Moravskoslezském kraji

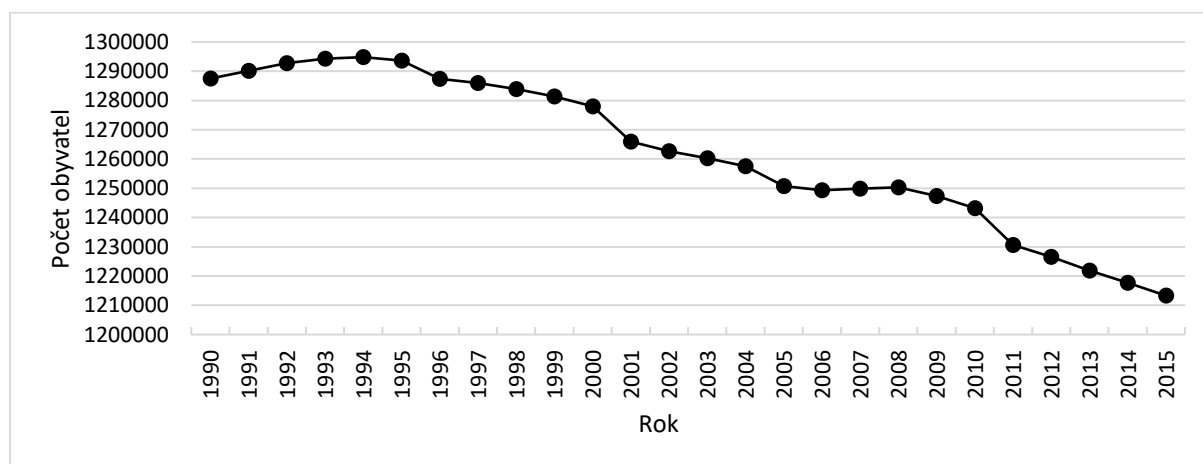
Moravskoslezský kraj se řadí mezi nejvíce urbanizované oblasti v České republice a do roku 2008 byl i nejlidnatějším krajem v republice (Hruška a kol., 2012). Ovšem restrukturalizace Moravskoslezského kraje se negativně podepsala i na demografickém vývoji kraje, jelikož právě znečištěné životní prostředí, špatné uplatnění na trhu práce spolu s nedostatečným kulturním vyžitím, jsou nejčastějšími důvody pro migraci obyvatel z kraje. Kromě migrujících obyvatel z kraje se v Moravskoslezském kraji projevuje i negativní trend stárnoucí populace,

stejně jako je tomu v celé České republice i v mnoha zemích EU. Důsledkem těchto demografických změn dochází k vyliďňování kraje. Populační pokles spolu se stárnoucím obyvatelstvem představuje pro kraj negativní dopad, jelikož jsou kladeny stále větší nároky na zefektivňování hospodaření, v důsledku snižujících se příjmů z daní do veřejného rozpočtu. Hruška a kol. (2012) dodává, že v důsledku poklesu obyvatel bude růst také nákladovost na provozování technické infrastruktury.

Z pohledu vývoje celkového počtu obyvatel od roku 1990 v Moravskoslezském kraji je možné konstatovat, že celkový počet obyvatel v kraji rostl do roku 1994, kdy dosáhl maximálního počtu obyvatel (1 294 tisíc). Růst počtu obyvatel byl způsoben vysokou hodnotou přirozeného přírůstku obyvatel. Migrační saldo bylo již tehdy záporné. Od roku 1995 se vývoj počtu obyvatel obrací a můžeme vysledovat celkový dlouhodobý pokles počtu obyvatel v kraji. Pokles obyvatel je způsoben dlouhodobým záporným saldem přirozeného přírůstku obyvatel spolu se záporným migračním saldem. Dokonce již v roce 2003 se počet trvale bydlících obyvatel na území Moravskoslezského kraje vyrovnal roku 1980 (Šotkovský, 2004).

Celkový počet obyvatel se mírně zvýšil pouze v roce 2007 a 2008, poté se počet obyvatel trvale bydlících v kraji znovu snižoval. Příčinou mírného vzrůstu byl kladný přirozený přírůstek obyvatel, který přesáhnul záporný migrační přírůstek. Absolutně se celkový počet trvale bydlících obyvatel v Moravskoslezském kraji za posledních 25 let snížil o 74,2 tisíc. Relativně se počet obyvatel snížil o 5,8 %, přičemž populační vývoj v rámci kraje není rovnoměrný. Nejvíce postiženými okresy vyliďňováním jsou okresy Karviná a Bruntál, viz. graf 3.3.

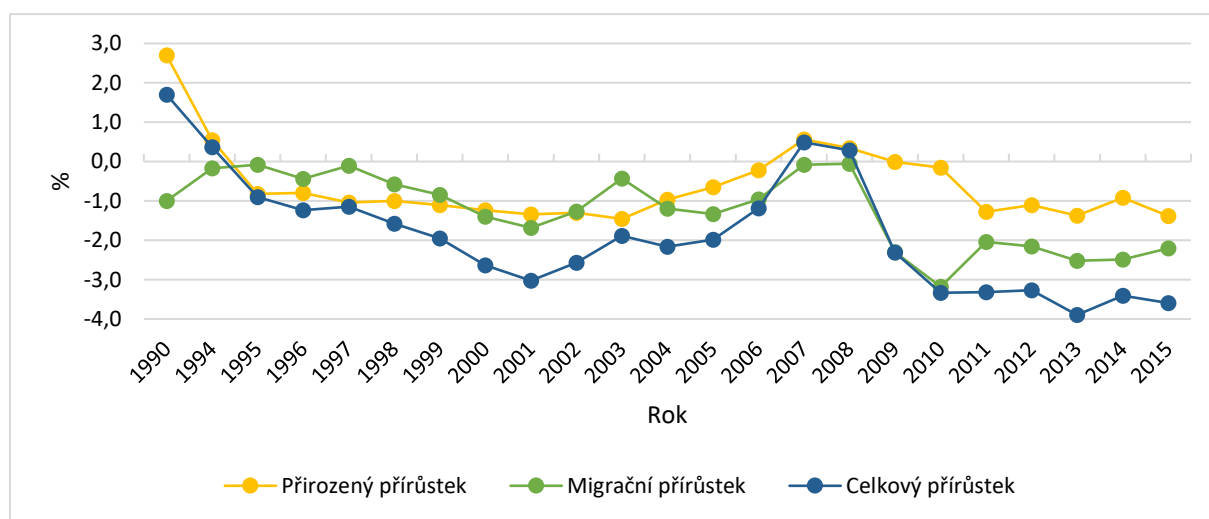
Graf 3.3 Vývoj počtu trvale bydlících obyvatel v Moravskoslezském kraji v letech 1990 - 2015



Zdroj: ČSÚ (2001-), vlastní úprava

Podrobnější pohled na demografický vývoj v Moravskoslezském kraji v letech 1990 až 2015 je zachycen v grafu č. 3.4. V tomto období je vidět, že přirozený přírůstek obyvatel byl kladný do roku 1994. V roce 1990 činil přirozený přírůstek obyvatel celých 2,7 %, v roce 1994 už to bylo pouze 0,5 %. Od roku 1995 se přirozený přírůstek obyvatel přehoupnul do záporných hodnot, kde s výjimkou let 2007 a 2008 už zůstal. V roce 2015 se přirozený přírůstek pohyboval v hodnotě – 1,4 %. Migrační saldo je v kraji záporné po celou dobu. V posledních letech se migrační saldo pohybuje nad hodnotou – 2 %. Pokles celkového populace je způsoben poklesem migračního přírůstku, ale i přirozeného přírůstku.

Graf 3.4 Vývoj demografických ukazatelů v Moravskoslezském kraji v letech 1990 - 2015



Zdroj: ČSÚ, (2001-), vlastní zpracování

3.6 Vliv strukturálních změn na trh práce v Moravskoslezském kraji

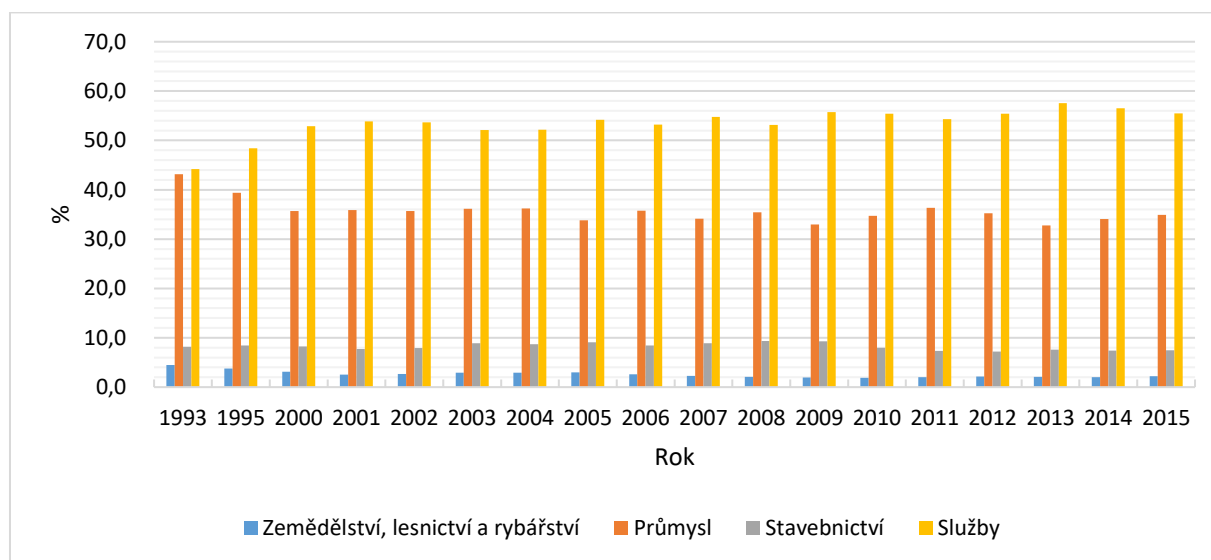
Trh práce v Moravskoslezském kraji od roku 1990 procházel významnými strukturálními změnami a ekonomickou transformací. Pro toto období byly charakteristické výrazné změny v odvětvové struktuře kraje. Postupný útlum hutního a těžebního průmyslu v Moravskoslezském kraji se výrazným způsobem podílel na snížení poměru zaměstnanosti v sekundárním sektoru. Zvýšení nezaměstnanosti v sekundárním sektoru bylo částečně vykompenzováno vznikem nových pracovních příležitostí v terciárním sektoru.

Restrukturalizace hospodářství ovšem neprobíhala pouze na území kraje, ale v celé České republice. Transformace byla nevyhnutelná, neboť pracovní trh v období socialismu byl charakteristický neefektivností, což vyplývalo mimo jiné i z nutnosti plné zaměstnanosti, která v centrálně plánované ekonomice do roku 1989 byla nutností.

Na druhou stranu terciární sektor v době totalitního režimu byl nedostatečně rozvinut a k jeho rozvoji docházelo až po pádu systému. Základní změnou v rozvoji terciárního sektoru bylo přijetí nového zákona o soukromém podnikání, podle kterého už nebylo trestné podnikat. Díky změnám umožňující podnikání na území České republiky a díky malé privatizaci, se významně zvýšil podíl podnikatelských aktivit obyvatelstva. Rozvíjeny byly činnosti zahrnující malé a střední podnikání, bankovníctví a peněžnictví, pojišťovnictví, pohostinství a cestovní ruch, pronájem a trh nemovitosti a další (Židek, 2006).

Ještě v roce 1989 pracovalo na území Ostravska v odvětví těžkého průmyslu 82,65 % zaměstnanců, z toho v průmyslu paliv 22,64 %, v hutnictví železa 31,32 % a ve strojírenství 28,69 %, tzn. že většina obyvatel v Moravskoslezském kraji v době socialistické éry pracovala v odvětví těžkého průmyslu (Hruška-Tvrďý, 2010). V porovnání s rokem 1989 pracovalo v Moravskoslezském kraji v roce 1993 v sekundárním sektoru už jen 51,3 % osob z celého počtu pracujících v Moravskoslezském kraji, z toho v průmyslu 43,2 % a ve stavebnictví 8,2 %. Do roku 2015 se podíl zaměstnanců sekundárním sektoru snížil na 42,3 %, z toho v průmyslové oblasti se snížil na 34,9 %. Nicméně v terciárním sektoru bylo zaměstnáno v roce 1993 celých 44,2 % a v roce 2015 činil podíl pracujících v sektoru služeb již celých 55,5 %, viz. graf 3.5.

Graf 3.5 Podíl zaměstnaných osob v jednotlivých sektorech v Moravskoslezském kraji v letech 1990 až 2015



Zdroj: ČSÚ, (2001-), vlastní zpracování

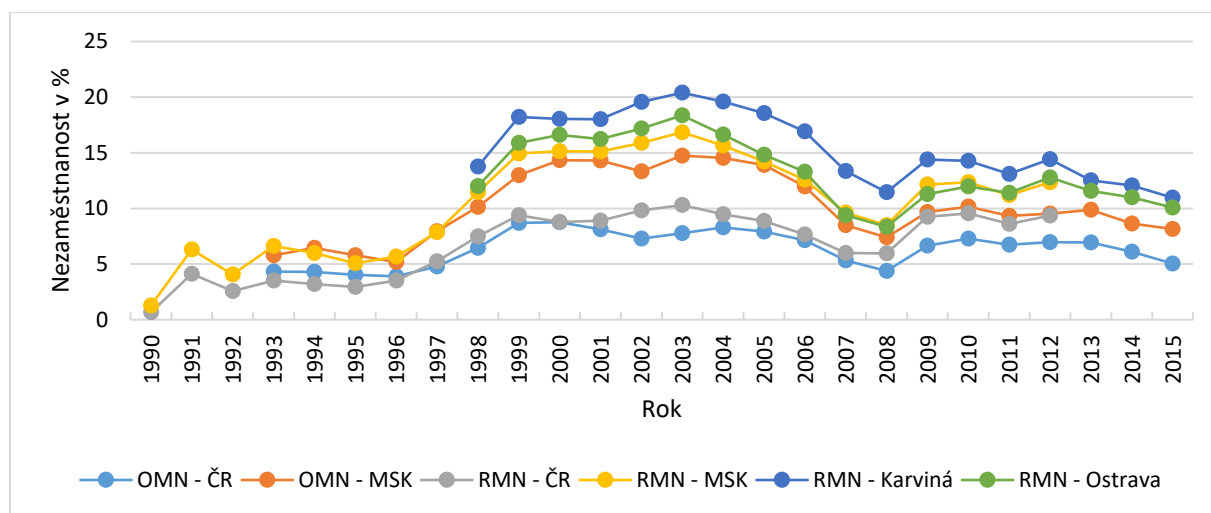
Vysoká míra nezaměstnanosti spolu se špatným stavem životního prostředí je často diskutovaným problémem Moravskoslezského kraje. Růst nezaměstnanosti v kraji byl do značné míry ovlivněn útlumem těžebního průmyslu spolu s redukcí kapacit v hutním průmyslu.

Výraznější nárůst nezaměstnanosti v Moravskoslezském kraji se projevil až v roce 1996, kdy v celé republice probíhala ekonomická recese, která se protáhla až do roku 1999. Současně se projevil vliv transformačních procesů spojených s deindustrializací a reindustrializací na trhu práce. V roce 2004 vyvrcholily transformační procesy v kraji a na trhu práce se tento jev projevil poklesem nezaměstnanosti (Hruška-Tvrđý, 2010).

Nejvíce zasažen nezaměstnaností byl okres Karviná, kde míra nezaměstnanosti v roce 2003 dosahovala 20,4 %. Ostrava na tom nebyla o moc lépe s celkovou mírou nezaměstnanosti ve výši 18,3 %. Oproti tomu celorepublikový průměr v roce 2003 byl 10,3 % a za celý Moravskoslezský kraj dosahovala míra nezaměstnanosti 16,8 %. Následně až do roku 2008 nezaměstnanost v Moravskoslezském kraji, okrese Karviná a Ostrava klesala. Od roku 2008 následkem celosvětové hospodářské krize nezaměstnanost znovu vzrostla, ale už ne tak silně, jak rostla do roku 2004.

V současné době nezaměstnanost v regionu klesá v důsledku příznivého ekonomického vývoje v ČR. Nezaměstnanost v Moravskoslezském kraji se i tak dlouhodobě pohybuje nad celorepublikovým průměrem, viz. graf 3.6. Přičemž okres Karviná spolu s okresem Bruntál má jednu z nejvyšších nezaměstnanosti v celé republice.

Graf 3.6 Vývoj obecné a registrované míry nezaměstnanosti v ČR, Moravskoslezském kraji, okrese Karviná a Ostrava v letech 1990 - 2015



Zdroj: ČSÚ (2001-, 2013, 2017a), vlastní zpracování

4 Strukturální změny v regionu Porúří v 60. a 70. letech 20. století

Od poloviny 70. let docházelo ve starých průmyslových regionech Evropy ke strukturálním změnám, které měly za následek hospodářský úpadek a růst nezaměstnanosti. Tyto regiony, jako bývalí předchůdci průmyslové revoluce, musely svou ekonomiku přeorientovat na nová odvětví, která měla být zdrojem nového ekonomického růstu, neboť původně průmyslové oblasti specializované zejména na uhelný a hutní průmysl byly těžce zasaženy průmyslovým poklesem. Region Porúří je v Evropě nejznámějším příkladem, kde strukturální změny v oblasti starých průmyslových zón trvaly zhruba 40 let (Hospers, 2004). Vzhledem k tomu, že strukturální změny v regionu Porúří netrvaly pouze do konce 70. let, budou předmětem kapitoly i následující léta z důvodu úplnosti výkladu a návaznosti páté kapitoly.

4.1 Základní charakteristiky regionu Porúří

Oblast Porúří představuje vysoce urbanizovaný region, který se nachází v severozápadní části Německa uvnitř spolkové republiky Severní Porýní-Vestfálsko (De Ridder et al., 2008). Z geologického hlediska patří Porúří do severozápadního evropského uhelného pásu, který vychází ze Slezska a prochází přes Porúří, Belgie a severní Francii až do Anglie (Hospers, 2004). V regionu se nachází několik velkých měst, kterými jsou Duisburg, Essen, Bochum a Dortmund. V 18. století se v této oblasti začalo těžit uhlí a s postupem času se Porúří stalo jednou z nejvýznamnějších průmyslových aglomerací v Evropě (De Ridder et al., 2008).

Po celá staletí a desetiletí byl kraj specializován zejména na těžbu uhlí, výrobu železa a oceli (Pölling, Mergenthaler, Lorleberg, 2016). V současné době je region vysoce obydlenou oblastí a je považován za obrovský konglomerát měst (De Ridder et al., 2008), který čelí problémům jako je pokles počtu obyvatel, nezaměstnanost a silně znečištěná půda (Pölling, Mergenthaler, Lorleberg, 2016).

Celkový počet obcí v regionu je 53, z toho 11 měst³, které jsou sloučeny do formálního orgánu Regionalverband Ruhr - RVR (Pölling, Mergenthaler, Lorleberg, 2016). Region Porúří se skládá celkem ze čtyř krajů - Wesel, Recklinghausen, Unna a Ennepe-Ruhr. Celková rozloha regionu zaujímá plochu o velikosti 4 434 km² (Jakoby, 2006). V současné době v regionu

³ Města v Porúří: Bochum, Bottrop, Dortmund, Duisburg, Essen, Gelsenkirchen, Hagen, Hamm, Herne, Müllheim a. d. Ruhr, Oberhausen

Porúří žije 5,05 milionů obyvatel s průměrnou hustotou zalidnění 1 139 obyvatel na kilometr čtvereční (RVR, 2016).

V Porúří se prosadilo členění regionu do 4 hlavních zón na základě toků tří řek vlévajících se do Rýna. Z jihu je to řeka Ruhr, ze severu řeka Lippe a mezi nimi se nachází řeka Emscher. Mezi zónou Emscher a Lippe se nachází průmyslové srdce Porúří tzv. Hellweg zóna. Jednotlivé zóny zahrnují tato města (Hospers, 2004):

- a) Ruhr zóna - Werden, Hattingen, Witten, Hagen a Schwerte,
- b) Emscher zóna - Oberhausen, Bottrop, Gelsenkirchen a Herne,
- c) Lippe zóna - Wesel, Dorsten, Marl, Lünen a Hamm,
- d) Hellweg zóna - Duisburg, Essen, Bochum, Dortmund a Unna.

4.2 Počátky těžby uhlí a hutnictví v regionu Porúří

Průmyslová revoluce byla v Německu zahájena kolem roku 1830 a měla zásadní vliv na rozvoj regionu Porúří a těžbu černého uhlí uvnitř regionu (Götting, 2014). Velký vliv na rozvoj těžby černého uhlí v těchto letech mělo zavedení nové technologie umožňující hlubinnou těžbu, která doposud nebyla možná (Meyer-Stamer, Maggi a Giese, 2004). Od roku 1830 do roku 1910 vzrostla těžba uhlí z 571 tisíc tun na 89 milionů tun uhlí a zaměstnanost v uhelné průmyslu vzrostla ze 4 457 zaměstnanců na více než 228 tisíc zaměstnanců. Produktivita práce se zvýšila ze 128 tun vytěženého uhlí na jednoho pracovníka za rok na 260 tun (Keil, Wetterau, 2014).

Počátky hutnického průmyslu v Porúří jsou datovány kolem roku 1758, kdy byly založeny první hutě v Osterfeldu, pod názvem St. Anthony Hütte. Ovšem významný rozmach hutního průmyslu nastal až v 50. letech 19. století. V roce 1852 byly položeny základy společnosti Hörder Bergwerks a Hüttenverein v Hörde poblíž Dortmundu a v roce 1854 byly založeny hutě v Hattingenu. S rozvojem nových technologií postupně rostla i produkce oceli. Výroba oceli vzrostla od roku 1850 do roku 1913 z 11 500 tun ročně na 8,2 milionů tun ročně. Počet obyvatel mezi lety 1850 až 1925 vzrostl ze 400 tisíc na 3,8 milionu. Výrazně vzrostla poptávka po práci horníků. Původně malé zemědělské oblasti byly přeměněny na významná průmyslová města (Götting, 2014).

Vývoj těžby uhlí a výroby železa a oceli od počátku 20. století do konce druhé světové války měla podobný vývojový trend jako MSK. Vývoj těžby uhlí a výroby železa a oceli je zobrazen v příloze č. 3 a v příloze č. 4.

Po skončení druhé světové války se podařilo rychle obnovit válkou zničený průmysl v Porúří, které se stalo symbolem poválečné obnovy Německa. Ovšem již na konci 50. let se objevily první problémy v uhelném průmyslu (Slach, Rumpel a Koutský, 2013).

4.3 Strukturální změny v regionu Porúří

V roce 1956 bylo v uhelném průmyslu v Porúří dosaženo vrcholu a bylo vyrobeno celkem 124,6 milionů tun uhlí. Celkový počet zaměstnanců pracujících v dolech se pohyboval okolo 500 tisíc. Nicméně již rok 1957/1958 se stal počátkem uhelné krize (Hospers, 2004). V 60. letech byl odstartován hospodářský pokles v regionu, kdy na světových trzích cena uhlí a oceli klesla pod výrobní náklady průmyslové výroby v Porúří. Nové doly v USA a ve východní Evropě zásobovaly trhy levnou ropou a uhlím vytěženým v blízkosti povrchu, zatímco průměrná důlní hloubka v Porúří v roce 1960 byla přibližně 650 metrů a poptávka se tak začala přesouvat k levnému uhlí a ropě z jiných zemí. Náhražkou za uhlí se stala ropa a zemní plyn (Raines, 2011). Situace se ještě zhoršila spolu s propuknutím krize v hutním průmyslu v roce 1974. Celý uhelný a hutnický průmysl byl v Porúří zasažen těžkou krizí, která vyžadovala strukturální změny (Hospers, 2004).

Důsledkem uvedených změn bylo hromadné zavírání továren a dolů. Uhelný a ocelářský průmysl čelil prudkému poklesu výroby. Na počátku šedesátých let byly ztráty na trhu práce kompenzovány německým hospodářským růstem, později ovšem strukturální změny vedly ke stále vyšší nezaměstnanosti v kraji a masivní emigraci občanů z regionu. Za účelem zmírnění negativního vývoje se rozhodla státní i federální vláda podporovat uhelný průmysl formou dotací (Raines, 2011).

Eliminace těžby uhlí a výroby oceli v Porúří nebyla realizována rovnoměrně v rámci regionu, z tohoto důvodu růst nezaměstnanosti měl v některých oblastech Porúří zvlášť závažné důsledky. V Severním Porýní-Vestfálsku byly zaznamenány ztráty v celé oblasti průmyslu, značné ztráty utrpěla i energetika a stavebnictví. Nezaměstnanost tak daleko přesahovala těžební a hutní průmysl, jelikož se ukázalo, že s každou ztrátou pracovního místa v hornictví a

výrobě železa a oceli, je spojena ztráta dalších pracovních míst v navazujících hospodářských odvětvích (Goch, 2002).

Restrukturalizace tradičních odvětví je rozdělena do dvou vývojových fází. První fáze probíhala v průběhu šedesátých, sedmdesátých a na počátku 80. let a je nazývána re-industrializací. Druhá fáze tzv. neo-industrializace probíhala od poloviny 80. let. První fáze restrukturalizace se v regionu vyznačovala snahou o zachování tradiční regionální struktury. Ovšem i přes snahy o zachování tradiční struktury, proběhla restrukturalizace částečně již v průběhu šedesátých a sedmdesátých let (Hospers, 2004).

4.3.1 Restrukturalizace hornictví

Jak už bylo na začátku kapitoly uvedeno, první uhelná krize postihla Porúří již koncem 50. let. Od roku 1958 byl zahájen útlum těžby uhlí a rozsáhlé propouštění pracovníků. Na vznik krize mělo vliv několik faktorů. Jeden z hlavních faktorů byl výrazný pokles přepravních nákladů, díky kterým byl umožněn import levné ropy a levného uhlí (Slach, Rumpel a Koutský, 2013). Navíc bylo Německo vázáno dlouhodobými smlouvami a muselo dovážet levné americké uhlí (Keil, Wetterau, 2014). Rovněž bylo docíleno zvýšení efektivity ve výrobě hutních podniků, což výrazně snížilo energetickou náročnost firem a jejich poptávku po černém uhlí. Na snížení poptávky po uhlí měl vliv i chemický průmysl v Porúří, který přešel z uhelného na petrochemický (Slach, Rumpel a Koutský, 2013).

Přes veškerou snahu podniků zůstat konkurenceschopnými bylo mnoho dolů nuceno ukončit svou činnost. Uzavírání důlních podniků ovšem mělo pozvolný charakter a probíhalo pod sociální kontrolou. Snížení počtu pracovníků bylo docíleno formou několika strategií. Zaměstnancům, kteří byli propuštěni, bylo přiznáno vysoké odstupné. Důchodový věk horníků byl snížen na 49 let a mladým pracovníkům byla umožněna dotovaná rekvalifikace z prostředků místní samosprávy (Hospers, 2004).

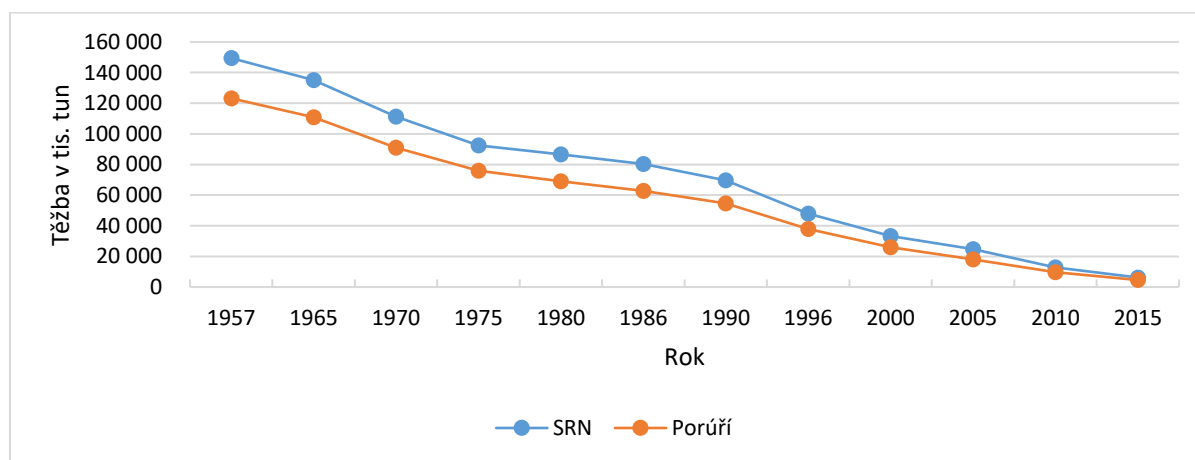
Do roku 1968 bylo uzavřeno 68 dolů a těžba uhlí v regionu rapidně poklesla. Aby bylo zamezeno extrémnímu růstu nezaměstnanosti v Porúří, německá vláda vypracovala program regulace uzavírání dolů a rovněž rozvinula cíl integrace bývalých pracovníků v uhelném průmyslu do dalších pracovních oblastí. Pověřené orgány už se nadále nepokoušely zastavit krizi, ale přijaly pokles těžby uhlí v regionu, čímž mohly být zahájeny strukturální změny.

Nicméně přesto byla restrukturalizace v průběhu šedesátých let značně obtížným úkolem. Výrazněji se restrukturalizace v regionu začala projevovat až v 70. letech (Götting, 2014).

V 80. letech 20. století byla uzavřena většina důlních podniků v oblasti Dortmundu a ve východních částech Porúří. Důlní společnost Zollverein v Essenu ukončila důlní činnost v roce 1986. Jen v roce 1997 překročila výše státních dotací uhelných podniků 4,55 mld. Eur. V návaznosti na nákladnost těžby uhlí rozhodla federální vláda Německa v roce 2007 o ukončení veřejných dotací na těžbu uhlí, v souladu se snižující se těžbou uhlí do roku 2018 (Keil, Wetterau, 2014). Ačkoliv zásoby černého uhlí v Německu jsou stále vysoké (okolo 83 mld. tun), konec těžby černého uhlí v Porúří je stanoven na rok 2018 spolu s ukončením zmíněných veřejných dotací. Hlavním důvodem úplného útlumu těžby je dlouhodobá mezinárodní nekonkurenceschopnost a nepříznivé geologické podmínky např. příliš velká hloubka vrtu (Elsner, Schmitz, 2016).

V grafu č 4.1 je promítnut vývoj těžby černého uhlí v Západním Německu a v regionu Porúří v letech 1957 – 2015. Rok 1957 je do grafu zakomponován, právě z důvodu, že v tomto roce se uhelný průmysl v Porúří dostal do krize. Úpadek těžby černého uhlí v průběhu těchto let dokazuje pouze silné restrukturalizační tendence v regionu. V roce 1957 bylo v regionu Porúří vytěženo celkem 123,2 milionů tun uhlí, zatímco v roce 2015 bylo vytěženo už jen 4,6 mil tun uhlí. Počet důlních podniků působících v Porúří se od roku 1957 do roku 2015 snížil ze 140 na 2, což je odpovídajícím výsledkem restrukturalizace vzhledem k plánovanému ukončení těžby uhlí v Německu do roku 2018. V některých německých oblastech jako je Aachen byla těžba černého uhlí ukončena již v roce 1998 a v oblasti Sársko v roce 2013.

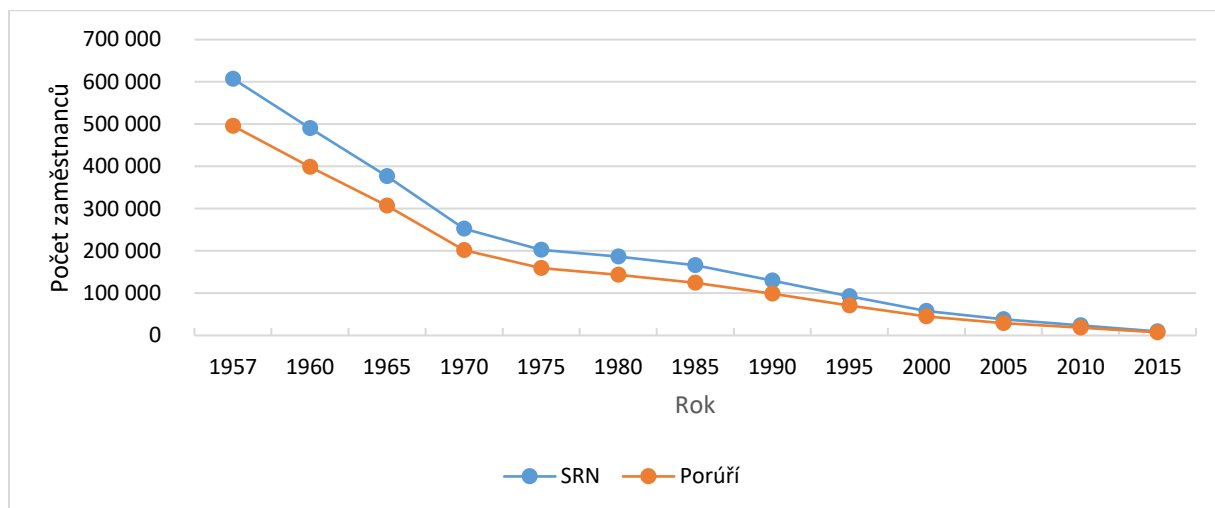
Graf 4.1 Vývoj těžby černého uhlí v SRN a Porúří v letech 1957 - 2015



Zdroj: SdK (2013), vlastní zpracování

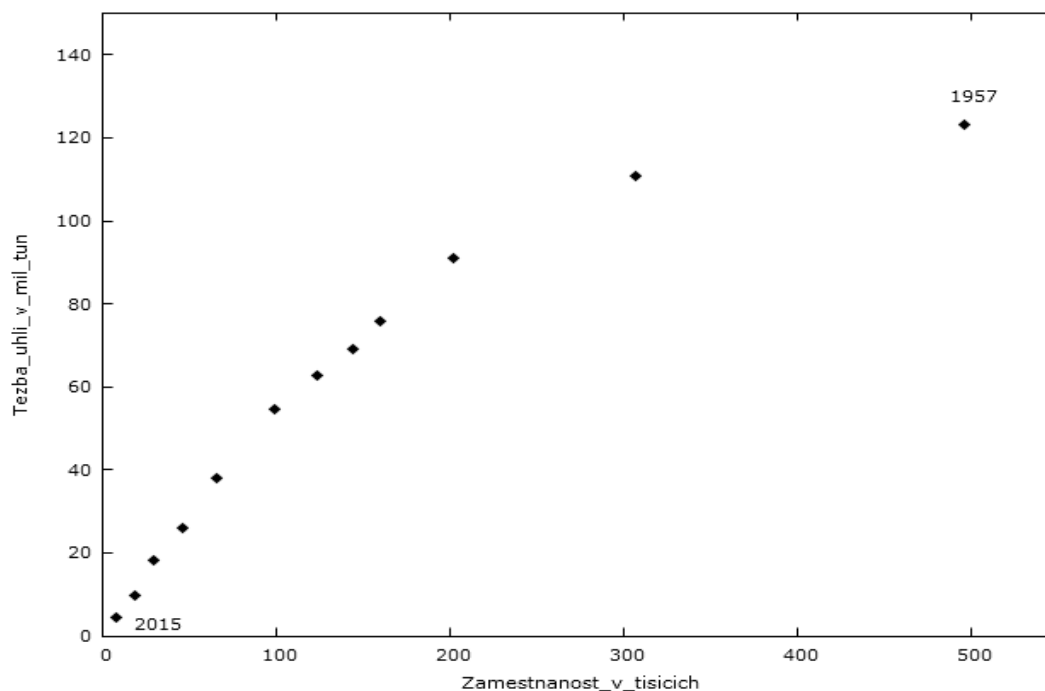
Spolu s poklesem těžby černého uhlí je spojeno i snižování stavu zaměstnanců v regionu. V roce 1957 pracovalo v dolech v Porúří téměř 500 tisíc horníků. Propouštění zaměstnanců v Porúří začalo už v roce 1958. V roce 2015 v uhelném průmyslu pracovalo už jen 7 546 zaměstnanců, viz. graf 4.2.

Graf 4.2 Vývoj zaměstnanosti v černouhelném průmyslu v SRN a Porúří v letech 1957 - 2015



Zdroj: SdK (2013), vlastní zpracování

Graf 4.3 Vztah mezi objemem těžby uhlí a počtem pracovníků v důlním průmyslu v regionu Porúří v letech 1957 - 2015



Zdroj: SdK (2013), vlastní zpracování

Zajímavý pohled na restrukturalizaci uhelného průmyslu poskytuje graf. č. 4.3, který zobrazuje vztah mezi počtem důlních pracovníků a objemem těžby uhlí v regionu Porúří v letech 1957 - 2015. V roce 1957 bylo vytěženo celkem 123,2 milionů tun uhlí. V tomtéž roce bylo v uhelném průmyslu v Porúří zaměstnáno celkem 495,8 tisíc lidí a průměrná produktivita práce na jednoho pracovníka byla 248 tun vytěženého uhlí za rok. Nicméně do roku 1978 těžba uhlí v regionu Porúří poklesla na 67,1 milionů tun uhlí a počet pracovníků se snížil na 143,4 tisíc. V případě německého Porúří se těžba uhlí od konce 50. let do konce 70. let snížila o 45,5 % a počet zaměstnanců v uhelném průmyslu byl zredukován o 71,1 %. Průměrná produktivita práce se za zkoumané období zvýšila na 468 tun vytěženého uhlí na jednoho pracovníka za rok a vzrostla tak téměř o polovinu od konce 50. let. Nicméně ke zvyšování produktivity práce docházelo i v následujících letech, kdy v roce 2015 připadala na jednoho zaměstnance těžba uhlí ve výši 608 tun za rok.

4.3.2 Restrukturalizace hutnictví

V roce 1973 propukla v regionu Porúří další krize, tentokrát se jednalo o krizi hutní. Tato krize trvala až do roku 1983. Na vznik krize mělo vliv několik faktorů. Hlavní vliv na krizi mělo snížení konkurenceschopnosti hutních podniků v regionu v návaznosti na další pokles dopravních nákladů umožňující dovoz levné oceli z nově industrializovaných zemí (Slach, Rumpel a Koutský, 2013). Přestože celosvětová poptávka po oceli byla stále velmi silná, krizi umocnila také světová recese, která byla způsobena prvním ropným šokem spojeným s propadem dolaru, což mělo vliv na snížení příjmů z exportu německých podniků (Blotevogel, 2003).

Od roku 1974 do roku 1988 poklesla výroba surové oceli v Porúří o jednu třetinu a bylo propuštěno mnoho zaměstnanců pracujících v hutním průmyslu. Stejně jako v případě uhelné krize i v případě hutní krize byly učiněny kroky k řešení krize formou racionalizace výroby a zvyšování produktivity práce. Zpočátku byly uzavřeny pouze neproduktivní části výroby oceli a později byly uzavřeny i některé produktivní části, z důvodu přizpůsobení konkurenceschopnosti podniků v Porúří novým podmínkám na světových trzích. Mnoho hutních podniků bylo sloučeno do jednoho velkého (Keil, Wetterau, 2014).

V tabulce č 4.1 jsou znázorněny podniky zabývající se výrobou surové oceli a jejich produkce. Data v tabulce odpovídají roku 1960. Je vidět, že největší část hutní produkce v Německu byla koncentrována právě do regionu Porúří. Celkový podíl produkce surové oceli

v Porúří je téměř 70 % na celkové německé produkci a celkem bylo v regionu vyrobeno 23,6 mil. tun surové oceli v roce 1960. Největší podíl na výrobě oceli měla společnost Thyssen-Phönix.

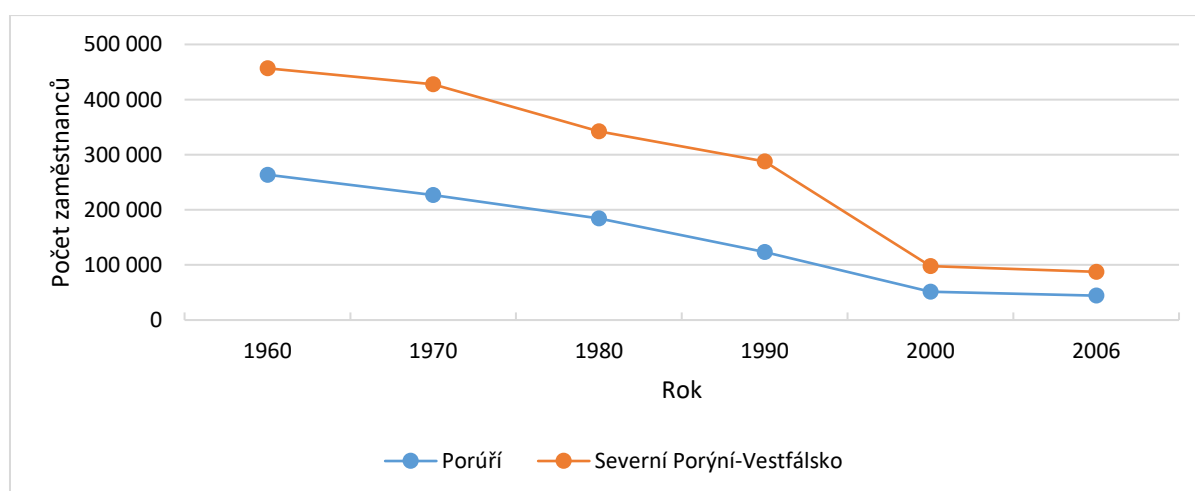
Tabulka 4.1 Podniky v regionu Porúří a jejich podíl na výrobě surové oceli v Německu v roce 1960

Společnost	Produkce	
	Miliony tun	% podíl v Německu
Thyssen-Phönix	7,13	20,91
Krupp	3,85	11,29
Hüttenunion	3,3	9,68
Klöckner	2,51	7,36
Mannesmann	2,37	6,95
Hoesch	2,29	6,72
Gutehoffnungshütte	2,19	6,42

Zdroj: Eckart (2003)

Již na počátku 60. let byly odstartovány četné fúze a konsolidace některých velkých hutních společností v Německu, za účelem zvýšení konkurenceschopnosti na světových trzích. Mimo jiné zvyšování konkurenceschopnosti probíhalo také formou racionalizace výroby, která je vždy spojena s propouštěním zaměstnanců a zvyšováním produktivity práce. Snižování stavu zaměstnanců v Porúří bylo umocněno hutní krizí z roku 1973. Na počátku 60. let pracovalo v hutnictví v regionu Porúří více než 263 tisíc osob a v roce 2006 to bylo už jen něco přes 44 tisíc, viz. graf 4.4.

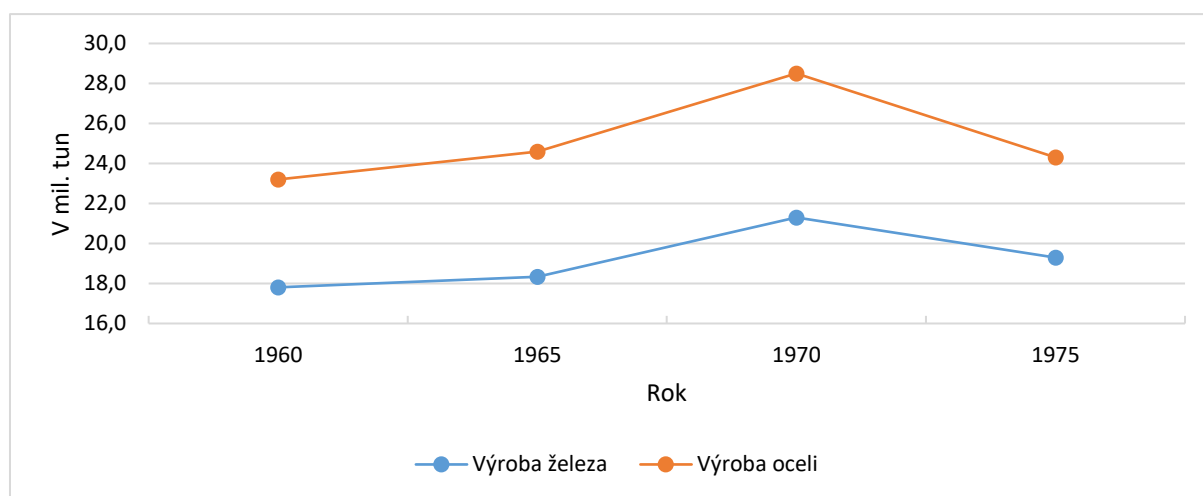
Graf 4.4 Vývoj zaměstnanosti v hutním průmyslu v regionu Porúří a v Severním Porýní-Vestfálsku v letech 1960 – 2006



Zdroj: Keil, Wetterau (2014), vlastní zpracování

I když už v průběhu šedesátých let bylo zahájeno propouštění zaměstnanců v hutním průmyslu, produkce oceli a železa až do roku 1973 rostla, jelikož před vznikem krize byl kladen důraz na racionalizaci výroby, s níž je spojeno zvyšování produktivity práce. Produktivita práce se od roku 1960 do roku 1970 zvýšila ze 155,5 tun výroby surové oceli a železa na jednoho pracovníka za rok na 219,6 tun. Výroba surového železa a oceli se v průběhu tohoto desetiletí zvýšila ze 41 mil. tun na téměř 50 mil. tun. Nicméně s příchodem krize se situace v hutním průmyslu v Porúří zhoršila a výroba surového železa a oceli se propadla do roku 1975 na 43 mil. tun, viz. graf 4.5.

Graf 4.5 Vývoj výroby surového železa a oceli v regionu Porúří v letech 1960 - 1975



Zdroj: Keil, Wetterau (2014), vlastní zpracování

Na rozdíl od uhelných podniků byl hutnický průmysl v mnohem lepší kondici a firmy podnikající v tomto sektoru se snažily ubránit své dominantní postavení v regionu za každou cenu. Tímto způsobem byl značně omezen prostor pro vstup nových technologií do oblasti Porúří. V regionu neexistovala dostatečná podpora inovací, dokonce se hutní podniky snažily úmyslně zabránit vstupu nových technologií a usídlení nových firem v regionu (Götting, 2014).

V roce 2011 činila celková produkce oceli v Porúří 18 milionů tun, což je v porovnání s výrobou oceli před krizí v roce 1970 o více než 10 milionů tun méně. Relativně tak poklesla výroba oceli od roku 1970 do roku 2011 o 36,8 %. Na celkové produkci oceli EU se Porúří v roce 2011 podílelo 10,2 %.

4.4 Role institucí při strukturálních změnách v Porúří

Od poloviny 60. let se spolková vláda Severního Porýní-Vestfálska spolu s německou federální vládou rozhodla podílet na zmírnění sociálních důsledků strukturální krize v regionu Porúří. Snahou vlády bylo pomocí strukturálních programů vytvořit nový silný region (Keil, Wetterau, 2014). Již v roce 1965 byla v Bochumi založena první univerzita, následována vznikem dalších vzdělávacích institucí v regionu. Cílem státní správy bylo zvýšit atraktivitu regionu pro vstup velkých firem, které měly vykompenzovat zánik pracovních míst v důlním a hutním průmyslu. Mezi velké podniky, které se usadily v Porúří patřila např. společnost Opel v Bochumi a Siemens v Gladbecku. Příchod nových investorů do regionu značně komplikovala koncernová politika vysokých mezd a blokáce pozemků hutními a uhelnými podniky, které stále doufaly v oživení poptávky po uhlí a oceli (Funder, 1996). Vláda se rozhodla pro podporu důlních a hutních podniků formou různých dotací, čímž dala firmám příležitost přejít na efektivnější výrobu. Snahou vlády v tomto případě bylo, aby nárůst nezaměstnanosti v regionu nebyl příliš náhlý (Doleželová, Slánská, 2008).

První akční program, který byl vypracován federální vládou v roce 1968, byl nazván **Entwicklungsprogramm Ruhr**. Platnost programu byla stanovena na rok 1968 až 1973 (Keil, Wetterau, 2014). Na Rozvojový program Ruhr bylo vyčleněno celkem 17 miliard německých marek (Heinze, Schmidt, 1997). Entwicklungsprogramm Ruhr byl střednědobý akční plán, ve kterém byl kladen důraz na zlepšení veřejné základny v Porúří. Cílem programu bylo zlepšení vzdělávacího systému, podpora podnikání a rozvoj infrastruktury v regionu. V rámci programu byla založena univerzita v Dortmundu, kromě toho byla do Bochumi přiřazena automobilka Opel. Nedostatky v infrastruktuře byly vyřešeny rozšířením dálnice a zlepšením veřejné dopravy. Program EPR byl velmi úspěšný zejména ve vyřešení nedostatků v infrastruktuře (Keil, Wetterau, 2014).

Další rozvojový program následoval v roce 1975. Program se nazýval **Nordhein-Westfalen Programm** a byl plně řízen federální vládou. Na program bylo vyčleněno celkem 600 mil. německých marek. V rámci programu byla provedena reorganizace regionálního plánování v Severním Porýní-Vestfálsku, čímž došlo ke zrušení Sídlního svazku Porúří a centralizaci této spolkové země. Program NWP byl založen na podobném principu jako EPR program, bohužel ale jeho pojetí neodpovídalo reálným potřebám regionu. Decentralizace

Porúří byla opět obnovena v roce 1979 se vznikem Kommunalverband Ruhr (Slach, Rumpel a Koutský, 2013).

V roce 1979 byl zahájen rozvojový program **Aktionsprogramm Ruhr**. Projekt byl realizován v rámci druhé fáze centralizované strukturální politiky. Program byl vypracován vládou Severního Porýní-Vestfálska ve spolupráci s federální vládou. Na Aktionsprogramm Ruhr bylo vyčleněno celkem 6,9 mld. německých marek. Záměrem druhého akčního programu byla alokace inovativních firem do regionu se zaměřením na technologický průmysl (Keil, Wetterau, 2014).

Vzhledem k druhé ropné krizi, která propukla v roce 1979, by nebylo rozumné v nejbližší době zcela ukončit těžbu černého uhlí v Porúří. K této příležitosti byla podepsána smlouva **Jahrhundertvertrag**. Smlouva zaručovala kompenzaci vysoké ceny domácího uhlí formou státních subvencí a tím určitou úroveň odbytu uhlí (Slach, Rumpel a Koutský, 2013).

Od poloviny 80. let probíhala v regionu tzv. neo-industrializace a pohled na strukturální politiku se zásadně změnil. V rámci nové strukturální politiky byl prvním projektem tzv. **Zukunftsinitiative Montannregion**. Tento projekt byl zaměřen zejména na zlepšení technologické základny v Porúří (Keil, Wetterau, 2014).

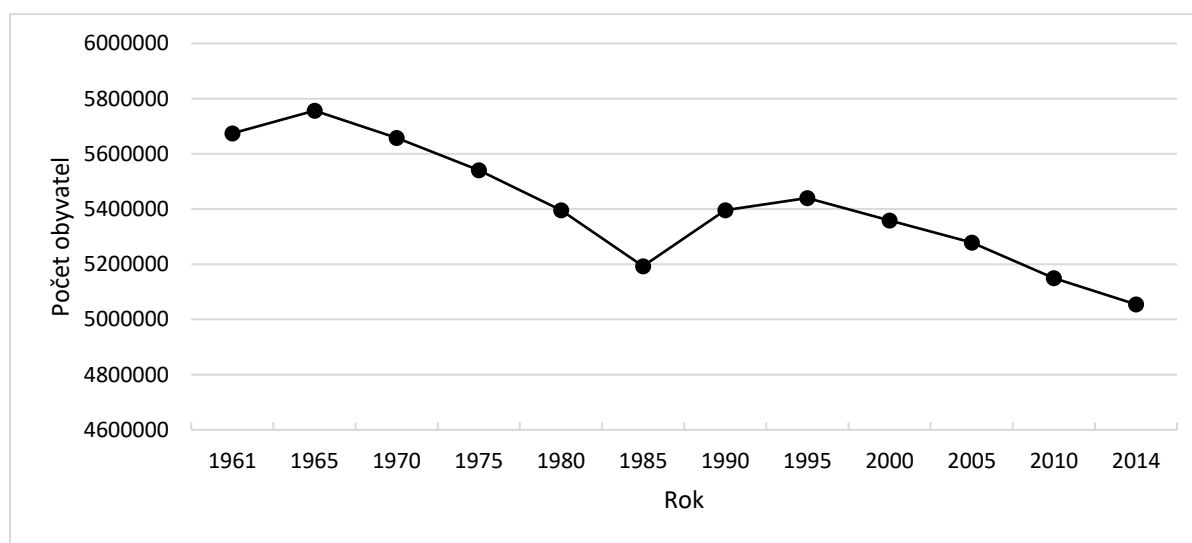
4.5 Vliv strukturálních změn na demografický vývoj v regionu Porúří

Jeden z dalších nepříznivých jevů, který doprovází útlumové oblasti je snižující se populace a stárnoucí obyvatelstvo. Jinak tomu není ani v Porúří. V roce 1961 žilo v regionu Porúří 5,7 milionů obyvatel. Spolu se vznikem krize v roce 1958 a následným útlumem uhelného a hutního průmyslu, který v dalších letech následoval, se začal počet obyvatel v regionu snižovat. Přirozený vývoj populace, který v Porúří v průběhu šedesátých a sedmdesátých let probíhal, je možné sledovat pomocí ukazatelů jako je porodnost, úmrtnost nebo migrace.

Při pohledu na vývoj počtu obyvatel od roku 1961 v regionu Porúří je možné říci, že celkový počet obyvatel se zvyšoval až do roku 1965. V tomto roce se celkový počet obyvatel v regionu vyšplhal na 5,76 miliónů. Růst počtu obyvatel byl způsoben kladným přirozeným přírůstkem počtu obyvatel a v prvních dvou letech i kladným migračním přírůstkem počtu obyvatel. Nicméně od roku 1966 se populační růst obrátil a počet obyvatel žijících v Porúří se začal trvale snižovat, ačkoliv přirozený přírůstek obyvatel byl stále kladný až do roku 1969. Migrační saldo bylo již od roku 1963 záporné, které převážilo kladný přirozený přírůstek

obyvatel. Od roku 1970 již lze pozorovat výrazně prudký pokles počtu obyvatel. Tato situace se zlepšila až s pádem železné opony v roce 1989 a následným znovusjednocením Německa v roce 1990. Znovusjednocení Německa se pozitivně projevilo na demografickém vývoji Porúří. V roce 1990 vzrostl počet obyvatel v Porúří oproti roku 1985 téměř o 204 tisíc. Tento pozitivní trend přetrval až do roku 1995 a poté počet obyvatel v Porúří znovu klesal. Od roku 1965, kdy v Porúří žilo nejvíce obyvatel klesnul počet obyvatel do roku 2014 z 5,75 milionů na 5,05 milionů. Počet obyvatel žijících v regionu od roku 1965 do současnosti poklesl o 12 %. DO roku 2030 je předpokládán pokles na 4,8 mil. obyvatel, viz. 4.6.

Graf 4.6 Vývoj počtu obyvatel v Porúří v letech 1961 - 2014



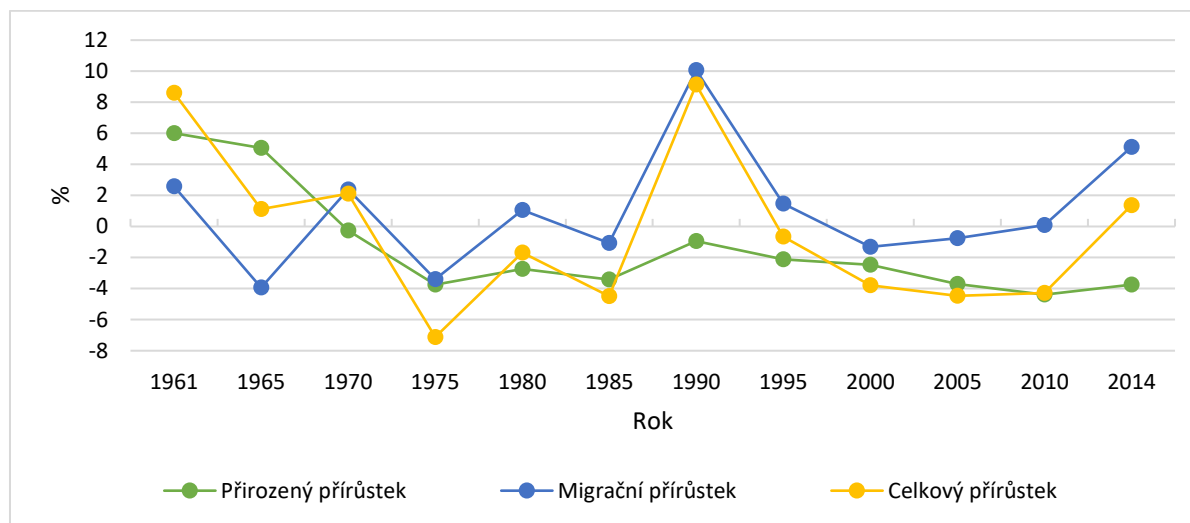
Zdroj: RVR (2016a), vlastní zpracování

Podrobnější pohled na demografický vývoj v regionu Porúří od počátku 60. let až do současnosti je zachycen v grafu č. 4.7. Přírozený přírůstek obyvatel se pohyboval v kladných hodnotách do roku 1969. V roce 1960 počet narozených osob převýšil úmrtnost o 33 tisíc a v roce 1969 to bylo už jen o 8 tisíc. Od roku 1970 je přírozený přírůstek obyvatel už po celou dobu záporný z důvodu prudce klesající porodnosti v kraji. Mírné zlepšení nastalo pouze na počátku 90. let, přesto přírozený přírůstek zůstal záporný.

V případě migračního přírůstku obyvatel je vidět poněkud kolísavější trend, kdy se chvíli pohyboval v mírně kladných nebo záporných hodnotách. Největší nárůst migračního přírůstku byl zaznamenán na počátku 90. let, kdy se do Porúří přistěhovala řada východních Němců po znovusjednocení Německa. Další významnější nárůst migračního salda je vidět mezi lety 2010 až 2014. Významný vliv na pozitivní vývoj migračního salda v těchto letech mělo

otevření německého pracovního trhu v roce 2011 pro státy, které vstoupily do EU v roce 2004 a v roce 2014 pro státy, které vstoupily do EU v roce 2007.

Graf 4.7 Demografický vývoj v regionu Porúří v letech 1961- 2015



Zdroj: RVR (2016a), vlastní zpracování

4.6 Vliv strukturálních změn na trh práce v regionu Porúří

Krise, která nastala v roce 1958 v uhelném průmyslu, měla významný vliv také na vývoj zaměstnanosti v regionu. Spolu s útlumem těžby uhlí prudce vzrostla nezaměstnanost v regionu. Když v roce 1973 propukla na trhu v Porúří další krize, tentokrát v hutním průmyslu, bylo více než jisté, že region Porúří se nachází ve strukturální krizi a musí projít strukturálními změnami. Na trhu práce se útlum tradičních odvětví v Porúří projevil změnou v sektorové struktuře zaměstnanosti. Celkem bylo v Porúří zrušeno více než 500 tisíc pracovních míst v uhelném a hutním průmyslu.

Tabulka 4.2 Míra zaměstnanosti v % podle sektorů v Porúří a Německu v letech 1961 až 2010

	Primární sektor		Sekundární sektor		Terciární sektor	
	Porúří	SRN	Porúří	SRN	Porúří	SRN
1961	2,4	1,6	61,3	46,6	36,3	38,8
1970	1,5	9,1	58,4	49,4	40,0	41,5
1980	1,4	5,3	51,7	45,3	47,0	49,4
1990	1,2	3,6	44,4	40,6	54,4	55,8
2000	1,2	2,5	33,3	33,5	65,4	64,0
2010	0,5	1,6	26,9	28,2	72,6	70,1

Zdroj: Goch (2002), Keil, Wetterau (2014)

Právě zrušení tak vysokého počtu pracovních míst v uhelném a hutním průmyslu bylo důvodem snížení podílů zaměstnanosti v sekundárním sektoru ze 61,3 % v roce 1961 na 26,9 % do roku 2010. V průběhu posledních padesáti let se tak podíl pracujících osob v sekundárním sektoru v Porúří snížil o více než polovinu. Ovšem ještě na přelomu tisíciletí byla stále koncentrována velká část zaměstnanců do několika málo velkých podniků jako je Thyssen-Krupp Stahl AG a RAG. Celkově se Porúří podílelo svou produkcí uhlí na celkové produkci uhlí v EU ve výši 31 % a výrobou oceli ve výši 15 % na celkové produkci EU (Hospers, 2004).

Nicméně v souladu s rozvojem služeb po celé Evropě silně vzrostla zaměstnanost v terciárním sektoru v Evropě a Porúří tomu nebylo výjimkou. Celkově se podíl osob pracujících ve službách v Porúří od roku 1961 do roku 2010 zvýšil z 36,3 % na 72,6 %. Dokonce již na přelomu tisíciletí byla koncentrace zaměstnanosti ve službách v Porúří na vyšší úrovni než je celorepublikový průměr v Německu.

Přestože situace pro Porúří vypadá docela příznivě, ve srovnání s celorepublikovým průměrem bývalé spolkové republiky Německo, případně s jinými velkými aglomeracemi v Německu, by se ukázalo, že Porúří stále vykazuje menší kapacitu ve vytváření nových pracovních míst v podnikatelsky orientovaných službách. I přes úspěchy, kterých bylo v Porúří dosaženo, region stále vykazuje vysokou míru nezaměstnanosti. V roce 2015 se míra nezaměstnanosti pohybovala ve výši 11,5 %. Zatímco celorepublikový průměr v Německu byl 6,9 %.

K rozvoji služeb přispěly zejména podnikatelsky orientované služby a služby pro domácnost. Rozvoj probíhal převážně v maloobchodě, cestovním ruchu, bankovníctví, pojišťovnictví a dalších službách. Ovšem ztrátu, kterou Porúří utrpělo ve zpracovatelském průmyslu, nově vzniklé pracovní příležitosti ve službách dostatečně nevykompenzovaly (Hospers, 2004).

Na počátku restrukturalizace míra nezaměstnanosti v regionu Porúří nebyla příliš vysoká, což je možné přičíst právě silnému hospodářskému růstu, který v průběhu šedesátých let v Německu probíhal. Na konci šedesátých let a počátku sedmdesátých let se míra nezaměstnanosti dokonce pohybovala pod jedním procentem. Když v roce 1973 propukla krize v hutním průmyslu, míra nezaměstnanosti začala růst a ke konci sedmdesátých let se míra nezaměstnanosti pohybovala nad hodnotou 5 %.

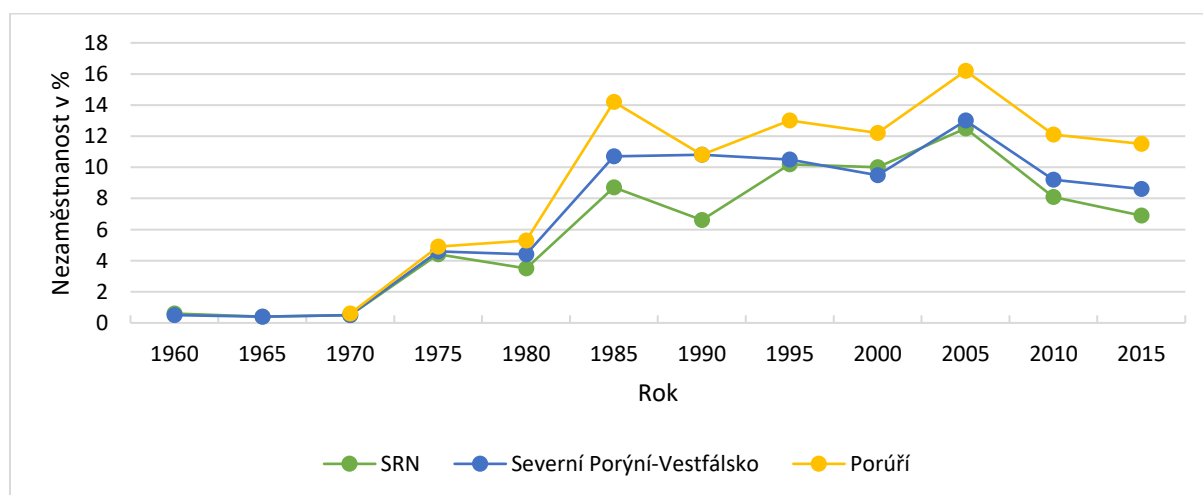
I když v regionu Porúří probíhalo od druhé poloviny 60. let vylidňování, nezaměstnanost v regionu v roce 1982 vzrostla na 10,2 %. V roce 1987 vzrostla míra nezaměstnanosti dokonce na 15,1 %, zatímco v celém západním Německu se míra nezaměstnanosti pohybovala na úrovni 8,4 % a v Severním Porýní-Vestfálsku na úrovni 10,8 %. Průměrná délka nezaměstnanosti v roce 1987 v Porúří činila celkem 48 týdnů, přitom v Německu v témž roce se průměrná délka nezaměstnanosti pohybovala ve výši 31 týdnů. Přitom k obsazení volného pracovního místa v Porúří došlo již do 3,2 týdne, zatímco v celém západním Německu až do 4,9 týdne (Rudolf, Hála, 2000).

Pokles zaměstnanosti v 80. letech nebyl způsoben pouze útlumem uhelného a hutního průmyslu, ale současně byl v Porúří zaznamenán pokles také např. v investičně dodavatelských a spotřebních průmyslových odvětvích, která jinde v SRN v tomto období procházela příznivým vývojem (Rudolf, Hála, 2000).

Relativně příznivý vývoj na trhu práce byl zaznamenán v 90. letech. Na snížení míry nezaměstnanosti měl významný vliv vznik nových firem na území Porúří. Podíl podnikatelů vzrostl na 13,4 % z 8,4 % na celkovém počtu obyvatel v letech 1995 – 2000. Velká část nově založených podniků byla založena na znalostní bázi s vyspělými technologiemi jako jsou informační a solární technologie (Hospers, 2004).

Ke snížení nezaměstnanosti v Porúří výrazně přispěl i vstup zahraničních investorů do Německa, zejména z Evropské Unie, Japonska a USA (Havlíček, 2002).

Graf 4.8 Nezaměstnanost v Porúří, Severním Porýní-Vestfálsku a SRN v letech 1960 - 2015



Zdroj: RVR (2016b), vlastní zpracování

V současné době je míra nezaměstnanosti v Porúří stále vysoká a pohybuje se nad celorepublikovým průměrem i nad průměrem spolkové republiky Severní Porýní-Vestfálsko. V tomto ohledu Porúří vykazuje stejný trend jako Moravskoslezský kraj, viz. graf 4.8.

5 Efekty strukturálních změn v Moravskoslezském kraji a regionu Porúří

Ve třetí a čtvrté kapitole jsme se zabývali strukturálními změnami Moravskoslezského kraje a regionu Porúří. V rámci kapitol byl popsán průběh restrukturalizace tradičních průmyslových odvětví, institucionální role v průběhu restrukturalizace tradičních odvětví a dopady strukturálních změn na demografický vývoj a trh práce. V této kapitole se budeme zabývat efekty strukturálních změn. Efekty budou zkoumány z hlediska rozvoje nových odvětví, infrastruktury, vzdělávání, přílivu zahraničních investic do kraje a jejich dopady na další rozvoj kraje.

5.1 Efekty strukturálních změn v Moravskoslezském kraji

Zastoupení průmyslové činnosti v Moravskoslezském kraji stále představuje významný podíl, což je dáno zejména historickým vývojem, který v Moravskoslezském kraji dlouhodobě převažoval. I přes redukci hutních kapacit po roce 1989 patří hutní průmysl i dnes mezi klíčová odvětví Moravskoslezského kraje spolu s výrobou kovů a strojírenstvím. V posledních deseti letech začíná nabývat na významu také automobilový průmysl, a to jak na zaměstnanosti, tak i na tržbách a investicích. V roce 2015 byl podíl zpracovatelského průmyslu na celkové zaměstnanosti v kraji zastoupen téměř 30 %.

V průběhu restrukturalizace vznikly v kraji nové vzdělávací instituce, několik významných průmyslových zón a vědecko-technologických parků, díky nimž se do kraje podařilo přilákat několik zahraničních i domácích investorů. Významný krok pro další vývoj Moravskoslezského kraje představovalo podepsání smlouvy s automobilkou Hyundai v roce 2006 na výstavbu automobilového závodu v Nošovicích. Tento krok byl významný pro rozvoj automobilového průmyslu v kraji. V regionu se usadilo i několik firem podnikajících v oblasti IT sektoru. Tyto aktivity budou dále popsány v následujícím textu kapitoly.

5.1.1 Vzdělávací systém v Moravskoslezském kraji

Před rokem 1989 existovala na území Moravskoslezského kraje pouze Vysoká škola báňská a Pedagogická fakulta v Ostravě. Ve školním roce 1985/1986 na VŠB studovalo celkem 8 245 studentů a převažovalo zde zejména technické vysokoškolské vzdělávání (Körner, 2010).

Po roce 1989 byly založeny na území Moravskoslezského kraje dvě nové veřejné vysoké školy: Ostravská univerzita v Ostravě a Slezská univerzita v Opavě. Univerzity byly založeny na základě přijetí zákona České národní rady č. 314/1991 Sb.

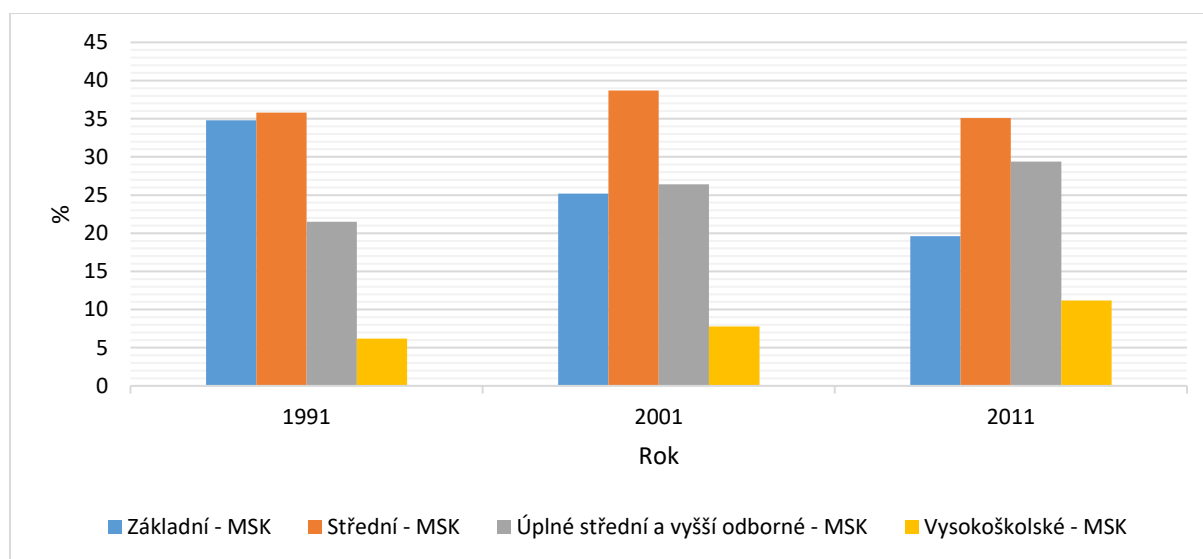
Univerzitní status se Slezská univerzita snažila získat již v roce 1870, tehdy ještě jako německá vysoká škola a následně po druhé světové válce. Avšak tehdejší politická situace nebyla zřízení Slezské univerzity příliš nakloněna. Teprve až po roce 1989 bylo umožněno Slezskou univerzitu opravdu založit. V roce 1990 získala Slezská univerzita povolení ke zřízení Filozofické fakulty v Opavě a Obchodně podnikatelské fakulty v Karvině. Následně v roce 1991 spojením těchto dvou fakult vznikla Slezská univerzita se sídlem v Opavě. Dnes se Slezská univerzita skládá celkem ze 4 fakult (SLU, 2011).

Ostravská univerzita se sídlem v Ostravě byla další univerzitou, která vznikla po roce 1989 na území Moravskoslezského kraje. Prvopočátky Ostravské univerzity lze nalézt již v roce 1953, kdy byla v Opavě otevřená Vyšší odborná pedagogická škola. V roce 1959 byla škola převedena do nového pracoviště, tzv. Pedagogického institutu v Ostravě. Následně v roce 1964 dostala statut samostatné Pedagogické fakulty. Dnes tvoří Ostravská univerzita významnou vzdělávací i vědeckovýzkumnou instituci s celkovým počtem 6 fakult zaměřených zejména na humanitní vzdělávání. Zvláště významné bylo založení Lékařské fakulty na Ostravské univerzitě v roce 2010 (OSU, 2017).

Vysoká škola báňská - Technická univerzita v Ostravě byla po roce 1989 nově rozšířená o Fakultu stavební v roce 1997 a Fakultu bezpečnostního inženýrství v roce 2002 (VŠB, 2017ab). Po roce 1989 v Moravskoslezském kraji vzniklo i několik nových veřejných a soukromých středních škol, ale i soukromých vysokých škol.

Zvýšení počtu vzdělávacích institucí odpovídá i celkovému zvýšení vzdělanostní struktury obyvatelstva v Moravskoslezském kraji. Od roku 1991 se výrazně snížil podíl obyvatel starších 15 let se základním vzděláním ze 34,6 % na 19,6 %. Zároveň se zvýšil podíl obyvatel starších 15 let s ukončeným středním a vyšším odborným vzděláním. Výrazně vzrostl i podíl vysokoškolsky vzdělaných osob (z 6,2 % na 11,2 %), viz graf 5.1.

Graf 5.1 Vzdělanostní struktura obyvatel starších 15 let v Moravskoslezském kraji v letech 1991 - 2011

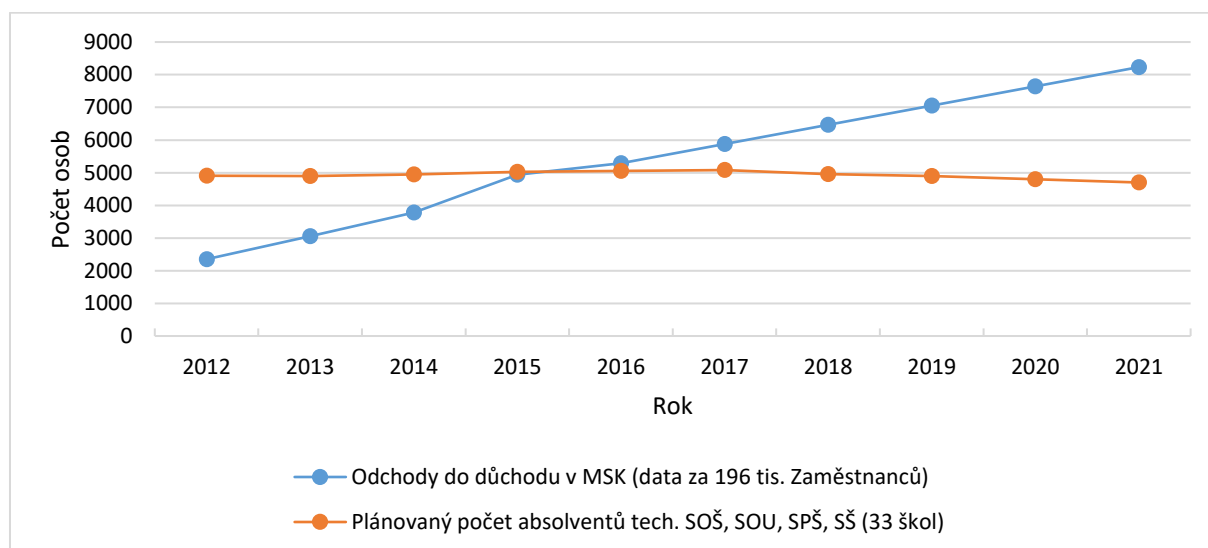


Zdroj: ČSÚ, (2011, 2007, 2015), vlastní zpracování

I když v Moravskoslezském kraji vzrostl počet vzdělávacích institucí a vzrostla i vzdělanost obyvatelstva v kraji, i tak se Moravskoslezský kraj již několik let potýká s nedostatkem kvalifikovaných zaměstnanců, a to zejména techniků a řemeslníků. Nedostatek kvalifikovaných pracovníků na trhu práce podnikům neumožňuje inovace a další růst a v důsledku toho dochází ke snižování konkurenceschopnosti místních podniků. Takový vývoj má následně sociálně ekonomický dopad na celý kraj. Uvedený problém nabývá na významu s růstem kvalifikovaných pracovníků v předdůchodovém věku, což znamená další odliv kvalifikovaných řemeslníků a techniků. Zároveň dochází i ke snižování počtu absolventů technických a řemeslných oborů, viz. graf 5.2 (skutečnost 2012 - 2016 s predikcí od roku 2017 do roku 2021). K příležitosti řešení této situace byla podepsaná Regionální sektorová dohoda (MSK, 2015).

Předmětem Regionální sektorové dohody je zajistit do budoucna dostatek kvalifikovaných pracovníků technických a řemeslných oborů, převedším pro podniky zpracovatelského průmyslu. Zvýšení počtu kvalifikovaných pracovníků má být zajištěno formou dalšího vzdělávání v oblasti technických a řemeslných oborů a nastavením spolupráce mezi zaměstnavateli, zaměstnanci a vzdělávacími institucemi a veřejnou správou na trhu práce (MSK, 2015).

Graf 5.2 Plánovaný počet absolventů technických středních škol vs. odchody do důchodu v průmyslových podnicích v letech 2012 – 2021 v Moravskoslezském kraji



Zdroj: Keral a kol., (2014)

5.1.2 Rozvoj výzkumu a vývoje na území Moravskoslezského kraje

Výzkum a vývoj představuje významnou součást regionu, neboť právě výzkum a vývoj rozhoduje o dalším rozvoji kraje a udržení kvalifikovaných pracovníků v regionu. Výzkum a vývoj je v Moravskoslezském kraji zajišťován prostřednictvím univerzit, o kterých bylo pojednáno v předchozí podkapitole, ale i dalšími vzdělávacími institucemi a soukromými subjekty. Významný vliv na rozvoj VaV mělo vystavění Vědecko-technologického parku Ostrava a Centra pokročilých inovačních technologií Vysoké školy báňské. V kraji ovšem existují i další inovační centra, která se výrazným způsobem podílí na VaV v regionu. Vzhledem k potřebám a potencionálu kraje je ovšem oblast VaV na území Moravskoslezského kraje vybavena nedostatečně. Z tabulky 5.1 plyne, že v Moravskoslezském kraji tvoří velkou část běžné výdaje na VaV, zatímco investiční výdaje na výzkumu a vývoji představují podstatně nižší část. V roce 2005 jejich podíl na celkových výdajích VaV tvořil pouhých 7 %. Do roku 2015 došlo ke zvýšení zastoupení investičních výdajů na VaV na téměř 24 %. Z tabulky je dále patrné, že investice do VaV jsou realizovány zejména soukromým sektorem. V roce 2005 představovaly 65 % všech výdajů do VaV a v roce 2015 tvořily téměř 60 %. Veřejné výdaje do VaV na území MSK se od roku 2005 do roku 2015 zvýšily o 41 %, ovšem jejich podíl na celkových výdajích do VaV se snížil ze 34,7 % na 24,7 %. Výdaje z veřejných zahraničních zdrojů představují nejmenší část výdajů na VaV a jejich podíl se mezi lety 2005 až 2015 zvýšil z 1,1 % na 15,4 %.

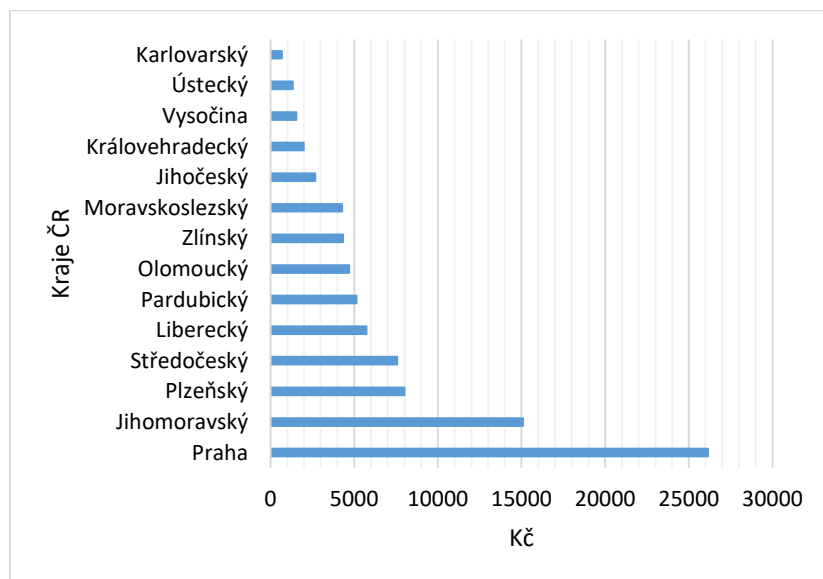
Tabulka 5.1 Výdaje na Výzkum a vývoj v Moravskoslezském kraji v letech 2005 - 2015

	2005	2007	2009	2011	2013	2015
Výdaje na VaV	2 174	2 751	3 045	4 924	4 500	5 194
Z toho:						
Běžné výdaje	2 016	2 450	2 902	3 610	3 354	3 971
Investiční výdaje	157	302	143	1 314	1 146	1 224
Výdaje z veřejných zdrojů ČR	754	1 015	977	1 253	1 096	1 284
Výdaje z veřejných zdrojů ze zahraničí	15	29	47	1 091	1 333	800
Výdaje soukromých subjektů	1 391	1 695	1 986	2 562	2 062	3 089

Zdroj: ČSÚ, (2017b)

Přestože se Moravskoslezský kraj v celkových výdajích na výzkum a vývoj řadí na třetí místo hned po Praze a Jihomoravském kraji, při přepočtu výdajů na VaV v kraji na obyvatele v roce 2015 bychom zjistili, že Moravskoslezský kraj se řadí až na 9. místo ze všech 14 krajů, viz. graf 5.3. Což potvrzuje tvrzení o nedostatečném zastoupení investičních aktivit do VaV v Moravskoslezském kraji.

Graf 5.3 Podíl výdajů na VaV na obyvatele v jednotlivých krajích ČR v roce 2015



Zdroj: ČSÚ, (2017b), vlastní zpracování

5.1.3 Rozvoj malého a středního podnikání v Moravskoslezském kraji

Jak už bylo napsáno v předchozím textu před rokem 1989 byla terciární sféra v ČR značně nerozvinutá, což vedlo v průběhu 90. let k rychlému rozvoji služeb, který na počátku 90. let pohlcoval většinu propuštěných pracovníků z útlumových odvětví, na čemž se do značné míry

podílel rozvoj malého a středního podnikání. Jen v průběhu let 1990 – 1994 bylo vytvořeno v oblasti malého a středního podnikání přibližně 130 tisíc pracovních míst, a to hlavně v odvětví služeb.

V roce 1993 bylo v Moravskoslezském kraji založeno Podnikatelské a inovační centrum BIC, které mělo vést k dalšímu rozvoji malého a středního podnikání v regionu. Na založení BIC se podílel magistrát města Ostravy ve spolupráci se společností Vítkovice a.s. Podnikům začínajícím s podnikáním jsou v rámci inovačního centra nabízeny výhodné nájem kanceláří, produkčních i skladovacích prostor nebo i konferenčních center. Kromě toho BIC nabízí konzultační, marketingové a logistické služby začínajícím firmám, ale i stávajícím firmám za účelem zvýšení jejich efektivnosti (Sucháček, 2005).

Již ve třetí kapitole bylo zmíněno, že v roce 1992 byla založena Českomoravská záruční a rozvojová banka (ČMZRB), v rámci banky bylo umožněno malým a středním podnikům snadněji získat úvěr. ČMZRB poskytuje záruky na úvěry, příspěvky na úhradu úroků k úvěrům poskytnutých komerčními bankami a úvěry za zvýhodněných podmínek.

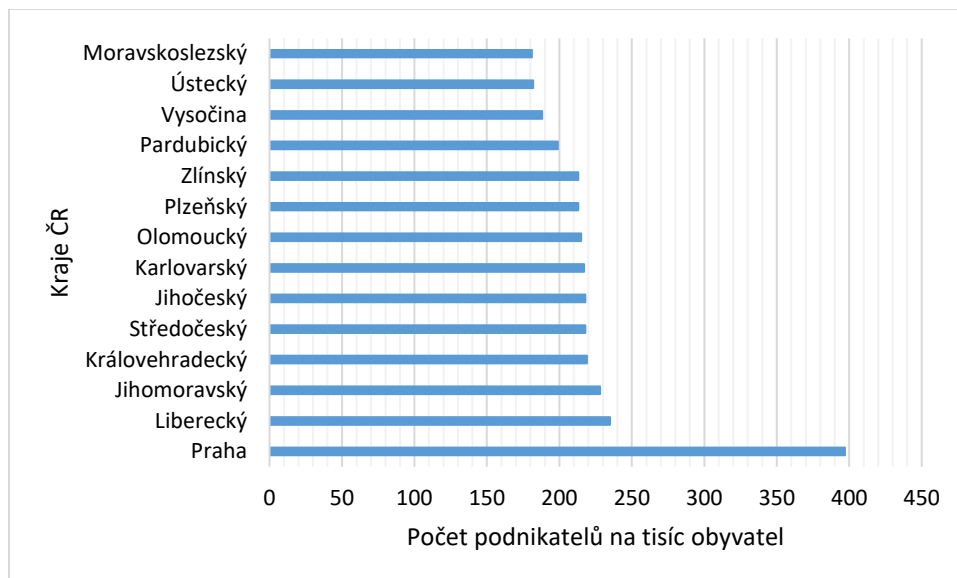
Významným krokem k rozvoji podnikání v oblasti nových technologií a inovací představuje vybudování Vědecko-technologického parku v Ostravě v blízkosti areálu VŠB-TU Ostrava. Význam parku spočívá v podpoře podnikatelů a uplatňování vědeckého výzkumu univerzit do praxe (Sucháček, 2010). Ovšem i tak nadále zůstává v MSK nízké zapojení malých a středních podniků do výzkumu a vývoje.

Problematickou oblast malého a středního podnikání v MSK představuje neexistence poradenských center zaměřených na podporu malého podnikání (princip One Stop Shop) a absence investičních pobídek pro střední podniky, a to nejen finančních, ale i v oblasti přípravy lidských zdrojů a podnikatelských ploch. Minimální výše investiční pobídky činí 50 mil. Kč (MMR, 2016).

V Moravskoslezském kraji je v současné době evidováno celkem 219,6 tisíc podnikatelů a živnostníků, což řadí Moravskoslezský kraj na čtvrté místo v republice. Ovšem při přepočítání počtu podnikatelů a živnostníků na tisíc obyvatel už statistiky pro Moravskoslezský kraj nevypadají tak příznivě, jelikož Moravskoslezský kraj má nejnižší počet podnikatelů na tisíc obyvatel v ČR. V současné době se počet podnikatelů na tisíc obyvatel v Moravskoslezském kraji pohybuje v hodnotě 181 podnikatelů na tisíc obyvatel, viz. graf 5.4.

Hlavním důvodem nízké podnikavosti obyvatel v MSK je stále způsobeno malou rozvinutostí podnikavosti v důsledku neustálého soustředění průmyslové výroby do velkých firem (MMR, 2016).

Graf 5.4 Počet podnikatelů a živnostníků na 1000 obyvatel v jednotlivých krajích České republiky



Zdroj: MSK (2017), vlastní zpracování

5.1.4 Přímé zahraniční investice v Moravskoslezském kraji

Zájem zahraničních investorů tvoří nezbytnou součást rozvoje regionálních ekonomik, přičemž v Moravskoslezském kraji byly zastoupeny nedostatečně již od počátku transformace. Zastoupení přímých zahraničních investic v kraji v letech 1993 až 2000 bylo na podstatně nižší úrovni oproti ostatním českým regionům. Nedostatečné zastoupení zahraničních investorů dokládá tabulka č. 5.2. Podíl PZI na jednoho pracovníka v MSK tvořil 69,4 tisíc Kč, což představuje hned po Olomouckém, Královehradeckém kraji a kraji Vysočina nejmenší podíl PZI na jednoho pracovníka v ČR.

Alarmující je, že v okrese Karviná (15,8 tis.) a okrese Bruntál (16,6 tis.) byl zaznamenán vůbec nejmenší podíl PZI na jednoho pracovníka ze všech okresů v České republice v letech 1993 až 2000 (Sucháček, 2005).

Sucháček (2005) uvádí jako hlavní příčinu malého zájmu zahraničních investorů o Moravskoslezský kraj zahraniční konkurenci Polska, které vytvořilo v přilehlých oblastech několik specifických ekonomických zón s velmi výhodnými podmínkami pro investování. V České republice byl systém investičních pobídek uplatňován až od roku 1999, přičemž

nebyly vytvořeny výrazně zvýhodněné podmínky pro kraje procházející restrukturalizací, vzhledem k vysoké míře nezaměstnanosti v kraji. V takovém případě nebylo pro investory lákavé investovat v geograficky i funkčně podobném regionu.

Mezi příčiny nízkého zájmu investorů Sucháček (2005) řadí i nedostatečný marketing kraje. Dalším důvodem nízkého zájmu zahraničních investorů byla způsobena jeho geografickou rozlohou a absencí adekvátní klíčové dopravní infrastruktury, zejména dálnic.

Tabulka 5.2 Příliv přímých zahraničních investic do Moravskoslezského kraje a ČR za období 1993 - 2000

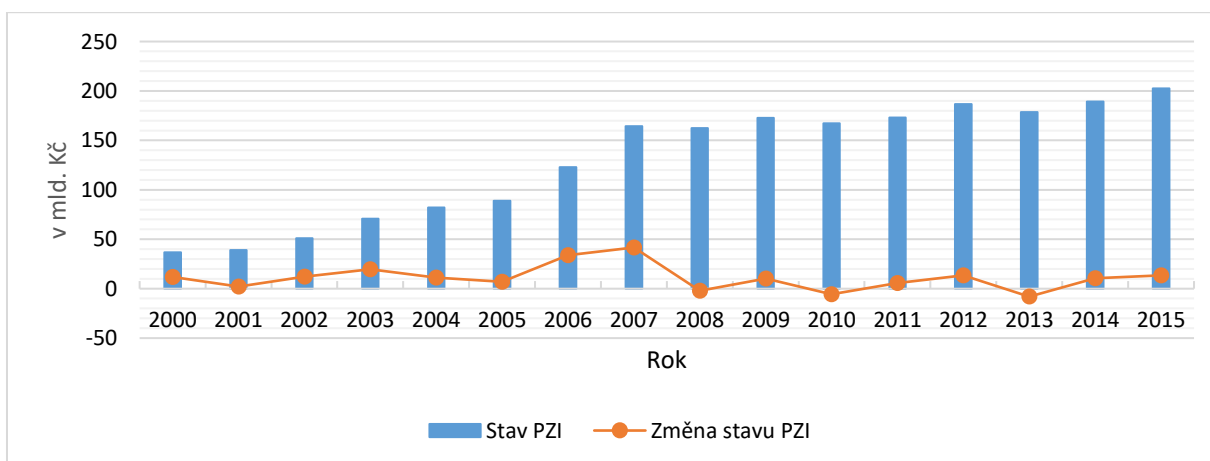
Kraj	Investice (v mld. Kč)	Podíl na investicích do NH (v %)	Podíl na jednoho pracovníka (tis. Kč)
Moravskoslezský kraj	36,8	4,5	69,4
ČR celkem	818,4	100	171,6

Zdroj: Tonev, Toušek 199-)

Po roce 2001 se zájem zahraniční investorů o MSK výrazně zlepšil a došlo k navýšení stavu objemu příchozích PZI v průběhu let 2001 – 2005 o 127 %. Ovšem i přes vznik několika strategických průmyslových zón se stále nepodařilo až do roku 2006 přilákat do kraje významnějšího zahraničního investora.

Největší nárůst PZI v kraji byl zaznamenán v roce 2006 a 2007, kdy se do kraje podařilo přilákat zahraniční firmu Hyundai Motor Manufacturing Czech s.r.o. a byla zahájena výstavba strategické průmyslové zóny v Nošovicích v okrese Frýdek-Místek pro tuto společnost. V průběhu uvedených dvou let se stav objemu příchozích PZI zvýšil o 85,2 %, viz. graf 5.5.

Graf 5.5 Stav přímých zahraničních investic v Moravskoslezském kraji v letech 2000 - 2015

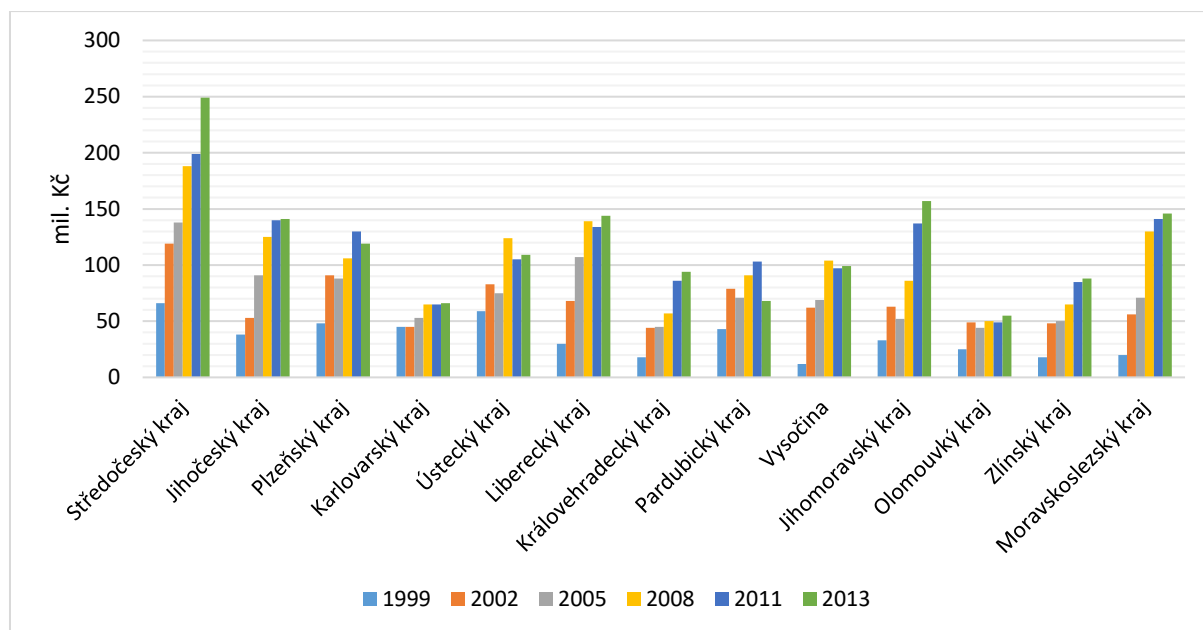


Zdroj: ČNB (2017), vlastní zpracování

Graf č. 5.6 dokládá tvrzení, že zastoupení zahraničních investorů bylo v Moravskoslezském kraji v prvním desetiletí podprůměrné. Dokazuje to stav PZI na 1000 obyvatel, kdy Moravskoslezský kraj dosahoval spolu s krajem Vysočina, Olomouckým a Královohradeckým krajem nejnižších hodnot PZI na tisíc obyvatel. Nicméně, jak bylo napsáno v předchozích odstavcích v roce 2006 se podařilo uzavřít smlouvu se společností Hyundai na výstavbu automobilky v Nošovicích a stav PZI v MSK se výrazně zvýšil a v roce 2013 byl stav PZI na tisíc obyvatel v Moravskoslezském kraji hned po Středočeském a Jihomoravském kraji nejvyšší.

Značná část zahraničních investic, která do Moravskoslezského kraje proudí ovšem není dále ve formě zisku reinvestována zpět do kraje a firmy často nerozvíjejí vlastní VaV kapacity nebo aktivity s vyšší přidanou hodnotou v regionálních podnicích (MMR, 2016).

Graf 5.6 Vývoj stavu PZI na 1000 obyvatel v jednotlivých krajích ČR bez Prahy v letech 1999 -2013



Zdroj: Risy (2012 - 2016), vlastní zpracování

5.1.5 Aktivní politika zaměstnanosti Moravskoslezského kraje

Aktivní politika zaměstnanosti je realizována Ministerstvem práce a sociálních věcí a úřady práce. Úlohou státní politiky zaměstnanosti je využívat takové nástroje a opatření, které vedou na trhu práce k maximální možné úrovni zaměstnanosti. APZ pomáhá udržet stávající pracovní místa na trhu práce, stimulovat vznik nových pracovních míst a současně vede účastníky trhu práce ke změně kvalifikace v důsledku změny poptávky na trhu práce a pomáhá

nezaměstnaným zlepšit jejich postavení na trhu práce. Aktivní politika zaměstnanosti je všeobecně účinnější než pasivní politika zaměstnanosti, neboť vede ke zlepšení situace na trhu práce a snížení nezaměstnanosti, zatímco pasivní politika zaměstnanosti je zaměřená na poskytování dávek v nezaměstnanosti. V případě restrukturalizace Moravskoslezského kraje sehrála APZ významnou roli na trhu práce (MPSV, 2012).

Nejvyšší výdaje v rámci APZ byly vyčleněny pro jednotlivé oblasti Moravskoslezského kraje právě na počátku transformace regionu, viz. Tabulka 5.3. V současné době představuje hlavní problém APZ v Moravskoslezském kraji její nedostatečná pružnost a její slabá reakce na nabídkovou i poptávkou stranu trhu práce (MMR, 2016).

Tabulka 5.3 Výdaje na APZ v tis. Kč v Moravskoslezském kraji v letech 1992 - 1998

Správní jednotka	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Bruntál	19 549	19 819	33 618	20 782	13 017	16 469	20 322
Frýdek-Místek	45 302	23 255	31 462	27 234	19 206	19 163	28 265
Karviná	25 570	9 774	13 139	14 202	17 929	15 643	28 977
Nový Jičín	39 012	24 100	40 011	41 567	23 135	17 299	23 081
Opava	24 580	16 866	20 851	19 734	13 629	15 057	17 829
Ostrava	48 282	26 293	25 309	27 922	21 800	28 042	33 944
Celkem	202 295	120 107	164 390	151 441	108 716	111 673	152 418

Zdroj: Sucháček, (2005)

5.1.6 Rozvoj strategických průmyslových zón v Moravskoslezském kraji

První rozvoj průmyslových zón na území ČR a první dotační programy ze státního rozpočtu na realizaci průmyslových zón byly započaty v průběhu 90. let minulého století. Důvodem výstavby nových průmyslových zón byla zejména potřeba restrukturalizace průmyslu na území ČR, zvýšit konkurenceschopnost České republiky na mezinárodním trhu přímých zahraničních investic přípravou kvalitní nabídky průmyslových nemovitostí a vyřešit problém rostoucí nezaměstnanosti. Nutno podotknout, že významnější rozvoj průmyslových zón na území Moravskoslezského kraje byl zaznamenán až koncem 90. let, kdy byl realizován pilotní projekt výstavby průmyslové zóny Karviná-Nové Pole v letech 1997 až 1998. Výstavba průmyslové zóny proběhla na městských pozemcích o rozloze přibližně 45 ha. Svou činnost zde zahájily jak zahraniční, tak i tuzemské společnosti (Pochtiolová, 2010). Prvním významným zahraničním investorem se v průmyslové zóně Karviná-Nové Pole stala firma Shimano, která

zde zahájila výrobu komponentů na jízdní kola v roce 2000. Dnes na území průmyslové zóny v Karviné pracuje více než 2500 zaměstnanců (PZ Nové Pole, 2017).

První dotační prostředky na rozvoj průmyslových zón bylo možné čerpat od roku 1998 v rámci programu Systému podpory rozvoje průmyslových zón. Další program byl odstartován v roce 2000 tzv. Program rozvoje průmyslových zón a dotační prostředky z tohoto programu bylo možné čerpat do roku 2006. Dnes je možné čerpat dotační prostředky v rámci Programu na podporu podnikatelských nemovitostí a infrastruktury. V letech 2004 – 2006 bylo možné získat také dotační prostředky ze strukturálních fondů EU v rámci Operačního programu průmysl a podnikání a v letech 2007 – 2013 z Operačního programu podnikání a inovace (Pochtiolová, 2010). V současné době je možné čerpat dotační prostředky z Operačního programu Podnikání a inovace pro konkurenceschopnost 2014 – 2020.

Hlavní strategické investice do průmyslových zón v MSK proudí do města Ostravy a okresů Karviná a Frýdek-Místek, jelikož se jedná o oblasti s největší koncentrací obyvatel v kraji. (Nečas, 2010). V následujícím textu budou představeny vybrané strategické zóny na území MSK.

a) Strategická průmyslová zóna Ostrava-Hrabová

Průmyslová zóna Ostrava-Hrabová se rozkládá na území o velikosti 110 ha a představuje strategickou rozvojovou lokalitu města Ostravy nacházející se v jižní části města Ostravy s napojením na rychlostní komunikaci R56 Ostrava-Frýdek Místek (Adamčík, 2010).

Strategická průmyslová zóna Ostrava-Hrabová získala v roce 2004 první místo v rámci ocenění Průmyslová zóna roku 2004 v kategorii Průmyslová zóna s největším společenským přínosem a v roce 2005 se umístila na druhém místě ve stejné kategorii. Průmyslová zóna Ostrava-Hrabová představuje příklad úspěšné spolupráce magistrátu města Ostrava se soukromým developerem a stala se významným krokem k řešení vysoké nezaměstnanosti v kraji (CzechInvest, 2005, 2006a). Kromě tohoto ocenění získal prvenství Projekt CTP Park Ostrava realizovaný společností CTP Invest, v rámci areálu průmyslové zóny Ostrava-Hrabová, v prestižní soutěži Podnikatelská nemovitost roku 2007 v kategorii Průmyslový park s největším ekonomickým přínosem (Adamčík, 2010).

V současné době v průmyslové zóně Ostrava-Hrabová sídlí nizozemská developerská společnost CTP Invest, s.r.o., tchajwanská společnost PEGATRON Czech, s.r.o., která je

nástupnickou organizací firmy ASUS Czech, s.r.o. zabývající se výrobou a montáží PC a korejská společnost SungWoo Hitech, s.r.o., s předmětem činností výroby částí automobilových karosérií (Ostrava, 2016a).

Tabulka 5.4 Vývoj počtu nově vytvořených pracovních míst ve strategické průmyslové zóně Ostrava-Hrabová v letech 2004 - 2015

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Pracovní místa	790	2 304	3 875	4 910	5 187	7 402	6 671	7 130	6 497	6 599	6 998	6 887

Zdroj: Ostrava (2016a)

V tabulce 5.4 jsou obsaženy údaje počtu zaměstnanců v průmyslové zóně Ostrava-Hrabová. V současné době je v průmyslové zóně zaměstnáno téměř 7 tisíc pracovníků.

b) Strategická průmyslová zóna Nošovice

V roce 2006 bylo rozhodnuto o výstavbě nového automobilového závodu pro společnost Hyundai Motor Manufacturing Czech na území Moravskoslezského kraje v Nošovicích. Do výstavby nového závodu a následné výroby plánuje korejská firma investovat 800 milionů až 1 miliardu euro (CzechInvest, 2006b).

Evropská unie schválila státní podporu české vládě ve výši 111 milionů euro, kterou se ČR rozhodla poskytnout jihokorejské společnosti Hyundai na výstavbu nové továrny na výrobu osobních automobilů v MSK. Celková výše regionální podpory je stanovena ve výši 194,49 mil. eur a vztahuje se k investičním nákladům 1,148 mld. eur. V počáteční fázi byla předpokládána kapacita továrny vyrobit 200 tisíc automobilů ročně, do roku 2012 bylo předpokládáno navýšení kapacity na 300 tisíc automobilů za rok. Do roku 2011 by měla společnost Hyundai v Nošovicích zaměstnávat 4 400 zaměstnanců. Současně bylo předpokládáno, že díky automobilovému závodu se v regionu usadí i další investoři podnikající v oblasti automobilového průmyslu a bude zajištěn vznik dalších pracovních míst na území Moravskoslezského kraje (CzechInvest, 2007).

Společnost Hyundai zahájila zkušební provoz v listopadu roku 2008 a v dubnu v roce 2009 spustila výrobu automobilů. Firma získala mimořádné ocenění Podnikatelská nemovitost dvacetiletí za mimořádný přínos pro českou ekonomiku (CzechInvest, 2012).

c) Strategická průmyslová zóna Ostrava-Mošnov

Strategická průmyslová zóna Ostrava-Mošnov disponuje rozlohou o velikosti 200 ha, z čehož plocha určená k prodeji investorům činí cca 150 ha. Průmyslová zóna Ostrava-Mošnov vznikla částečně na území ostravského letiště a částečně na zelené louce (Ostrava, 2016b). Výhodou Průmyslové zóny Mošnov je její geografické umístění. V blízkosti areálu se nachází mezinárodní letiště, svobodné celní pásmo a přímé komunikační napojení na síť Českých drah, městskou i regionální dopravu, rychlostní komunikaci R48 a dálnici D1.

Výroba byla v této průmyslové zóně zahájena v roce 2007 německou firmou BEHR a jihokorejskou firmou PLAKOR. Obě firmy jsou zaměřené na automobilový průmysl (Adamčík, 2010).

Počet nově vytvořených pracovních míst v průmyslové zóně Ostrava-Mošnov je zobrazen v tabulce č. 5.5. V roce 2015 pracovalo v mošnovské průmyslové zóně 2 678 zaměstnanců.

Tabulka 5.5 Vývoj počtu nově vytvořených pracovních míst ve strategické průmyslové zóně Ostrava-Mošnov v letech 2006 - 2015

Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Pracovní místa	10	376	816	912	1 186	1 297	1 504	1 792	2 050	2 678

Zdroj: Ostrava (2016b)

V červenci roku 2014 podepsala Česká republika smlouvu s korejskou společností Hyundai Mobis, která by měla v budoucnu přinést až 900 nových pracovních míst na území Moravskoslezského kraje. Kontrakt se společností Hyundai Mobis představuje druhou největší investici České republiky za posledních 5 let. Investice zahrnuje vybudování závodu na výrobu světlometů v průmyslové zóně Ostrava-Mošnov. Společnost plánuje do regionu investovat až 4 mld. Kč. V první fázi výroby by mělo být vytvořeno 600 pracovních míst a do roku 2021 by mělo být vytvořeno dalších 300 míst. Maximální míra investičních pobídek pro korejskou firmu Hyundai Mobis je stanovena na 502 mil. Kč (CzechInvest, 2014). V současné době již běží zkušební provoz s celkovým počtem 240 zaměstnanců. Začátek výroby v běžném provozu je stanoven na duben roku 2017. Celkový areál firmy je rozprostřen na ploše 45 ha průmyslové zóny Ostrava-Mošnov (CzechInvest, 2017).

Kromě již jmenovaných společností působí v průmyslové zóně Mošnov italská firma Cromodora Wheels, která se zabývá výrobou litých kol. Česká společnost Free Zone Ostrava zajišťující služby svobodného celního pásma, slovenská developerská společnost HB Reavis Group a Vítkovice-výzkum a vývoj-technické aplikace, a.s., jejíž předmětem činnosti je vývoj speciálních slitin a materiálů nové generace (Ostrava, 2016b).

5.1.7 Realizace Brownfields v Moravskoslezském kraji

Nejprve si vysvětlíme, co znamená brownfield. Duží a Jakubínský (2013) definují brownfield jako *„jakýkoliv pozemek nebo objekt, který má být dříve či později využíván nebo rozvíjen a v současné době není v plném provozu, i když může být částečně obsazen nebo využíván. Může být také prázdný, obsazený nebo znečištěný a z tohoto důvodu není k dispozici pro okamžité použití bez zásahu“*.

Vzhledem k bohaté industriální historii Moravskoslezského kraje, lze říci, že Moravskoslezský kraj je mimořádně bohatý na průmyslové brownfieldy. Rozvoj brownfieldů na území kraje se začal uplatňovat ještě později než investice na zelené louce. Důvodem nízkého zájmu o brownfieldy je jejich finanční náročnost a vyskytuje se zde také problém s vlastnictvím, kdy téměř všechny objekty jsou státem vlastněny pouze z části, což výrazně komplikuje další rozvoj. Jeden z opravdu velkých ostravských brownfieldů představuje areál Karolina, který se nachází v těsné blízkosti centra města Ostravy, na kterém dříve fungovala koksovna Karolina (Sedlecký, 2010). Častou bariéru v revitalizaci brownfieldů (nejen brownfieldů) představují i instituce zapojené do památkové péče a mnohá ekologická hnutí (Sucháček, 2010). V rámci tohoto textu se seznámíme pouze s vybranými brownfieldy v Moravskoslezském kraji.

a) Dolní oblast Vítkovice

Dolní oblast Vítkovice se rozkládá na pozemku o velikosti 253 hektarů v blízkosti centra města Ostravy v městské části Vítkovice. Celkové investiční náklady na obnovu areálu jsou odhadovány na 2 až 2,5 mld. Eur, s tím že dvě třetiny nákladů budou hrazeny soukromým sektorem a zbylá jedna třetina by měla být hrazená z veřejných prostředků. Využití lokality je plánováno jako průmyslové dědictví, sportovní a volnočasová infrastruktura, obytný prostor, průmyslová zóna a výzkumné a vývojové centrum, případně univerzitní kampus. Regeneraci Dolní oblasti Vítkovice lze v některých aspektech srovnat s projektem IBA Emscher Park,

samozřejmě v mnohem menším rozměru. Součástí Dolní oblasti Vítkovic se stal také hornické muzeum Landek Park. Malý a Velký svět techniky nabízí návštěvníkům zajímavosti vědy a techniky (Slach a Boruta, 2012).

Dolní oblast Vítkovice byla veřejnosti zpřístupněna v roce 2012 k prohlídce a kulturním akcím. Součástí bylo i otevření multikulturní haly v bývalém vítkovickém Plynojemu (Duží, Jakubínský, 2013). Nové kongresové centrum z bývalého plynojemu s kapacitou 1 500 míst získalo název GONG. Uvnitř haly se nachází městská galerie PLATO (Ostrava, 2017).

Součástí areálu Dolní oblasti Vítkovic je i Bolt Tower, který tvoří více než dvacetimetrovou nástavbu vysoké pece, která poskytuje výhled na Ostravu. Uvnitř Bolt Toweru se nachází i klub a kavárna (Ostrava, 2017).

b) Nová Karolina

Karolina představovala vždy hlavní prioritu v oblasti revitalizace brownfields na území Ostravska. V roce 1990 měla proběhnout sanace Karoliny, která byla interpretována jako „Karolina bez toxinů“. K vydání developerského projektu Karolina byl koncipován titulěk „Projekt Karolina je evropského a dokonce světového významu“. Sanace Karoliny byla nakonec zahájena až v roce 1997 a dokončena byla v roce 2006. Celkové náklady sanace se vyšplhaly na 1,9 mld. Kč (Duží, Jakubínský, 2013).

V roce 2008 byla zahájena výstavba projektu Nová Karolina. Nová Karolina se rozkládá na území 32 ha v Městské části Moravská Ostrava a Přívoz v blízkosti centra města Ostravy. Výstavba projektu byla rozdělena do čtyř etap. Z důvodu globální finanční krize byla nakonec výstavba Nové Karoliny ještě v roce 2008 zastavena a pokračování ve výstavbě bylo znovu zahájeno až v roce 2010, kdy se společnosti Multi Development podařilo získat úvěr. První etapa výstavby byla dokončena v roce 2012 a zpřístupněná veřejnosti byla od jara roku 2012. V první etapě výstavby bylo otevřeno nákupní a zábavní centrum Forum Nová Karolina, kancelářské budovy Nová Karolina Park, rezidenční komplex Rezidence Nová Karolina s 242 byty, podzemní parkoviště a související dopravní komunikace a technická infrastruktura. Došlo také k rekonstrukci Trojhalí (Ostrava, 2016c).

V červnu roku 2012 byla zahájena také rekonstrukce památkově chráněné oblasti Trojhalí, která byla přeměněna na multifunkční halu podle projektu architekta Josefa Pleskota. Původně byla odhadována cena rekonstrukce Trojhalí na 300 mil. Kč. Cena rekonstrukce se

nakonec vyšplhala na 205,5 mil. Kč. Převážná část rekonstrukce byla financována z prostředků EU, konkrétně 128,6 mil. Kč. Trojhalí bylo veřejnosti zpřístupněno v červenci roku 2014. Multifunkční hala slouží ke sportovním aktivitám, koncertům, výstavám a veřejnému bruslení (Ostrava, 2016d). Všechny čtyři etapy výstavby měly být dokončeny v roce 2016, ale vzhledem k přerušení výstavby první etapy z důvodu finanční krize a neobsazenosti stávajících vystavěných bytů a nezaplněných kanceláří z první etapy výstavby, byla zatím dokončena pouze první etapa Nové Karoliny (Ostrava, 2016c).

5.1.8 Komunikační rozměr Moravskoslezského kraje

Materiální i nemateriální komunikace je důležitým aspektem pro komunikaci s okolním světem. Bez odpovídající technické infrastruktury může být region jen těžko konkurenceschopný. Materiální komunikace představuje úroveň technické infrastruktury, zatímco nemateriální komunikací je chápán regionální marketing a určuje pohled okolních oblastí na region (Adamčík, 1997).

Úroveň dopravní infrastruktury na počátku restrukturalizace kraje byla v rámci Moravskoslezského kraje na poměrně slušné úrovni. Horší už ovšem bylo její propojení s okolním světem, neboť MSK postrádal napojení na hlavní dálniční síť. Výstavba dálnice D47 byla po dlouhou dobu odkládána měla výrazný vliv na další ekonomický rozvoj kraje. Problematickou oblast představovala dlouhodobě i výstavba rychlostní komunikace R48. Úroveň železniční sítě v kraji je poměrně rozvinutá. Moravskoslezský kraj disponuje také mezinárodním letištěm, které se nachází na okraji Ostravy v obci Mošnov. Mošnovské letiště je druhé největší letiště v republice a je vybaveno přistávací dráhou s délkou 3,5 km. Vodní doprava prozatím v MSK není umožněna.

Nemateriální forma komunikace v MSK na počátku transformace poměrně zaostávala. Realizace projektů na zlepšení image kraje byla po dlouhou dobu řešena spíše na papíře, než by byly uvedeny na veřejnost. Pokud byly realizovány určité marketingové kampaně, jednalo se spíše o projekty samosprávných celků obcí bez zřetele na regionální kontext.

Image kraje byla po dlouhou dobu v médiích prezentována spíše negativně, jako kraj těžkého průmyslu se silně znečištěným prostředím a dalšími negativními jevy (Sucháček, 2010).

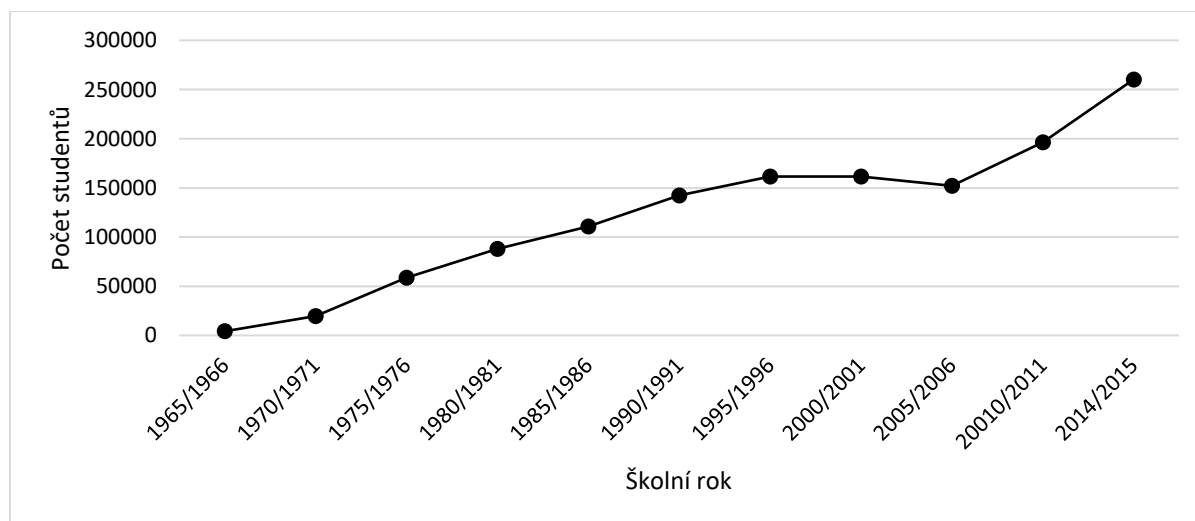
5.2 Efekty strukturálních změn v Porúří

V regionu Porúří spolu s útlumem uhelného a hutního průmyslu vznikla řada nových iniciativ, které byly zaměřeny na zlepšení situace v Porúří. Za obzvlášť významný lze považovat ambiciózní projekt IBA Emscher Park. V průběhu restrukturalizace vznikla řada nových vzdělávacích institucí v regionu, kdy ještě do roku 1965 na území Porúří neexistovala žádná univerzita. V roce 1962 se v Porúří usadila automobilka Opel, která výrazně přispěla k rozvoji automobilového průmyslu v regionu. V regionu vznikla nová perspektivnější odvětví a došlo k výraznému rozvoji malého a středního podnikání v Porúří.

5.2.1 Vzdělávací systém

První univerzita v Porúří byla otevřena v roce 1965 v Bochumi, po které následovalo otevření dalších univerzit v průběhu 60. a 70. let minulého století. V roce 1968 byla otevřena univerzita v Dortmundu a v roce 1972 byla založena univerzita v Duisburgu a Essenu. V Hagenu byla založena první dálková univerzita v celém Německu v roce 1974. V současné době je univerzita v Hagenu největší dálkovou univerzitou v Německu s více než 60 tisíci zapsanými studenty. Dokonce i první soukromá vysoká škola Witten-Herdecke v Německu byla založena právě na území Porúří v roce 1982 (RVR , 2012).

Graf 5.7 Vývoj počtu studentů na vysokých školách v Porúří v letech 1965 - 2015



Zdroj: RVR (2016c), vlastní zpracování

Údaje o vývoj počtu studentů studujících na vysokých školách v Porúří od roku 1965 až do současnosti poskytuje graf č. 5.7. Poprvé se v Porúří začalo učit na vysoké škole v Bochumi v roce 1965, tehdy bylo zapsáno na univerzitu 4 206 studentů. S rozvojem vysokého školství

v Porúří počet studentů roste a v dnes studuje v Porúří více než 260 tisíc studentů na vysokých školách. Nicméně vzhledem k demografickému vývoji by měl počet studentů vysokých škol v Porúří v následujících letech klesat. Do roku 2025 je předpokládán pokles počtu studentů o 28 % v porovnání s rokem 2010. Dalším problémem je migrace studentů z regionu Porúří do jiných německých oblastí (RVR, 2012).

5.2.2 Rozvoj malého a středního podnikání v Porúří

Malé a střední podniky jsou často označovány jako flexibilnější než ty velké a jsou považovány za hnací sílu na pracovním trhu. V Severním Porýní-Vestfálsku mají malé a střední podniky zvlášť velký význam, neboť generují 42 % obrátu a utváří na území této spolkové země téměř 80 % všech pracovních míst. Ministerstvo pro ekonomické záležitosti spolkové republiky NRW a místní hospodářské odbory si uvědomovaly důležitost malého a středního podnikání na hospodářský rozvoj regionu v průběhu restrukturalizace regionu a v posledních letech zahájily celou řadu iniciativ zaměřených na podporu stávajících malých a středních podniků a na zakládání nových malých a středních podniků. Pro podniky byly vytvořeny nové technologie a start-up centra, které představují atraktivitu pro nové podniky i pracovní příležitosti (Keil, Wetterau, 2014).

Rozvoj malého a středního podnikání v regionu Porúří nabyl na významu zejména od poloviny 80. let, kdy došlo ke změně politiky regionu z re-industrializačního přístupu na neoindustrializační. Tato změna přišla přímo od uhelných a hutních podniků, neboť pochopily, že průmyslový pokles není cyklického charakteru, ale strukturálního. Dokonce velké hutní a uhelné podniky jako byl RAG a Thyssen a Krupp se přeorientovaly na nové oblasti jako jsou environmentální technologie a řízení služeb. V roce 1984 vláda Severního-Porýní Vestfálská přeorientovala svou tradiční průmyslovou politiku na technologickou politiku, v rámci níž vznikl projekt „*východ slunce technologiím*“ se zaměřením na technologie v oblasti životního prostředí. Za deset let existence projektu už v Porúří existovalo 29 takových center. Dnes se Porúří rozrostlo do centra výzkumu environmentálních technologií v Německu. Klastř, který v této oblasti vznikl dnes zaměstnává přibližně 100 tisíc zaměstnanců a jeho počet stále roste (Hospers, 2004).

Za obzvlášť úspěšné je považováno založení Technologického centra Dortmund v roce 1985, které sdružuje podniky v oblasti IT a High Tech. Technologické centrum ve spolupráci s technickou univerzitou a technologickým parkem spolupracují na vývoji nových produktů,

jejich testování a následném uvedení projektů na trh. Od roku 1985 sdružuje technologické centrum více než 240 High Tech podniků s více než 8 tisíci zaměstnanci (Keil, Wetterau, 2014).

V roce 1997 vznikl tzv. Dortmund projekt, který měl pomoci v transformaci malých a středních podniků na podnikání v oblasti IT a nových technologií. Smyslem projektu bylo vytvořit 70 tisíc nových pracovních míst v malých a středních podnicích a nahradit ztrátu přibližně 80 tisíc pracovních míst v uhelných a hutních podnicích. Na projekt bylo vyčleněno 200 mil. eur z evropských, federálních i místních finančních prostředků. Do roku 2010 bylo vytvořeno 800 IT podniků a 831 logistických firem, 100 e-commerce společností a 45 mikro technologických a nanotechnologických firem. Dortmund se tak stal centrem High-Tech.

Malé a střední podniky, které vznikly na území Porúří lze považovat za velmi úspěšné a otevřely si tím cestu na mezinárodní trhy a jsou důležité pro budoucí ekonomický vývoj regionu Porúří (Keil, Wetterau, 2014).

5.2.3 IBA Emscher Park

Emscher Park se nachází v centrální části regionu Porúří a rozkládá se podél řeky Emscher (LaBelle, 2001), na území o rozloze téměř 800 kilometrů čtverečních (Fragner, 2005). V oblasti žije přibližně dva milióny obyvatel. Emscher Park je z jižní strany ohraničen dálnicí A40 a ze severní strany dálnicí A2, ze západní strany řekou Rýn a z východní strany je park ohraničen dálnicí A1 (Slach, Rumpel a Koutský, 2013). Jen díky stavebním investicím v rámci IBA Emscher Parku bylo v Porúří vytvořeno okolo 10 tisíc pracovních míst (Faust, 1999).

Projekt Emscher Park byl představen v rámci uspořádané Mezinárodní stavební výstavy IBA. Hlavním cílem projektu byla záchrana krajinného prostoru se zachytnými stopami průmyslového dědictví v okolí řeky Emscher a kanálu Rýn-Herne v Severním Porýní-Vestfálsku (Fragner, 2005). Projekt byl unikátní v tom, že na rozdíl od ostatních projektů se stavební výstavba netýkala pouze města, ale celé oblasti. V průběhu let 1989 – až 1999 bylo v oblasti realizováno přibližně 120 projektů zaměřených na obnovu staré průmyslové oblasti (Faust, 1999). Od státu a Evropské unie bylo na projekt poskytnuto přibližně 2,8 miliardy německých marek. Soukromé investice se vyšplhaly přibližně na hodnotu 900 miliónů německých marek (Faust, 1999). Celkově se investice do IBA Emscher Parku nakonec vyšplhaly až na 5 mld. německých marek (IBA, 1999).

V rámci projektu bylo prioritní oblastí vyčištění řeky Emscher, neboť rozsáhlá těžba uhlí v předchozích letech v této oblasti představovala nebezpečí poklesu půdy, takže místo instalací podzemních kanalizací byla kanalizace přeměrována rovnou do řeky Emscher. V podstatě se jednalo o otevřenou kanalizaci obsahující průmyslový i lidský odpad. Jako první tak musely být vystavěny podzemní kanalizace a proces renaturalizace řeky mohl začít. K dalším důležitým aspektům projektu patřilo vytvoření chráněné oblasti v místech bývalých průmyslových oblastí (LaBelle, 2001).

Projekt IBA Emscher Park byl rozdělen do několika dílčích oblastí:

- renovace Emscher krajinářského parku,
- ekologická zlepšení řeky Emscher,
- nové využití průmyslových objektů,
- tvorba nových pracovních míst,
- rozvoj nových forem bydlení a komunálních okresů.

Vláda Severního-Porýní Vestfálska k realizaci projektu IBA Emscher Park založila agenturu IBA Emscher Park, s.r.o. Činnost agentury byla stanovena na dobu deseti let po dobu realizace projektu v letech 1989 – 1999. Agentura nedisponovala vlastním rozpočtem na realizaci projektů, ale představovala roli významného regionálního aktéra v případě získávání finančních prostředků z veřejného rozpočtu. Rozpočet agentury byl každoročně stanoven na 10 mil. DM. V agentuře bylo zaměstnáno 30 osob. Hlavním úkolem agentury byla iniciace a podpora nových projektových záměrů, vypisování veřejných soutěží, organizování národní a mezinárodní výměny zkušeností a hodnocení projektových žádostí (Slach, Rumpel, Koutský, 2013).

V rámci desetiletého IBA projektu vzniklo na území Emscher Parku 17 technologických center, 6 000 bytů, bylo obnoveno několik průmyslových památek a bylo revitalizováno 300 kilometrů čtverečních zeleně a 1500 ha brownfields (Hospers, 2004).

Projekt IBA Emscher Park představuje úspěšné řešení revitalizace průmyslové oblasti a důležitost kooperace veřejného a soukromého sektoru. V následujícím textu budou popsány vybrané úspěšné projekty, které byly realizovány v rámci projektu IBA.

a) Plynojem v Oberhausenu

Oberhausen je město nacházející se uvnitř Emscher Parku. Bývalý plynojem byl využíván pro skladování plynu hutních podniků. Spolu s uzavřením vysokých pecí v Oberhausenu v roce 1988 byl vyřazen z provozu i plynojem. Nejprve bylo uvažováno o demolici plynojemu, ale nakonec získal nový rozměr znovu v rámci projektu IBA, kdy byl plynojem přeměněn k výstavním a hudebním účelům. Přestavba plynojemu se uskutečnila v letech 1993 až 1994. Dnes je pro návštěvníky k dispozici otevřená kruhová místnost disponující více než 3 tisíci metry čtverečními a sál nabízející celkem 500 míst k sezení. Skleněný panoramatický výtah umožňuje cestovat až těsně pod střechu plynojemu a nabízí tak úchvatný pohled dolů na výstavní síň nebo druhým výtahem je možné se dostat až na střechu plynojemu, který nabízí unikátní panoramatický výhled na celé západní Porúří. V současné době Plynojem navštívilo již více než 5 miliónů lidí (Gasometer Oberhausen, 2017).

b) Průmyslový komplex Zollverein

Důl Zollverein se nachází ve městě Essen a jeho přestavba byla také součástí projektu mezinárodní výstavy IBA Eschmer Park. V roce 2001 byl důl zapsán mezi památky UNESCO jako nejkrásnější důl na světě. Pro turisty je důl velmi lákovou turistickou oblastí, podle odhadů přiláká až 1,5 milionů turistů ročně (Prossek, 2006). Mezi hlavní atrakce dolu patří: Ruhr muzeum, Portál Industriálního Dědictví, Zollverein pamětní deska, Palác projektů, Sun Wheel, bazén a kluziště.

Dříve Palác projektů představoval sklad soli a dnes je přestavěn na budovu s 16 místnostmi zahrnující 65 projektů, které představují utopii naší doby. Součástí Sun Wheel je ruské kolo na solární energii, které poskytuje výhled na celý důlní komplex i město Essen (Ćopić et al., 2014).

c) Průmyslový krajinný park Duisburg-Nord

Průmyslový krajinný park Duisburg se nachází na území města Duisburg v areálu bývalé ocelárny Thyssen, která ukončila výrobu v roce 1985. Park se rozkládá na území o rozloze přibližně 200 ha s převážně otevřeným prostorem. K vidění jsou zde vysoké pece, bývalé bunkry na skladování rudy, které v současné době představují lezecké stěny, velké náměstí Pizza Metallica, zahrady Sintergarten a Bunkergartens a velké kovové trubky procházející stěnami areálu, které jsou dnes využívány jako skluzavky pro děti. Dále se v areálu nachází

zákaznické centrum a restaurace (Ćopić, 2014). Součástí krajinného parku je i plynajem, ve kterém bylo vytvořeno největší kryté potápěčské středisko v Evropě. Hloubka bazénu je 13 metrů s celkovým množstvím 21 milionů litrů pitné vody (Tauchreviergasometer, 2017).

5.2.4 Komunikační rozměr regionu Porúří

Ze začátku nemateriální komunikační strategie regionu Porúří nebyly příliš úspěšné. První regionální marketingová kampaň vznikla již koncem 70. let, kdy byl region prezentován pod heslem „*Schöne GrüÙe aus Russland*“ a „*Treffen Sie Ihre Vorurteile*“. V překladu do českého jazyka to znamenalo Pěkné pozdravy z Ruska a Poznejte své předsudky. Tato kampaň měla silně ironický podtext a nenašla pochopení v politických kruzích. V takové případě byl význam této kampaně poněkud omezen.

Druhá mediální kampaň vznikla v roce 1985, ve které bylo Porúří prezentováno jako „*Das Ruhrgebiet-ein Starkes Stück Deutschland*“, tzn. Porúří jako silný kus Německa. Na kampaň bylo vyčleněno celkem 50 mil. DM a smyslem této kampaně bylo prezentovat Porúří jako silnou oblast Německa srovnatelnou s ostatními silnými moderními a dynamickými částmi Německa (např. Mnichov, Hamburk). Ani tato kampaň ovšem nesklidila velký úspěch.

Úspěšná mediální kampaň byla odstartována až v roce 1997 se sloganem „*Der Pott Kocht*“. Tento slogan je obtížně přeložitelný do anglického i českého jazyka. Slovo Pott reprezentuje historickou tradici Porúří jako starého průmyslového regionu a Kocht vitalitu a dynamiku. Hlavním významem této kampaně bylo sdělit veřejnosti, že Porúří je jiné a především své. Úspěšnost kampaně je spojena zejména se vznikem nových atraktivních produktů, které vznikly v rámci projektu IBA (Slach, Rumpel, Koutský, 2013).

Další slogan marketingové kampaně, který vznikl v rámci projektu IBA je „*Porúří ... je těžké porazit*“. Významem kampaně je prezentovat Porúří jako obnovenou oblast průmyslového dědictví, která nabízí turistům jedinečné turistické a rekreační atrakce (Hospers, 2004).

Již ve čtvrté kapitole jsme se zmínili o akčním programu Entwicklungsprogramm Ruhr, který byl realizován již koncem 60. let. V rámci tohoto projektu byla úspěšně vyřešena materiální komunikace regionu, kdy byla zlepšena úroveň hromadné dopravy v Porúří a byly vystavěny nové silnice a dálnice.

5.2.5 Rozvoj cestovního ruchu v regionu Porúří

Vzhledem k vybudování Eschmer Parku došlo v regionu Porúří ke zvýšení cestovního ruchu, což byl taky jeden z cílů rekultivace bývalé průmyslové krajiny a objektů v regionu, neboť rozvoj cestovního ruchu je významný pro přísun peněžních prostředků do regionu a vede k tvorbě nových pracovních míst v regionu. S příjezdem zahraničních návštěvníků je spojen také pozitivní dopad na platební bilanci. Přínosy z cestovního ruchu lze rozdělit na ekonomické, ekologické a socio-kulturní.

Ekologické dopady jsou zvlášť významné právě v bývalých průmyslových regionech, protože rozvoj cestovního ruchu podněcuje investice veřejného sektoru do zlepšování městských oblastí a investování do ochrany a zlepšování životního prostředí. V Porúří se jednalo zejména o vyčištění řeky Eschmer, tvorbu nových ekosystémů v místech, kde dříve nebyla téměř žádná příroda.

Mezi hlavní ekonomické přínosy lze zařadit příjmy z prodeje jízdenek, který je považován za primární zdroj příjmů z cestovního ruchu. Sekundární zdroj příjmů tvoří nejčastěji prodej potravin a nápojů v místních obchodech, vstupenky do místních objektů a cestovní náklady za ubytování. Socioekonomický faktor představuje také tvorba nových pracovních příležitostí, neboť s rozvojem turismu je bezprostředně spojeno zvýšení zaměstnanosti ve službách cestovního ruchu, což je pro region postižený vysokou mírou nezaměstnanosti v důsledku restrukturalizace tradičních odvětví obzvlášť významné.

Za socio-kulturní faktory lze považovat posílení místní identity a hrdosti. K dalším faktorům, které patří zejména mezi kulturní, lze zařadit podporu tvůrčí činnosti prostřednictvím různých forem moderního umění, jako je např. výstavní síň v bývalém plynojemu v Oberhausenu. Na závěr je důležité říci, že pokud by nedošlo k rozvoji turismu v regionu, nebylo by možné zachovat industriální památky, jako součásti kulturního dědictví regionu (Ćopić a kol, 2014).

Údaje o počtu přenocování v ubytovacích kapacitách v Porúří v letech 1990 až 2009 poskytuje tabulka 5.6. V roce 1990 byla rekultivace průmyslového dědictví v oblasti řeky Eschmer teprve na počátku. Z tabulky je vidět, že od té doby se počet přenocování v ubytovacích zařízeních v regionu Porúří zvýšil o celých 60 %. Největší nárůst počtu přenocování v ubytovacích zařízeních v roce 2009 byl zaznamenán ve městě Bottrop, kde se

počet přenocování v ubytovacích střediscích zvýšil o více než 93 % s největším podílem zahraničních turistů (29,4 %). Ovšem nejdelší čas v roce 2009 strávili turisté ve městě Essen s průměrnou dobou přenocování 2,1 dní. Z toho vyplývá, že i z dříve neatraktivní průmyslové oblasti se stává zajímavá destinace pro turisty a díky tomu dochází k růst výnosů z turismu v regionu.

Tabulka 5.6 Údaje o počtu přenocování ve vybraných městech regionu Porúří v letech 1990 - 2009

	Přenocování v tisících			Růst 1990 - 2009	Průměrná délka pobytu 2009 (dny)	Podíl zahraničníc h hostů 2009	4* hotel	5* hotel
	1990	2000	2009					
Bottrop	37,9	66,0	73,3	93,4 %	2	29,4 %	1	0
Dortmund	445,8	597,0	749,3	68,1 %	2	20,2 %	9	0
Duisburg	261,4	322,3	361,3	38,3 %	2	16,5 %	3	0
Essen	674,1	910,6	1 067,8	58,4 %	2,1	16,9 %	12	1
Hamm	104,3	113,3	123,2	18,1 %	1,7	17,5 %	2	0
Porúří	3 598,3	4 677,7	5 777,5	60,6 %	1,9	16,1 %	-	-
Ve srovnání s:								
Düsseldorf	2 091,9	2 434,8	3 222,0	53,9 %	1,7	37,6 %	26	2
Köln	2 589,2	3 066,4	4 133,2	59,6 %	1,8	32,3 %	25	3

Zdroj: Keil, Wetterau (2014)

6 Návrhy a doporučení

Na základě vypracování této práce bylo identifikováno několik problematických oblastí spojených s restrukturalizací Moravskoslezského kraje. Ukázalo se, že velkým problémem už od počátku restrukturalizace bylo špatné nastavení státní správy a místní samosprávy, nízká aktivita státu spojená s nedostatkem finančních prostředků v problémových oblastech, špatně nastavená dotační a investiční politika, nesoulad mezi vzdělávacím systémem a potřebami trhu práce a nedostatečné investování do výzkumu a vývoje. Problémem Moravskoslezského kraje je také poměrně vysoká nezaměstnanost, kdy zejména okres Bruntál a Karviná mají jednu z největších nezaměstnaností kraje. Právě pro tyto problémové oblasti se pokusíme stanovit možná řešení s využitím úspěšných řešení v regionu Porúří.

Na regionu Porúří bylo možné vidět, jak je důležitá koordinace na celostátní i regionální úrovni v případě útlumových i rozvojových aktivit, jelikož restrukturalizaci nelze provést bez plánovitého přístupu. Útlum tradičních odvětví byl prováděn za pomoci vládních aktivit, která se významným způsobem podílela na zmírnění dopadů útlumu těžby uhlí i hutního průmyslu. Vláda podporovala uhelné a hutní podniky formou dotací a subvencí, neboť firmy by dále už nebyly konkurenceschopné a pokud by náhle ukončily svou činnost mělo by to fatální důsledky na region. Česká vláda se v první fázi restrukturalizace rozhodla jít opačným směrem a snažila se příliš neangažovat v případě restrukturalizace. Tato opatření se ukázala jako chybná, neboť úspěšnou restrukturalizaci lze jen těžko provést bez koordinované státní politiky.

K rozvoji nových odvětví v regionech postižených strukturální krizí dochází jen těžko bez vládní pomoci, neboť přilákat investory do takových regionů bez investičních pobídek je jen těžko proveditelné z důvodu neatraktivnosti postiženého regionu, obzvlášť pokud je region umístěn v geograficky nevýhodné poloze. V regionu Porúří federální vláda spolu se spolkovou vládou NRW vytvořila řadu programů na podporu nových činností v regionu. Hned v případě prvního akčního programu se federální vláda zaměřila na rozvoj vzdělávání, podporu podnikání a zlepšení infrastruktury. Moravskoslezský kraj na počátku nenabízel žádné rozvojové programy a investiční pobídky. MSK by se měl více zaměřit na uplatňování investičních pobídek.

V předchozí kapitole jsme se zmínili o důležitosti materiální i nemateriální komunikace, která se významným způsobem podílí na dalším rozvoji kraje a patří mezi rozhodující oblast

zájmů zahraničních investorů. V MSK byla úroveň technické infrastruktury dlouhou dobu opomíjená. Stále diskutovaným tématem byla výstavba dálnice D47. V regionu Porúří bylo zlepšení technické infrastruktury řešeno již na počátku restrukturalizace. Je tedy vhodné doporučit zvýšit investice zejména do dopravní a technické infrastruktury v rámci regionu, ale i ve spojení s okolním světem.

Také úroveň nemateriální komunikace v MSK dlouhodobě zaostávala, přičemž bývalé průmyslové regiony bývají v očích veřejnosti vnímány negativně. Bylo by účelné změnit pohled veřejnosti na region a prezentovat region v pozitivním světle a zacílit marketingové kampaně regionu i na podporu cestovního ruchu. V Porúří to byla např. strategie se sloganem „*Der Pott Kocht*“.

Ukázalo se, že MSK bojuje s nedostatkem kvalifikovaných zaměstnanců, zejména v technických a řemeslných oborech. Na trhu práce tak existuje nesoulad mezi nabídkou a poptávkou na trhu práce. Z tohoto důvodu by bylo účelné, aby byl vzdělávací systém v kraji více propojený s potřebami trhu práce. Vzhledem k tomu, že v Moravskoslezském kraji představuje významný podíl zpracovatelský průmysl, bylo by vhodné zajistit více odpovídajících technických studijních oborů na středních i vysokých školách. V aktivní politice zaměstnanosti by měl být kladen větší důraz na potřeby trhu práce, tzn. měla by se zvýšit pružnost APZ, která by byla lépe schopná reagovat na současné potřeby nabídkové i poptávkové strany trhu práce. Účelné by také bylo zvýšit spolupráci mezi vzdělávacími institucemi, veřejnou správou, zaměstnavateli a zaměstnanci. Řešení by mohla poskytnout sektorová dohoda, která byla schválena právě za tímto účelem.

Vzhledem k dlouhodobě vyšší nezaměstnanosti v Moravskoslezském kraji oproti průměru ČR a nedostatku kvalifikovaných zaměstnanců by bylo dále účelné zvýšit počet kariérních center, které jsou v kraji nedostatečně zastoupeny. Kariérní poradenství by pomohlo k lepší informovanosti uchazečů o zaměstnání o aktuálních potřebách trhu práce a následnou volbou povolání, případně změnou studia nebo profese.

V diplomové práci jsme se zmínili také o nízké podnikavosti obyvatel. Ochota zakládat vlastní podniky je nižší než v ostatních krajích ČR. Bylo by potřeba zvýšit zájem o podnikání, zejména v oblasti malého a středního podnikání na území Moravskoslezského kraje. Zajímavým způsobem byla řešena situace malého a středního podnikání v regionu Porúří, která by se mohla stát vzorem pro Moravskoslezský kraj. Významnou roli v případě rozvoje MSP

sehrála spolková země Severního Porýní-Vestfálska, která se zaměřila především na podporu MSP v oblasti nových technologií. K této příležitosti vytvořila projekt Východ slunce technologiím, Technologické centrum Dortmund a Dortmund projekt. Tyto projekty se v Porúří těšily vysoké úspěšnosti, kdy bylo vytvořeno mnoho nových pracovních míst ve vyspělých technologiích, které jsou rozhodující pro další rozvoj regionu a konkurenceschopnost regionu. Vzniklo i několik nových technologických center, které výrazným způsobem přispěly k rozvoji výzkumu a vývoje regionu.

Účelné by bylo založit v Moravskoslezském kraji poradenská centra na podporu MSP. Vhodné by bylo zavést příznivé investiční pobídky pro MSP, neboť investiční pobídky v minimální výši 50 mil. Kč jsou pro malé a střední podniky často nerealizovatelné.

Jako zajímavý příklad pro Moravskoslezský kraj by mohl posloužit projekt IBA Emscher Park, který představoval komplexní rozvojový program oblasti v okolí řeky Emscher. Na projektu bylo ukázáno, jak důležitá je vzájemná koordinace mezi jednotlivými zúčastněnými subjekty veřejného i soukromého sektoru. V současné době lze v Ostravě pozorovat podobu s projektem IBA v rámci revitalizace Dolní oblasti Vítkovic v menším rozsahu.

7 Závěr

Cílem diplomové práce bylo zhodnotit dopady strukturálních změn na Moravskoslezský kraj a region Porúří a identifikovat problémové oblasti restrukturalizace Moravskoslezského kraje a navrhnout možná řešení.

Strukturální krize, která zasáhla oba regiony měla poněkud odlišný charakter. V regionu Porúří se poprvé objevila uhelná krize na konci 50. let, kdy poklesla cena uhlí a oceli pod výrobní náklady průmyslové výroby v Porúří. Krize byla ještě umocněna v 70. letech s příchodem další krize, tentokrát krize hutní. Na počátku restrukturalizace byla krize řešena propouštěním zaměstnanců pracujících v hutním a uhelném průmyslu, racionalizací výroby uzavíráním neproduktivních dolů a hutních podniků za silné účasti státu, který se snažil zmírnit důsledky restrukturalizace formou dotací a subvencí. Již v průběhu 60. let centrální a spolková vláda vypracovala první akční plány související s restrukturalizací regionu. První akční plán byl zvláště úspěšný v řešení otázky dopravní infrastruktury v regionu, kdy byly postaveny nové silnice a dálnice a současně došlo i k výraznému zlepšení veřejné dopravy v regionu. Součástí programu byl také rozvoj vzdělávacího systému, kdy byla v roce 1965 otevřena první univerzita v Bochumi. V roce 1962 se v regionu usídlila automobilka Opel, která měla výrazný vliv na rozvoj automobilového průmyslu v Porúří. K výrazné změně restrukturalizační politiky došlo v polovině 80. let, kdy centrální i místní vláda ve společnosti hutních a uhelných podniků si uvědomila, že nejde pouze o cyklický vývoj, nýbrž se jedná o strukturální trend.

V Moravskoslezském kraji se problémy v hutním a uhelném průmyslu poprvé objevily až s pádem totalitního režimu v roce 1989, kdy na počátku 90. let česká ekonomika procházela transformací. Na počátku 90. let v důsledku transformace došlo k silnému propadu domácí poptávky a rozpadu RVHP. Hutní a uhelné podniky tím ztratily hlavního obchodního partnera. Na rozdíl od regionu Porúří se česká vláda rozhodla příliš neúčastnit restrukturalizace a v podstatě celé první desetiletí se stát neangažoval téměř v žádných aktivitách. Hutní a uhelné podniky si musely vytvořit vlastní strategie restrukturalizace. Problémy nekoordinované restrukturalizace se naplno projeví v roce 1998 s příchodem ekonomické recese. V oblasti rozvoje nových aktiv a tvorby pracovních míst se stát spoléhal pouze na trh a nevytvořil žádné pobídky pro rozvoj nových aktivit na území kraje. První fázi restrukturalizace regionu nelze považovat za příliš povedenou. Teprve až v roce 1999 se pomalu měnil přístup státu k restrukturalizaci kraje.

Od poloviny 80. let vznikaly v Německu nové strategie podpory pro rozvoj nových odvětví. Zejména se začala prosazovat podpora rozvoje nových perspektivnějších odvětví v oblasti technologického průmyslu. Značný rozvoj zaznamenalo malé a střední podnikání. I v Moravskoslezském kraji byl zaznamenán nárůst MSP, ovšem nárůst malých a středních podniků nebyl tak významný a dodnes je úroveň MSP v Moravskoslezském kraji v rámci České republiky podprůměrná.

Na konci 90. let docházelo v Moravskoslezském kraji k rozvoji průmyslových zón, přičemž až do roku 2006 se do regionu nepodařilo přilákat významnějšího zahraničního investora. S výstavbou automobilky Hyundai v Nošovicích dochází v MSK k výraznému rozvoji automobilového průmyslu v regionu.

V průběhu restrukturalizace je důležitá materiální i nemateriální komunikace pro další rozvoj regionu. Tuto situaci lépe zvládnul region Porúří, který se zaměřil na zlepšení technické infrastruktury hned na počátku restrukturalizace regionu.

V letech 1989 až 1999 byl v regionu Porúří realizován komplexní rozvojový projekt IBA Emscher Park, který byl zaměřen na celkovou revitalizaci okolí řeky Emscher. Na projektu bylo ukázáno, jak je důležitá vzájemná kooperace mezi veřejným i soukromým sektorem. Realizací projektu IBA vzrostl cestovní ruch v Porúří a je příkladem, že i industriální dědictví, pokud je vhodně upraveno, může být velmi zajímavou turistickou atraktivitou. Projekt IBA by mohl být vhodným vzorem v případě revitalizace Dolní oblasti Vítkovic. Již dnes lze vidět určité společné znaky mezi projektem IBA a Dolní oblasti Vítkovic.

Seznam použité literatury

a) Knižní literatura

ADAMČÍK, Stanislav. *Zdroje teorie regionální politiky a regionálního rozvoje*. Ostrava: VŠB-Technická univerzita, 1997. ISBN 80-7078-432-6.

BOHÁČKOVÁ, Ivana a Magdalena HRABÁNKOVÁ. *Strukturální politika Evropské unie*. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7400-111-6.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Klasifikace ekonomických činností (CZ-NACE)*. Praha: Český statistický úřad, 2008. Metodika (Český statistický úřad). ISBN 978-80-250-1660-2.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Statistická ročenka Moravskoslezského kraje: Statistical yearbook of the Moravskoslezský Region*. Ostrava: Český statistický úřad, Krajská reprezentace Ostrava, 2001-. Souborné informace. ISBN 978-80-250-2747-9.

DVOŘÁČEK, Jiří a Peter SLUNČÍK. *Podnik a jeho okolí: jak přežít v konkurenčním prostředí*. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7400-224-3.

ECKART, Karl. *Social, Economic and Cultural Aspects in the Dynamic Changing Process of old Industrial Regions: Ruhr District (Germany), Upper Silesia (Poland), Ostrava Region (Czech Republic)*. LIT Verlag Münster, 2003. ISBN 3825867846

HRUŠKA-TVRDÝ, Lubor. *Industriální město v postindustriální společnosti*. Ostrava: Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava, 2011. ISBN 978-80-248-2172-6.

HRUŠKA-TVRDÝ, Lubor. *Socioekonomický atlas Moravskoslezského kraje*. Ostrava: Accendo - Centrum pro vědu a výzkum, 2012. ISBN 978-80-904810-6-0.

JIRÍK, Karel. *Dějiny Ostravy*. Ostrava: Sfinga, 1993. ISBN 80-85491-39-7.

JONÁŠ, Jiří. *Ekonomická transformace v České republice: makroekonomický vývoj a hospodářská politika*. 1. vyd. Praha: Management press, 1997. s. 207. ISBN 80-85943-22-0

KEIL, Andreas and Burkhard WETTERAU. *Metropolis Ruhr A Regional Study of the New Ruhr*. Essen, Ruhr: Regionalverband Ruhr, 2014. ISBN 978-3-939234-05-0.

KLIKOVÁ, Christiana a Igor KOTLÁN. *Hospodářská politika*. 3. vyd. Ostrava: Institut vzdělávání Sokrates, 2012. ISBN 978-80-86572-76-5.

KUBÍČEK, Jan. *Hospodářská politika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 80-86898-99-7.

LUKÁČIK, Ján a kol. *Hospodářská politika. Teória a prax*. Bratislava: Edícia Economies, 2013. ISBN 978-80-89393-86-2.

MACHOTKOVÁ, Jana. *Společnost Vítkovice v dokumentech 1828–2003*. 1. Vyd. Šenov u Ostravy: Vítkovice a. s. a Nakladatelství Tilia, 2003. s. 182. ISBN 80-86101-79-7

NĚMCOVÁ, Ingeborg a Milan ŽÁK. *Hospodářská politika*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-462-2.

PAULÍK, Tibor. *Hospodářská politika*. Opava: Slezská univerzita, 2002. ISBN 80-7248-148-7.

PRZYBYLOVÁ, Blažena a Antonín BARCUCH. *Ostrava*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-240-5.

REGIONALVERBAND RUHR (HRSG.). *Bildungsbericht Ruhr*. Münster: Waxmann, 2012. ISBN 978-3-8309-2631-3.

SLACH, Ondřej, Petr RUMPEL a Jaroslav KOUTSKÝ. *Profilace měkkých faktorů regionálního rozvoje*. Ostrava: Accendo - Centrum pro vědu a výzkum, 2013. ISBN 978-80-904810-7-7.

SLANÝ, Antonín. *Hospodářská politika: distanční studijní opora*. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, 2004. ISBN 80-210-3476-9.

SLANÝ, Antonín. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*. Praha: C.H. Beck, 2003. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 80-7179-738-3.

SUCHÁČEK, Jan. *Na cestě k nové identitě: Ostrava, Katovice a Košice po roce 1989*. Ostrava: VŠB - Technická univerzita Ostrava, katedra regionální a environmentální ekonomiky, 2010. ISBN 978-80-248-2212-9.

SUCHÁČEK, Jan. *Restrukturalizace tradičních průmyslových regionů v tranzitivních ekonomikách*. Ostrava: VŠB - Technická univerzita, 2005. ISBN 80-248-0865-x.

URBAN, Luděk. *Hospodářská politika*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-8586-501-7.

VINCÚR, Pavol a kol. *Hospodárska politika*. Bratislava: Sprint, 2001. ISBN 8088848679.

ŽÁK, Milan. *Učebnice hospodářské politiky*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2000. ISBN 80-245-0028-0.

ŽÍDEK, Libor. *Transformace české ekonomiky: 1989-2004*. V Praze: C.H. Beck, 2006. Beckova edice ekonomie. ISBN 80-7179-922-x.

b) Článek v odborném časopise a ve sborníku z konference

ADAMČÍK, Daniel. *Průmyslová zóna Ostrava-Hrabová*. In: *Město, region a velké průmyslové zóny*: [sborník ze semináře AUÚP, Ostrava 8.-9. října 2009]. Brno: Ústav územního rozvoje, 2010. ISBN 978-80-87318-08-9.

ADAMČÍK, Daniel. *Strategická průmyslová zóna Ostrava-Mošnov*. In: *Město, region a velké průmyslové zóny*: [sborník ze semináře AUÚP, Ostrava 8.-9. října 2009]. Brno: Ústav územního rozvoje, 2010. ISBN 978-80-87318-08-9.

BRUHA, Jan, IONASCU, Delia Simona a Byeongju JEONG. *Organized Labor and Restructuring: Coal Mining in the Czech Republic and Romania*. Finance a Uver. 2007, Vol. 57, No. 5-6, pp. 272-291. ISSN 0015-1920.

ĆOPIĆ, Sonja et al. *Transformation of Industrial Heritage - an Example of Tourism Industry Development in the Ruhr Area (Germany)*. Geographica Pannonica. 2014, Vol. 18, No. 2, pp. 43-50. ISSN 1820-7138.

ČERMÁK, Tomáš. *Současnost velkých hutních podniků Ostravska a budoucnost regionu*. Ekonomická revue. Ostrava: Ekonomická fakulta VŠB-TUO, 2002, 5(3), 19-23. ISSN 1212-3951.

DE RIDDER, Koen et al. *Simulating the impact of urban sprawl on air quality and population exposure in the German Ruhr area. Part I: Reproducing the base state*. Atmospheric Environment. 2008, Vol. 42, pp. 7059-7069. ISSN 2287-1160.

DOLEŽELOVÁ, Lucie a Věra SLÁNSKÁ. *Příklad řešení regenerace brownfieldů s využitím pozemkového fondu a rozvojové společnosti v Severním Porýní – Vestfálsku*. Urbanismus a územní rozvoj, 2008, roč. 11, č. 1, s. 31-36. ISSN 1212-0855.

- DUŽÍ, Barbora a Jiří JAKUBÍNSKÝ. *Brownfield dilemmas in the transformation of post-communist cities: A case of study Ostrava, Czech Republic*. Human Geographies – Journal of Studies and Research in Human Geography. 2013, Vol. 7, No. 2, pp. 53-64. ISSN 2067-2284.
- FAUST, Heiko. *Das RUHRGEBIET – Erneuerung einer europäischen Industrieregion*. Europa Regional. 1999, Jg. 7, Heft 2, s. 10-18. ISSN 0943-7142.
- FRAGNER, Benjamin. *Postindustriální krajina*. Vesmír. 2005, č. 3, s. 178 – 180. ISSN 1214-4029.
- FUNDER, Maria. *Industrielle Beziehungen und regionaler Strukturwandel: Das Beispiel „Ruhrgebiet“ im Spiegel der Literatur*. Arbeit. 1996, Jg. 5, Heft 1, s. 40–61. ISSN 2365-984X.
- GOCH, Stefan. *Betterment without airs: social, cultural and political consequences of the deindustrialization in the Ruhr Area*, In: *International Review of Social History*. 2002, Vol. 47, No. 10, pp. 87-111. ISSN 0020-8590.
- GÖTTING, Adrian. *Structural Change in the Ruhr region: Problems, potentials and developments*. Portugal: IET Working Papers Series. 2014, No. WPS03/2014. ISBN 1646-8929.
- HAVLÍČEK, Tomáš. *Konverze průmyslu poválečného Německa*. Geografické rozhledy, 2002, roč. 11, č. 1, ISSN 1210-3004.
- HEINZE, Rolf and Josef SCHMID. *Industrial change and meso-corporatism – a comparative view on three German states*. European Planning Studies, 1997, Vol. 5, No. 5, pp. 597–617. ISSN 1469-5944.
- HOSPERS, Gert-Jan. *Restructuring Europe's Rustbelt: The case of the German Ruhrgebiet*. Intereconomics: Review of European Economic Policy. 2004, Vol. 39, No. 3, pp. 147-156. ISSN 1613-964X.
- JAKOBY, Herbert. *Evaluation as Part of the Regional Policy Life Cycle: The Example of North Rhine--Westphalia, Germany*. Regional Studies. 2006, Vol. 40, No. 2, pp. 281–284. ISSN 1360-0591.

KÖRNER, Milan. *Rozvoj vysokého školství v ČR a jeho širší historické a střeoevropské souvislosti*. Urbanismus a územní rozvoj, 2010, roč. 13, č. 6, s. 47-53. ISSN 1212-0855.

NEČAS, Bedřich. *Logistika, kooperace a dopravní vazby na území Moravskoslezského kraje*. In: *Město, region a velké průmyslové zóny*: [sborník ze semináře AUÚP, Ostrava 8.-9. října 2009]. Brno: Ústav územního rozvoje, 2010. ISBN 978-80-87318-08-9.

POCHTIOLOVÁ, Sylvie. *Vliv státu na rozvoj průmyslových zón*. In: *Město, region a velké průmyslové zóny*: [sborník ze semináře AUÚP, Ostrava 8.-9. října 2009]. Brno: Ústav územního rozvoje, 2010. ISBN 978-80-87318-08-9.

PÖLLING, Bernd, MERGENTHALER, Marcus and Wolf LORLEBERG. *Professional urban agriculture and its characteristic business models in Metropolis Ruhr, Germany*. Land Use Policy. 2016, Vol. 58, pp. 366-379. ISSN 0264-8377.

PROKOP, Radim. *Hlavní rysy poválečných přeměn ostravského regionu do roku 1989*. In: ŠRAJEROVÁ, Oľga, ed. *Vývojové proměny postsocialistických měst ostravského a hornoslezského regionu v podmínkách transformace*. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2006. ISBN 80-86224-60-0.

RAINES, Anne Brownley. *Wandel durch (Industrie) Kultur [Change through (industrial) culture]: conservation and renewal in the Ruhrgebiet*. Planning Perspectives. 2011, Vol. 2, No. 2, pp. 183-207. ISSN 1466-4518.

SEDLICKÝ, Jaroslav. *Ostravské Brownfieldy*. In: *Město, region a velké průmyslové zóny*: [sborník ze semináře AUÚP, Ostrava 8.-9. října 2009]. Brno: Ústav územního rozvoje, 2010. ISBN 978-80-87318-08-9.

SLACH, Ondřej a Tomáš BORUTA. *What can cultural and creative industries do for urban development? Three stories from the postsocialist industrial city of Ostrava*. Quaestiones Geographicae. 2012, Vol. 31, No. 4, pp. 99-112. ISSN 0137-477X.

SUCHÁČEK, Jan. *Komparace institucionálně-programové složky restrukturalizace ostravské aglomerace a katovické konurbace v letech 1989-1999*. In: SMOLÍK, Dušan. *Ekonomické, ekologické a sociální aspekty transformačních procesů průmyslových regionů v integrující Evropě*. Ostrava: VŠB - Technická univerzita, 2004. ISBN 80-248-0663-0.

ŠIMEK, Milan a Lubor TVRDÝ. *Procesy transformace na trhu práce v tradičních průmyslových regionech*. MACHÁČEK, Martin, ed. *Makroekonomické souvislosti restrukturalizace průmyslových regionů a analýza soudobých přístupů k přeměnám tradičních průmyslových oblastí EU: (sborník vybraných studií)*. Ostrava: Vysoká škola báňská - Technická univerzita, 2004. ISBN 80-248-0675-4.

ŠOTKOVSKÝ, Ivan. *Změny demografického chování obyvatelstva Moravskoslezského kraje na přelomu 20. a 21. století*. In: SMOLÍK, Dušan. *Ekonomické, ekologické a sociální aspekty transformačních procesů průmyslových regionů v integrující Evropě*. Ostrava: VŠB - Technická univerzita, 2004. ISBN 80-248-0663-0.

TONEV, Petr a Václav TOUŠEK. *Přímé zahraniční investice a regionální rozvoj*. In: *Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách: sborník referátů z kolokvia*. Brno: Masarykova univerzita, [199-]-. ISBN 80-210-3008-9.

c) Elektronické dokumenty a ostatní zdroje

BLOTEVOGEL, Hans Heinrich. *Das Ruhrgebiet – Vom Montanrevier zur postindustriellen Urbanität?* In: HEINBERG, Heinz a TEMLITZ Klaus. *Strukturen und Perspektiven der Emscher-Lippe-Region im Ruhrgebiet*. Munster. 2003.

CZECHINVEST, 2005. *Průmyslová zóna roku 2004*. [online]. CzechInvest: Praha [28. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.czechinvest.org/prumyslova-zona-roku-2004>

CZECHINVEST, 2006a. *Průmyslová zóna roku 2005*. [online]. CzechInvest: Praha [28. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.czechinvest.org/prumyslova-zona-roku-2005>

CZECHINVEST, 2006b. *Automobilka Hyundai se rozhodla pro Českou republiku*. [online]. CzechInvest: Praha [28. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.czechinvest.org/automobilka-hyundai-se-rozhodla-pro-ceskou-republiku>

CZECHINVEST, 2007. *Komise schválila podporu poskytnout společnosti Hyundai Motor Manufacturing Czech na stavbu automobilové továrny v ČR*. [online]. CzechInvest: Praha [28. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.czechinvest.org/komise-schvalila-podporu-poskytnoutou-spolecnosti-hyundai-motor-manufacturing-czech-na-stavbu>

CZECHINVEST, 2012. *Průmyslová zóna Nošovice je podnikatelskou nemovitostí dvacetiletí*. [online]. CzechInvest: Praha [28. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.czechinvest.org/prumyslova-zona-nosovice-je-podnikatelskou-nemovitosti-dvacetileti>

CZECHINVEST, 2014. *Česká republika podepsala smlouvu s korejskou společností Hyundai Mobis, která přinese 900 pracovních míst*. [online]. CzechInvest: Praha [28. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.czechinvest.org/ceska-republika-podepsala-smlouvu-s-korejskou-spolecnosti-hyundai-mobis-ktera-prinese-900-pracovnich-mist>

CZECHINVEST, 2017. *Mobis Automotive System Czech spouští zkušební provoz*. [online]. CzechInvest: Praha [28. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.czechinvest.org/mobis-automotive-system-czech-spousti-zkusebni-provoz>

ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA, 2017. *Přímé zahraniční investice*. [online]. ČNB: Praha [10. 3. 2017]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_bilance_stat/publikace_pb/pzi/index.html

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2005. *SLDB 2001: Obyvatelstvo 15leté a starší podle nejvyššího ukončeného vzdělání v krajích a okresech*. [online]. ČSÚ: Praha [02. 04. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/25385875/15500198+41320576.pdf/112a6ac6-b64e-4a5f-9923-b678c16886a5?version=1.0>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2007. *SLDB 1991: Obyvatelstvo 15leté a starší podle nejvyššího ukončeného vzdělání v krajích a okresech*. [online]. ČSÚ: Praha [02. 04. 2017]. Dostupné z: [https://www.czso.cz/staticke/cz/sldb2011/pram_dila/pram_dilo_1991/pram_dilo_1991/sldb/sldb_nsf/i/ceb07c43ef6199f0c1257332002d0643/\\$file/tab80_2.pdf](https://www.czso.cz/staticke/cz/sldb2011/pram_dila/pram_dilo_1991/pram_dilo_1991/sldb/sldb_nsf/i/ceb07c43ef6199f0c1257332002d0643/$file/tab80_2.pdf)

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2013. *Míra registrované nezaměstnanosti v České republice podle krajů*. [online]. ČSÚ: Praha [02. 03. 2017]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/32955062/32018116_0507.pdf/0883acf1-3ccb-4f85-a815-635e6d559db7?version=1.0

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2015. *SLDB 2011: Obyvatelstvo 15leté a starší podle nejvyššího ukončeného vzdělání v krajích a okresech*. [online]. ČSÚ: Praha [02. 04. 2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/sldb/obyvatelstvo>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2017b. *Obecná míra nezaměstnanosti v regionech soudržnosti a krajích – roční průměr*. [online]. ČSÚ: Praha [02. 03. 2017]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt-parametry&sp=A&pvokc=&katalog=30853&pvo=ZAM06&z=T>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2017b. *Výzkum a vývoj v ČR – územní srovnání*. [online]. ČSÚ: Praha [02. 04. 2017]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt-parametry&sp=A&pvokc=&katalog=30851&pvo=VAV02&z=T>

ELSNER, Halard und Martin SCHMITZ. *Rohstoffgewinnung in Deutschland – von Tiefen Löchern und kleinen Flittern*. Commodity TopNews: Bundesanstalt für Geowissenschaften und Rohstoffe, Hannover. 2016.

GASOMETER OBERHAUSEN, 2017. *Change*. [online]. Gasometer: Oberhausen [31. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.gasometer.de/en/the-gasometer/change>

HÄUFLER, Vlastislav, KORČÁK, Jaromír a Václav KRÁL. *Zeměpis Československa*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 1960.

IBA EMSCHER PARK, 1999. *Das Programm – Finale 99*. [online]. IBA: Nord Rhein-Westfalen [31. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.iba.nrw.de/finale99/final.htm>

KELAR, Jan a kol., 2014. *Regionální rešerše Moravskoslezský kraj*. [online]. Ostrava [01. 04. 2017]. Dostupné z: <http://www.spcr.cz/files/cz/sektorovedohody/moravskoslezsky1.pdf>

LABELLE, Judith. *Emscher Park, Germany – Expanding the Definition of a „Park“*. In: HARMON, David (ed.). *Crossing Boundaries in Park Management: Proceedings of the 11th Conference on Research and Resource Management in Parks and on Public Lands*. Hancock, Michigan: The George Wright Society Forum. 2001.

MEYER-STAMER, Jörg, MAGGI, Claudio a Michael GIESE. *Die Strukturkrise der Strukturpolitik: Tendenzen der Mesopolitik in Nordrhein-Westfalen*. Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden. 2004.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, 2012. *Aktivní politika zaměstnanosti a zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti*. [online]. MPSV: Praha [10. 04. 2017]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/sz/zamest/dotace/apz>

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ, 2016. *Příloha 1: Vstupní analýza Strategického rámce hospodářské restrukturalizace Ústeckého, Moravskoslezského a Karlovarského kraje*. [online]. MMR: Praha [19. 03. 2017]. Dostupné z: http://www.restartregionu.cz/content/uploads/2016/10/39509_ma_ST-RES_priloha1.pdf

MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ, 2015. *Hejtman kraje Miroslav Novák slavnostně podepsal Regionální sektorovou dohodu*. [online]. MSK: Ostrava [18. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.msk.cz/cz/hejtman-kraje-miroslav-novak-slavnostne-podepsal-regionalni-sektorovou-dohodu--53127/>

MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ, 2017. *Statistické údaje týkající se počtu podnikatelů a živnostenských oprávnění (ŽO) za jednotlivé kraje*. [online]. MSK: Ostrava [18. 03. 2017]. Dostupné z: http://www.msk.cz/podnikani/pod_stat_celkem_kraje.html

NEŠPOROVÁ, Alena. *An Active Approach towards Regional Restructuring: The Case of Ostrava, Czech Republic*. In: KEUNE, Maarten (Hrsg.). *Regional Development and Employment Policy: Lessons from Central and Easter Europe*, Genf: International Labour Offices. 1998.

OKD, 2012. *Výroční zprávy společnosti OKD*. [online]. OKD: Karviná [15. 02. 2017]. Dostupné z: <http://www.okd.cz/cs/o-nas/vyrocní-zpravy>

OSTRAVA, 2016a. *Průmyslová zóna Hrabová*. [online]. Ostrava [27. 03. 2017]. Dostupné z: <https://www.ostrava.cz/cs/podnikatel-investor/projekty-mesta-ostravy/projekty-mesta-ostravy/prumyslova-zona-hrabova>

OSTRAVA, 2016b. *Strategická průmyslová zóna Mošnov*. [online]. Ostrava [27. 03. 2017]. Dostupné z: <https://www.ostrava.cz/cs/podnikatel-investor/projekty-mesta-ostravy/projekty-mesta-ostravy/prumyslova-zona-mosnov>

OSTRAVA, 2016c. *Nová Karolina*. [online]. Ostrava [22. 03. 2017]. Dostupné z: <https://www.ostrava.cz/cs/o-meste/aktualne/kampane/nova-karolina>

OSTRAVA, 2016d, *Trojhalí Karolina*. [online]. Ostrava [22. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.ostrava.cz/cs/podnikatel-investor/projekty-mesta-ostavy/projekty-mesta-ostavy/trojhalí-karolina>

OSTRAVA, 2017. *Dolní oblast Vítkovice*. [online]. Ostrava [22. 03. 2017]. Dostupné z: <https://www.ostrava.cz/cs/podnikatel-investor/investicni-prilezitosti/brownfieldy/dolni-oblast-vitkovice>

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA, 2017. *Historie Ostravské univerzity*. [online]. OSU: Ostrava [19. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.osu.cz/historie/>

PROKOP, Radim a Jiří KOVÁŘ. *Ostrava a její zájmové zázemí*. In: *Ostrava*. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, 15, Profil, Ostrava. 1989.

PROSSEK, Achim. “*Culture Through Transformation – Transformation Through Culture*“. *Industrial Heritage in the Ruhr region – the example of the Zeche Zollverein*. In: HASSENPFUG, Dieter, KOLBMÜLLER, Burkhardt and Sebastian SCHRÖDER-ESCH (ed.), *Heritage and Media in Europe - Contributing Towards Integration and Regional Development*. Bauhaus-Universität Weimar. 2006.

PRŮMYSLOVÁ ZÓNA NOVÉ POLE, 2017. *O průmyslové zóně*. [online]. PZ Nové Pole: Karviná [24. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.zony.cz/o-nas/>

REGIONÁLNÍ INFORMAČNÍ SERVIS, 2012 – 2016. *Přímé zahraniční investice*. [online]. RISY: Praha [26. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.risy.cz/cs/krajske-ris/moravskoslezsky-kraj/kraj/hospodarske-prostredi/prime-zahranicni-investice/>

REGIONALVERBAND RUHR, 2016a. *Bevölkerung*. [online]. RVR: Essen [10. 02. 2017]. Dostupné z: http://www.metropoleruhr.de/fileadmin/user_upload/metropoleruhr.de/Bilder/Daten___Fakten/Regionalstatistik_PDF/Bevoelkerung/01_Zeitr_Bevoelkerung15pdf.pdf

REGIONALVERBAND RUHR, 2016b. *Arbeitsmarkt*. [online]. RVR: Essen [10. 02. 2017]. Dostupné z: http://www.metropoleruhr.de/fileadmin/user_upload/metropoleruhr.de/Bilder/Daten___Fakten/Regionalstatistik_PDF/Arbeitsmarkt/06_Zeitr_Arbeitsmarkt15.pdf

- REGIONALVERBAND RUHR, 2016c. *Bildung*. [online]. RVR: Essen [10. 02. 2017]. Dostupné z: http://www.metropoleruhr.de/fileadmin/user_upload/metropoleruhr.de/Bilder/Daten___Fakten/Regionalstatistik_PDF/Bildung/02_Zeitr_Bildung14Korr.pdf
- RUDOLF, Vladimír a Jaroslav HÁLA. *Regionální politika zaměstnanosti při strukturálních změnách v krizových regionech*. Praha: VÚPSV, 2000.
- SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ, 2011. *Historie a současnost Slezské univerzity v Opavě*. [online]. SLU: Opava [19. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.slu.cz/slu/cz/pr/historie>
- STATISTIK DER KOHLENWIRTSCHAFT, 2013. *Statistik der Kohlenwirtschaft*. [online]. SdK: Köln [02. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.kohlenstatistik.de/18-0-Steinkohle.html>
- TAUCHREVIERGASOMETER, 2017. *Der Gasometer*. [online]. Tauchreviergasometer: Duisburg [31. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.tauchrevier-gasometer.de/der-gasometer/>
- VŠB – TU OSTRAVA, 2017a. *Fakulta stavební – o fakultě*. [online]. VŠB: Ostrava [19. 03. 2017]. Dostupné z: <https://www.fast.vsb.cz/cs/o-fakulte/>
- VŠB – TU OSTRAVA, 2017b. *Fakulta elektrotechniky a informatiky – o fakultě*. [online]. VŠB: Ostrava [19. 03. 2017]. Dostupné z: <https://www.fei.vsb.cz/cs/o-fakulte/>

Seznam obrázků

Obr. 2.1 Životní cyklus odvětví

Seznam grafů

- Graf 3.1** Vztah mezi objemem těžby uhlí a počtem pracovníků v důlním průmyslu v Moravskoslezském kraji v letech 1990 - 2001
- Graf 3.2** Vývoj počtu pracovníků v OKD v letech 1995 - 2015
- Graf 3.3** Vývoj počtu trvale bydlících obyvatel v Moravskoslezském kraji v letech 1990 - 2015
- Graf 3.4** Vývoj demografických ukazatelů v Moravskoslezském kraji v letech 1990 - 2015
- Graf 3.5** Podíl zaměstnaných osob v jednotlivých sektorech v Moravskoslezském kraji v letech 1990 až 2015
- Graf 3.6** Vývoj obecné a registrované míry nezaměstnanosti v ČR, Moravskoslezském kraji, okrese Karviná a Ostrava v letech 1990 - 2015
- Graf 4.1** Vývoj těžby černého uhlí v SRN a Porúří v letech 1957 - 2015
- Graf 4.2** Vývoj zaměstnanosti v černouhelném průmyslu v SRN a Porúří v letech 1957 - 2015
- Graf 4.3** Vztah mezi objemem těžby uhlí a počtem pracovníků v důlním průmyslu v regionu Porúří v letech 1957 - 2015
- Graf 4.4** Vývoj zaměstnanosti v hutním průmyslu v regionu Porúří a v Severním Porýní-Vestfálsku v letech 1960 – 2006
- Graf 4.5** Vývoj výroby surového železa a oceli v regionu Porúří v letech 1960 - 1975
- Graf 4.6** Vývoj počtu obyvatel v Porúří v letech 1961 - 2014
- Graf 4.7** Demografický vývoj v regionu Porúří v letech 1961- 2015
- Graf 4.8** Nezaměstnanost v Porúří, Severním Porýní-Vestfálsku a SRN v letech 1960 – 2015
- Graf 5.1** Vzdělanostní struktura obyvatel starších 15 let v Moravskoslezském kraji v letech 1991 - 2011

- Graf 5.2** Plánovaný počet absolventů technických středních škol vs. odchody do důchodu v průmyslových podnicích v letech 2012 – 2021 v Moravskoslezském kraji
- Graf 5.3** Podíl výdajů na VaV na obyvatele v jednotlivých krajích ČR v roce 2015
- Graf 5.4** Počet podnikatelů a živnostníků na 1000 obyvatel v jednotlivých krajích České republiky
- Graf 5.5** Stav přímých zahraničních investic v Moravskoslezském kraji v letech 2000 - 2015
- Graf 5.6** Vývoj stavu PZI na 1000 obyvatel v jednotlivých krajích ČR bez Prahy v letech 1999 -2013
- Graf 5.7** Vývoj počtu studentů na vysokých školách v Porúří v letech 1965 - 2015

Seznam tabulek

- Tabulka 3.1** Objem úvěrů v mil. Kč poskytnutých Českou spořitelnou v okrese Karviná a Ostrava zaručovaných ČMZRB v letech 1992 - 1997
- Tabulka 4.1** Podniky v regionu Porúří a jejich podíl na výrobě surové oceli v Německu v roce 1960
- Tabulka 4.2** Míra zaměstnanosti v % podle sektorů v Porúří a Německu v letech 1961 až 2010
- Tabulka 5.1** Výdaje na Výzkum a vývoj v Moravskoslezském kraji v letech 2005 - 2015
- Tabulka 5.2** Příliv přímých zahraničních investic do Moravskoslezského kraje a ČR za období 1993 - 2000
- Tabulka 5.3** Výdaje na APZ v tis. Kč v Moravskoslezském v letech 1992 - 1998
- Tabulka 5.4** Vývoj počtu nově vytvořených pracovních míst ve strategické průmyslové zóně Ostrava-Hrabová v letech 2004 - 2015
- Tabulka 5.5** Vývoj počtu nově vytvořených pracovních míst ve strategické průmyslové zóně Ostrava-Mošnov v letech 2006 - 2015
- Tabulka 5.6** Údaje o počtu přenocování ve vybraných městech regionu Porúří v letech 1990 - 2009

Seznam zkratek

APZ	Aktivní politika zaměstnanosti
ČR	České republika
EPR	Entwicklungsprogramm Ruhr
EU	Evropská unie
MSK	Moravskoslezský kraj
MSP	Malé a střední podnikání
NRW	Nord Rhein-Westfalen
NWP	Nordrhein-Westfalen Programm
PZI	Přímé zahraniční investice
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
RVR	Regionalverband Ruhr
VaV	Výzkum a vývo

Prohlášení o využití výsledků diplomové (bakalářské) práce

Prohlašuji, že

- jsem byl(a) seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou (bakalářskou) práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou (bakalářskou) práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová (bakalářská) práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové (bakalářské) práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové (bakalářské) práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou (bakalářskou) práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne ...21.4.2007

.....Lucie Kolářová.....

jméno a příjmení studenta

Seznam příloh

- Příloha 1:** Vývoj těžby uhlí na území Ostravy v letech 1913 - 1937
- Příloha 2:** Vývoj výroby ve Vítkovických železárnách v letech 1913 – 1937
- Příloha 3:** Přehled těžby uhlí a zaměstnanosti v uhelném průmyslu v regionu Porúří v letech 1830 až 1950
- Příloha 4:** Přehled výroby surového železa a oceli v tisících tun v letech 1920 - 1975

Přílohy

Příloha 1: Vývoj těžby uhlí na území Ostravy v letech 1913 - 1937

rok	v Moravské Ostravě		v ostravské prům. aglomeraci	
	tun	%	tun	%
1913	1 769 930	100	5 291 451	100
1929	2 291 900	130	5 746 000	109
1934	983 300	56	3 119 400	59
1937	1 886 500	107	5 559 900	106

Zdroj: Jirík, (1993)

Příloha 2: Vývoj výroby ve Vítkovických železárnách v letech 1913 - 1937

rok	surové železo		surová ocel		válcovaný materiál	
	tun	%	tun	%	tun	%
1913	482 900	100	319 325	100	241 371	100
1929	716 500	148	749 458	235	529 984	220
1932	164 000	34	187 402	59	153 382	64
1937	757 300	157	775 829	243	556 244	234

Zdroj: Jiřík, (1993)

Příloha 3: Přehled těžby uhlí a zaměstnanosti v uhelném průmyslu v regionu Porúří v letech 1830 až 1950

	1830	1840	1850	1860	1870	1880	1890
Počet zaměstnanců	4 457	8 945	12 741	28 487	50 499	78 240	127 534
Těžba uhlí v tis. tun	571	890	1 961	4 276	11 571	22 364	35 517
Produktivita práce	128	100	154	150	229	286	279

	1900	1910	1920	1930	1940	1950
Počet zaměstnanců	228 693	342 249	469 781	314 973	293 830	358 077
Těžba uhlí v tis. tun	60 119	89 089	88 097	107 179	129 189	103 329
Produktivita práce	263	260	188	340	440	289

Zdroj: Keil, Wetterau, (2014)

Příloha 4: Přehled výroby surového železa a oceli v tisících tun v letech 1920 - 1975

	1920	1925	1930	1935	1950	1955	1960	1965	1970	1975
Železo	4 463	8 000	7 859	9 086	-	13 291	17 807	18 330	21 300	28 500
Ocel	6 162	9 896	9 324	11 318	9 706	16 639	23 200	24 600	19 300	24 300

Zdroj: Keil, Wetterau, (2014)